

TRÜ NSVL Ajaloo Kateeder

NOUKOGUDE ÜLDHARIDUSLIKU KOOLI KUJUNEMINE

EESTI NSV-S

Diplomitöö

Kaarel Kotsar

TRÜ NSVL ajal.
kat. nr. 1199.

Tartus, 1953

E E S S O N A.

=====

Nõukogude koolisüsteem erineb põhimõtteliselt kõigist kapitalistlike maade koolisüsteemidest.

Erinevalt kodanlikust koolisüsteemist teostab nõukogude koolisüsteem kommunistliku hariduse ning kasvatuse andmist, luues eelduse vormilt rahvusliku ja sisult sotsialistliku kultuuri arenguks. Nõukogude kool ei seis "väljaspool poliitikat", nagu ütleb kodanlus petlikult oma kooli kohta, mis faktiliselt teostab kodanlikku poliitikat. Nõukogude kool teostab töötava rahva poliitikat ja on poliitiline asutus.

Erinevalt kodanlikust koolist omab Nõukogude koolisüsteem täiel määral riiklikku iseloomu. Riik varustab kooli oma võimaluste täies ulatuses ja korraldab ning juhivad tema tööd parimal pedagoogilisel tasemel. Vastandina sellele on kapitalistlikes maades rohkesti erakooli, mille suhtes riikliku toetuse suurus oleneb sellest, kuidas kooli "vaim" käitseb kodanluse poliitikat.

Erinevalt kodanlikust koolisüsteemist on nõukogude koolisüsteemi kooli kõik astmed kättesaadavad kõigile õppidasooijatele, kes on selleks võimelised. Majanduslikud põhjused, mis kodanlikus ühiskonnas tõkestavad töötava rahva lastel haridust omandamast, ei ole nõukogude ühiskonnas kellelegi takistuseks hariduse saamisel. Kõigile hariduse kättesaadavaks tegemiseks esineb nõukogude ühiskonnas laialdane stipendiumide süsteem, ühiselamute ja muude soo-

dustuste kasutamise võimalus.

Erinevalt kodanlikust koolisüsteemist tagab nõukogude koolisüsteem meeste ja naiste võrdõiguslikkuse hariduse omandamisel.

Nõukogude kool on emakeelne kool ja ühtne kõigile NSV Liidus elavatele rahvastele.

Need nõukogude koolisüsteemi printsipiaalsed erinevused mistahes kodanlikust koolisüsteemist on ühtlasi nõukogude kooli eelised kodanliku kooli ees, mis tõstavad ta mõõtmatult kõrgemale igasugusest antagonistliku klassiühiskonna koolist.

Eestis likvideeriti vana, kodanlik koolisüsteem nõukogude korra taastamisega 1940.a. Selle ajaloolise võidu tulemusena sai eesti rahvas tunda nõukogude korra kõiki hüvesid, sealhulgas ka nõukogude koolisüsteemi kui kõige progressiivsema koolisüsteemi eeliseid.

Käesoleva töö eesmärgiks ongi näidata neid suuri edusamme mida Eesti NSV kool saavutas nõukogude hariduspoliitika tulemusena 1940./41. õppeaastal ning ühtlasi alla kriipsutada koolielu täielikku laostumist saksa fašistliku okupatsiooni aastail.

Töös on püütud rõhutada partei ja valitsuse juhtivat ja suunavat osa eesti kooli kujundamisel ning suure vene rahva omakasupüüdmatut abi noorele Eesti Nõukogude Sotsialistlikule Vabariigile, samuti rahvahariduse enneolematut tõusu taasvabastatud Nõukogude Eestis esimesel sõjajärgsel viisaastakul.

Töö koostamisel on kasutatud peamiselt ajakirjanduse, eriti aga pedagoogilise ajakirjanduse materjale, osaliselt ka mõnede Tartu koolide arhiive. III peatüki

kirjutamisel on kasutatud ka autori initsiatiivi ja isiklikus valduses olevaid dokumente.

S I S S E J U H A T U S.
=====

1. Rahvaharidussüsteemi ümberkujundamine
nõukogude võimu esimesel perioodil Eestis.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit vabastas Venemaa rahvad majanduslikust, poliitilisest ja rahvuslikust survest. Tänu suurele Sotsialistlikule Oktoobrirevolutsioonile sai ka eesti rahvas oma maa ja saatuse peremeheks. Bolševike juhtimisel asusid eesti töötajad kohe vana, kodanliku riigikorra lammutamisele ja Nõukogude valitsuse dekreetide elluviimisele.

Eesti nõukogude üheks esimeseks sammuks oli varem kodanluse ja mõisnike teenistuses olnud kooli muutmine töörahva lastele kättesaadavaks. Et tõsta Venemaa ääremaade töötavate ja eksploateeritavate rahvahulkade kultuurilist taset "on vaja ... spetsiaalseid vahendeid ... töötavate ning eksploateeritavate rahvahulkade kaasatõmbamiseks revolutsioonilise arenemise protsessi. Vaja on tõsta hulga nõukogude võimuni, nende paremad esindajad agaliita viimasega. Kuid see on võimatu nende ääremaade autonoomiata, s.o. kohaliku kooli, kohaliku kohtu, kohaliku administratsiooni, kohalike võimuorganite, kohalike ühiskondlik-politiliste ja hariduslike asutuste organiseerimiseta, kohalikule keelele, piirkonna töörahva hulkade emakeelele, täielike õiguste tagamisega kõigil ühiskondlik-politilise töö aladel", märgib seltsimees Stalin oma artiklis

"Üks järjekordseid ülesandeid"¹.

Toetudes neile näpunäidetele asus nõukogude võim Eestis rahvahariduse ümberkorraldamisele töörahvahulkade huvides.

Üle-eestimaalise Töörahva Nõukogu Täitevkomitee otsuse alusel toimus 28. dets. 1917.a. eesti õpetajate kongress, millest võttis osa üle 100 õpetaja, sealhulgas 80 maaõpetajat². Kongress kutsus eesti õpetajaid üles "ohverdama kogu oma jõu selleks, et vabastada töörahvas kapitalikamitsaist ja viia revolutsioon võiduka lõpuni."

Kongressi resolutsioonis öeldi, et kõigil õpetajail "tuleb kui kodanikel otsustada, kelle poolt nad on. Kas nad lähevad koos kodanlusega või võitlevad käsikäes töörahvaga kogu maailma rõhutute ja ekspluateeritavate vabastamise eest."

"Meie, kongressist osavõtjad, oleme selle poolt, et kogu poliitiline võim jääks kogu proletaarse revolutsiooni kestel töörahva nõukogude kätte. Oleme selle poolt, et rahvaõpetajad, kes on kõigepealt töötava noorsoo kasvatajad, võitleksid igati inimkonna parema tuleviku eest käsikäes töölisklassiga ja osutaksid viimasele tema raskes ehitustöös igasugust abi."

Õpetajate kongressi otsusega loodi Üle-eestimaalise Nõukogu Täitevkomitee juures Koolivalitsus, samuti valiti Õpetajate Täitevkomitee koosseis ja võeti vastu ettepanek hakata välja andma õpetajate häälekandjat "Eesti Kool".

---

1 J.V.Stalin, Teosed, 4 kd. Tln., 1948, lk. 72

2 Vt. V.Reiman, Võitlus nõukogude võimu eest Eestis aastail 1917-1918, Eesti Bolševik nr.10, 1950, lk. 60-61

Oma kolmandal istungil 15-16. veebruaril 1918. a. tegi Opetajate Täitevkomitee Üle-eestimaalise Tööraha Nõukogu Täitevkomiteele ettepaneku viia läbi koolide natsionaliseerimine, välja töötada uued programmid ja uued koolitööbid, alustada õppetööd koolides teisel poolaastal, võtta aluseks Koolivalitsuse poolt koostatud ajutised programmid.

Peale selle tunnistas Opetajate Täitevkomitee vajalikuks, et vastavalt Rahvakomissaride Nõukogu dekreedile südametunnistuse vabaduse kohta, usuõpetus jäetakse välja kooliprogrammidest ning selleks varem ettenähtud tunnid kasutatakse teiste ainete õpetamiseks.

Emakeele^s kooli sisseseadmine oli kõige tähtsamaks teguriks hariduse kättesaadavaks tegemisel töötava rahva lastele.

Saksa imperialistide relvastatud interventsioon Nõukogude Eesti territooriumile purustas eesti kodanlike natsionalistide abiga kõik nõukogude võimu poolt kehtestatud progressiivsed algatused eesti haridus- ja kultuurielus. Opetamine koolides seati sisse saksa keeles. Julm okupatsioonirežiim muutis töötajate olukorra väljakannatamatuks.

Revolutsiooni tagajärjel Saksamaal avanes Nõukogudemaal võimalus tühistada Bresti röövrahu ja alustada avalikku poliitilist ja sõjalist võitlust Eesti ja teiste saksa imperialismi ikkes olevate nõukogude territooriumide vabastamiseks.

29. novembril 1918.a. kuulutati Narvas välja Eesti Nõukogude Vabariik - nimetusega Eesti Tööraha Kommuun. Eesti Tööraha Kommuuni valitsus tühistas kõik okupantide ja kodanliku ajutise valitsuse seadusandlikud aktid, sealhulgas ka haridusalased seadused ja määrused, ning^{kehtestas} uuesti kõik dekreedid, mis Nõukogude valitsuse poolt olid välja antud enne

saksa vägede Eestisse tungimist.

Koolides korraldati jälle õppetöö emakeeles, kaotati usuõpetus ja kehtestati nõukogude õppekavad.

Eesti Nõukogude Vabariigil tuli pidada ägedat võitlust rahvusvahelise imperialismi jõududega ja nende käsialaste - eesti kodanluse, balti parunite, soome, rootsi ning taani avantüristide ja vene valgekaartlaste ühendatud jõududega. Nõukogude Venemaa, olles ise igast küljest interventide ja valgekaartlaste poolt ümberpiiratud, ei saanud abistada. Eesti Tööraha Kommuuni pugunud maskeeritud trotskistid teostasid antileninlikku poliitikat, mis omakorda tunduvalt mõjus kaasa eesti tööraha lüüasaamiseks kodusõjas.

Rahvusvaheline kontrrevolutsioon uputas verre eesti rahva revolutsiooni saavutused. Eestis kehtestati natsionalistliku kodanluse verine diktatuur, Nõukogude võimu poolt alustatud töö rahvahariduse organiseerimisel katkes. Kodanlikud natsionalistid, elades alalises hirmus eesti tööraha ees, alistasid kogu elu Eestis imperialistliku Lääne huvidele.

2. Rahvahariduse mandumine Eestis

natsionalistliku kodanluse võimutsemise päevil.

Kodanliku Eesti muutumine imperialistlikest riikidest sõltuvaks poolkoloniaalseks maaks ja fašistliku diktatuuri kehtestamine Eestis 1934.a. tõi endaga kaasa eesti rahvusliku kultuuri mandumise ja hariduse allakäigu. Kodanlikud natsionalistid pidurdasid igati eesti rahva püüdu haridusele,

le. Kui kodanlik valitsus tegeleski haridusküsimustega, siis ainult niipalju, kui see oli vajalik kodanluse dik-
tatuuri kindlustamiseks ja töötajate revolutsioonilise
liikumise mahasurumiseks.

"Kui kodanlus võimaldab neil /=~~töölistel~~/ elada ainult
sedavõrd, kui võrd see temale on vajalik, siis ei maksa imes-
tada, kui ta ka haridust annab sedavõrd, kui võrd see on te-
mal~~is~~ huvides", ütles juba Engels, iseloomustades kodanlikku
kasvatust ja haridust¹.

Kodanluse ekspluaatorlik poliitika töötavate masside
suhtes määras ära ka kodanliku koolipoliitika suuna.

Formaalselt oli kodanlikus Eestis kehtestatud kuueaasta-
ne koolikohustus ja vaba pääs järgmise astme õppeasutustesse.
Tegelikult aga töötava elanikkonna lastel polnud võimalik oman-
dada isegi algharidust.

Tolleaegse ametliku statistika andmeil lõpetas 6 klassi-
lise algkooli 1936./37. õppeaastal kõigest 55,3 % õpilastest.
Mõnes maakonnas langes 6 klassilise koolikohustuse täitmise
% tunduvalt alla keskmist, näiteks oli see 1938./39. õppeaas-
tal Petserimaal 23, Võrumaal 44 ja Tartumaal 50. Seejuures
pidas ametlik statistika enamvähem rahuldavaks Viljandimaa
(63%) ja Harjumaa (68%) taset².

Sellise häbiväärse olukorra põhjusi oli palju. Peamiseks
takistuseks hariduse saamisele oli aga rahvahulkade vaesus.
Suur osa lastest pidid koolist juba teisel või kolmandal õp-
peaastal lahkuma või täitsid koolikohustust puudulikult, tul-

---

1 Маркс и Энгельс, Соч. Т. III, стр. 402

2 Vt. Nõukogude Kool nr. 7, 1950, lk. 387

les kooli kuu või poolteist pärast õppetöö algust ja lahkudes õppetöölt ammu enne koolitöö lõppu, olnud sõlminud kulakutega karjakauba.

Kodanliku eesti klassikooli reaktsiooniline iseloom ilmes eriti teravalt pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist Eestis, mil reaktsiooniline haridusminister N. Kann oma "Koolireformiga" likvideeris senise ühtluskooli¹. Endise koolisüsteemi juures käis õpilane 6 a. maksuta algkoolis ja 5 a. maksulises keskkoolis (gümnaasiumis), uues koolisüsteemis aga 4 a. maksuta algkoolis ja 8 a. maksulises keskkoolis. Seega tuli uues süsteemis maksulist kooli 3 a. enam ja keskkool ning gümnaasium muutusid kehvemate kodanike lastele peaaegu kättesaamatuks. 6-klassilise algkooli lõpetanute pääsemist keskkooli raskendas 5. ja 6. õppeaasta hoopis erinev programm alg- ja keskkoolis.

Seega kehtestati eesti koolisüsteemis eriti teraval kujul kodanlikule klassikoolile iseloomulik dualism.

Üks koolisüsteem oli määratud töörahva lastele. See koosnes 6 aastasest algkoolist ja alg- või keskastme kutsekoolist ning ei võimaldanud pääsu üldhariduslikku keskkooli ega kõrgema hariduse juurde. Teine süsteem, mis andis sügavamaid ja süstemaatilisemaid teadmisi, koosnes 4-aastasest algkoolist, 5 aastasest maksulisest progümnaasiumist ja 3 aastasest maksulisest gümnaasiumist võimalusega astuda kõrgematesse koolidesse, teenendas jõuka linnakodanluse ja kulakluse lapsi.

Kui varem kodanlikus Eestis seda dualismi vormiliselt ka ei olnud, ometi oli ka siin tegemist ikkagi klassikooliga. Lenin on näidanud, et ka vormiliselt kõikidele arvatud kool, annab võimaluse keskastmel õppimiseks ainult neile, kes suudavad maksta õppimise eest paljude aastate jooksul mitte ainult õp-

---

1 Vt. Rahva Hääl nr.23, 15.VII 1940

pemaksu näol, vaid peamiselt suurte kulutuste näolaste ülalpidamiseks (toitmine, rõivastus, kulud õppevahenditele jm.).

"Eesti Statistika" toob 1935./36. õppeaastast andmeid Tallinna alg-, kesk- ja kutsekoolide ning gümnaasiumide õpilaskonna kohta kes elasid õppimise ajal väljaspool kodu. Selle järgi rõhuva enamiku maapäritoluga õpilastest moodustasid kulakute, ärimeeste, apteegiomanike ja riigiametnike lapsed¹. See on ka arusaadav, sest kõrget õppemaksu, tasu korteri ja ülalpidamise eest kuni 100 krooni kuus ja muid kulutusi suutis teha ainult elanikkonna jõukam kiht.

Nii näemegi, et tööliste ja kehvtalupoegade laste protsent kesk- ja kõrgemates koolides oli äärmiselt väike, et kesk- ja gümnaasium muutusid peamiselt linnaelanike jõukama kihi ja kulakute kooliks.

1934.a. fašistlik koolireform ei olnud inspireeritud muidugi mitte mõne üksiku ministri juhmusest, vaid see oli üks lüli kodanlike-natsionalistide üldises rahvavaenulikus hariduspoliitikas.

Dualistliku koolisüsteemi sisseseadmine, kõrge õppemaks keskkoolides, raske majanduslik olukord ja poliitiline surve sulges laiade töötavate masside lastele tee haridusele.

Teisest küljest kodanliku režiimi juhid nägid koolis parimat vahendit oma poliitiliste vaadete levitamiseks noorsoo hulgas, kuigi silmakirjalikult kõneldi koolide "apolitiseerimisest"². Kogu õppe-kasvatustliku töö sisu ja meetodid olid suunatud šovinismi, hurraapatriotismi ja reaktsioonilis-idea-

---

¹ Vt. Eesti Statistika nr. 190(9), 1937

² Vt. Opetajate leht nr. 35, 30.VIII 1940

listliku maailmavaate kasvatamisele. Suurt rõhku pandi õpilaste meelsuse arendamisele reaktsioonilise režiimi toetamise vaimus¹, nõuti fašistlike diktaatorite Pätsu, Laidoneri jt. kangelasena austamist ja ülistamist, mida teostati õpilaste hommikustel kogunemistel, aktustel ja ka õppetundides.

Kodanlikud Eesti noorteorganisatsioonid olid pooleldi või täiesti militaristlikud koondised. Seda olid maanoorte organisatsioonid kui ka koolinoorte tähtsamad organisatsioonid, nagu reaktsioonilised skautide ja gaidide, eriti aga noorkotkaste ja kodutütarde koondised. Nende reaktsiooniliste-fašistlike organisatsioonide harrastuste hulka kuulus paraadide korraldamine ja univormi^{ku}õpetuse viljelemine. Ei olnud juhuslik, et maanoorte üldjuhiks oli endine sise-minister, kes enes^e kehas kogu kodanlikku politseilist režiimi, et noorkotkaste ja kodutütarde peavanemaks oli sõjavägede ülemjuhataja Laidoner ise.

Nende organisatsioonide kaudu mürgistati eesti koolinoorsugu rassilise vihkamise fašistliku ideoloogiaga.

Reaktsioonilised haridusela juhid arendasid koolielu bürokratiseerimise ja militariseerimise vaimus. Iga vaba mõte lämmatati. Opetaja oli sunnitud õpetama tõdedena seda, mida ta tihti ise tõdedeks ei pidanud. Kui ta ei tahtnud alistuda, kaotas ta koha. Opetajale anti alatasa mõista, et kelle leiba sa sööd, selle laulu pead ka laulma.

Opetajaid sunniti küll vägisi, küll meelitustega astuma fašistlikku parteisse "Isamaaliit" ja kodanlik-terroristlikku jõuku "Kaitseliit"². On rohkesti näiteid, kus koolide õpe-

1 Vt. Postimees nr. 202, 29. VII 1940

2. Vt. Opetajate leht nr. 35. 30. VIII 1940

tajaid ja juhatajaid ümber paigutati ainult selleks, et mõnele truule kodanluse sabas sörkijale või agarale kaitsepolitseilasele sooja kohta võimaldada. Natsionalistliku kodanluse fašistliku diktatuuri esimestel aastatel 1934-1936 omandas ümberpaigutuste aktsioon oma kulminatsiooni. Nii näiteks on Harjumaal sunnitud 7 õpetajat-koolijuhatajat oma kohti vahetama ainult selleks, et võimaldada ühele fašistliku võimumehe soosikule kohta Tallinna külje all.

Kaadrite paigutuse ja valiku fašistlike meetodite süvenedes muudeti ka haridussisu järjest reaktsioonilisemaks.

Kodanliku Eesti koolide õppeprogrammis oli tähtis koht usuõpetusel. Samal ajal aga polnud kohta darvinismi, evolutsiooniõpetuse jaoks. Ühiskonnateaduste õpetamine toimus anti-demokraatlike, idealistlike kontseptsioonide alusel. Vene keelt kodanlikus Eestis ei õpetatud. Vastupidi - kodanlus püüdis kõigiti laimata suurt vene rahvast ja tema loodud kõrget kultuuri, tema rikkalikku kirjandust, kunsti, teadust.

Selle asemel aga olid tõstetud aukohale inglise ja saksa keel, mille õpetamise abil püüti süvendada orjalikku lömitamist lääne kodanliku kultuuri ees. Lütseumides, kolledžides ja mitmesugustes muudes erakoolides oli võõrkeel õppekeeleks juba algastmest peale, mis tõestab ka emakeele õpetuse ignoreerimist kodanluse poolt.

Koolide, klassikomplektide ja õpilaste arv kodanlikus Eestis oli väike ja vähenes aasta-aastalt süstemaatiliselt. Kodanliku statistika andmetel oli õpilaste arv algkoolides 1922./23. õppeaastal 121.888, 1931./32. õppeaastal aga ainult 109.000 õpilast¹. Vastavalt õpilaste arvu vähenemisele

---

1 Vt. Eesti Entsüklopeedia II, Trt., 1933, veerg 608 jj.

vähenes ka klassikomplektide ja õpetajate arv.

Samuti suleti alates 1927.a. alates pidevalt koole ja klasse keskkoolivõrgus "koolivõrgu kokkutõmbamise kava" järgi¹.

1932./33. õppeaastal, enne fašistlikku "koolireformi", töötas Eestis ainult 68 keskkooli 416 klassikomplekti, 11.878 õpilase ja 850 õpetajaga². Täpselt pool nendest, 34 keskkooli olid erakoolid ja peeti ülal eraisikute või natsionalistlike organisatsioonide poolt ja mis töötasid nende juhtimise ja järelvalve all, mille tõttu nendes koolides valitses eriti tagurlik ja tõusiklik vaim.

Peale selle eksisteerisid kodanlikus Eestis ka eraalgkoolid, arvult 30, mis kujunesid aristokraaditsevateks "Koorikihi" koolideks, kus kultiveeriti edasi juba koduses kasvatuses sisendatavat rahvakihtide eraldamist³. Sellejuures ei seisnud õppetöö erakoolides mitte kaugelki kõrgel tasemel. Siin õppisid prominentsete isade-emade lapsed ja õpetajad pidid sageli rikkuma oma kutse-eetikat ja hindama vähemalt rahuldavalt ka sääraste õpilaste edasijõudmist, kes üldistes algkoolides oleks tunnustatud andetuiks ja peale selle halvasti kasvatatuiks.

Rahvahariduse mandumine väljendub eredalt ka kodanliku riigi haridusalases eelarves. Nii näiteks 1927./28. eelarveaastal riigi eelarves ettenähtud "normaalsed kulud" moodustasid 70.700.000 krooni⁴. Sellest kulutused haridusministeeriumile moodustasid ainult 7.300.000 krooni ehk 10%. Samal ajal aga kulutused siseministeeriumile, kohtuministeeriumile ja sõjaministeeriumile s.o. asutustele, mille eesmärgiks oli võidelda töötaja-

---

1 Vt. Eesti Entsüklopeedia II, veerg 610

2 Vt. Samas

3 Vt. Postimees nr. 207, 3.VIII 1940

4 Vt. Eesti Entsüklopeedia II, veerg 599

te revolutsiooniliste liikumiste vastu ja kodanliku režiimi kindlustamise eest moodustasid 23.800.000 krooni ehk ümmarguselt 33%.

Selline olukord jäi üldjoontes püsima kogu kodanluse võimutsemise ajaks, kuna ka kodanliku Eesti viimaste aastate eelarvetes haridusalaste kulutuste osa kõikus 11% ümber¹.

Kui haridusalaste kulutuste protsentuaalne osatähtsus võrreldes 1927./28. eelarveaastaga näitas siiski väikest tõusu, siis peitub seletus ainult vahepeal toimunud kooli militariseerimises, mis nõudis ~~uus~~ kulutusi.

Kodanliku valitsuse "kokkuhoiupoliitika" rahvahariduse arvel oli ilmselt rahvavaenulik. Samal ajal, kui raha leidis labadaga kühveldamiseks igasuguste esinemiste ja "fassaadide" jaoks, vähendati järjest kehvematele õpilastele määratud toetust. 1930.a. moodustas see 290.000 krooni, kuid 1939. a. ainult 70.000 krooni².

Aärmiselt halb oli olukord koolihoonetega. Paljudes kohtades kasutati koolimajadena veel tsaariajast pärinevaid, koolimajadeks tüüesti kõlbmatuid taluhooneid. Nii näiteks kasutati Tartumaal 78 õpilasega kooli jaoks 62m² põrandapinnaga talumaja, kusjuures seegi oli kulaku käest renditud³. Pukas ehitati küll uus koolimaja, kuid siin anti ehitamine ettevõtja-spekulandi kätte, kes oskas ehitushinna 3 milj. sendi võrra kõrgemaks kruvida kui esialgselt planeeritud. Ehitusvõlg lasus raske koormana valla töötava rahva õlgadel,

---

1 Vt. Nõukogude Kool nr. 5, 1941

2 Vt. Rahva Hääl nr. 19, 11.VII 1940

3 Vt. Kommunist nr. 28, 31.VII 1940

mida nõuti vallarahvalt sisse kogukonnamaksuna¹.

Kodanluse rahvavaenulik poliitika, mis muutis Eesti imperialistlike riikide agraarriipatsiks, kutsus esile viletsuse ja tööpuuduse ka õpetajate ja teiste haritlaste hulgas². Õpetajate palgad olid suhteliselt madalad, kusjuures maaõpetajate tööd hinnati vähemtähtsaks ja odavamapalgaliseks kui linnaõpetajate oma³. Selle tagajärjel paljud meesõpetajad siirdusid enamtasuvamatele aladele ja paremad maaõpetajad hakkasid linnadesse valguma, kuigi linn ei suutnud kõiki linna tulnud õpetajaid tööga varustada. Sellega seoses kodanlik ajakirjandus hakkas kõnelema "haritlaste üleproduktsoonist" ja haridust kui tarbetust luksusest⁴. Sellised kodanluse ideoloogide vaated rahvaharidusele tõid enesega kaasa kodanliku valitsuse praktilised sammud õpetajate kaadrite ettevalmistamise piiramiseks. Juba 1927. aastal algas seminaride sulgemine ja 1932. a. likvideeriti nad lõplikult⁵.

Seminaride sulgemist kiirendas asjaolu, et näds üksikute õpil-õppejõudude poolt õppeprotsessi käigus oli väljendatud siiski mõnevõrra demokraatlikumaid seisukohti, kui see vastas kodanliku valitsuse ülireaktsioonilisele üldsuunale.

Selline kurb ja kahetsusväärne rahvahariduse olukord vastas täielikult eesti kodanluse ja kõikide tema parteide - tööerakondlaste ja rahvaerakondlaste, sotside ja põllumeestenõukogude jt. huvidele, kes kõik püüdsid hoida töörahva massede piir- meduses ja harimatuses, et seda kergemini neid rõhuda ja eksploateerida.

1 Vt. Postimees nr. 199, 26.VII 1940

2 Vt. Eesti NSV ajalugu, Tln., 1952., lk. 367

3 Vt. Rahva Hääl nr. 18, 10.VII 1940

4 Vt. Eesti NSV ajalugu, Tln., 1952., lk. 367

5 Vt. Eesti Entsüklopeedia II, veerg 612

I P E A T Ü K K

EESTI ÜLDHARIDUSLIKU KOOLI SAAVUTUSED AASTAIL

1940 - 1941.

1. Nõukogude võimu esimesed sammud rahva- hariduse alal.

Üle kahekümne aasta kandsid eesti töötajad kodanluse rasket poliitilist ja majanduslikku survet. Üle kahekümne aasta võitles eesti tööliklass Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel ennastsalgavalt kodanluse vägivalda vastu ja nõukogude korra kehtestamise eest Eestis. EKP selgitas väsimatult eesti töötajatele, milliseid tulemusi on NSV Liidu rahvad saavutanud majanduslikus ülesehitustöös kui ka kultuuri ja hariduse alal ning näitas, et ainult siis omandab eesti rahvas võimaluse vabaks ja õnnelikuks eluks ning tõelise õiguse haridusele, kui ta kukutab kapitalistliku korra, võtab võimu oma kätte ja kehtestab nõukogude korra.

Eesti rahvas uskus, et suur vene rahvas abistab oma väiksemaid vendi, et kord saabub päev, mil eesti rahvas vabaneb täielikult ja lõplikult kodanluse ikkest.

See päev saabus. 21. juunil 1940.a. Eesti töötajad suure vene rahva ja teiste nõukogude vennasrahvaste abil ja bolševike partei juhtimisel kukutasid kodanlik-fašistliku valitsuse.

Demokraatlikel aluseil valitud Riigivolikogu, väljendades eesti töörahva vankumatut tahet, kuulutas 21. juu-

lil 1940.a. Eesti Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks.

6. augustil 1940.a. ajalooline NSV Liidu Ülemnõukogu esimese koosseisu seitsmes istungjärk, tulles vastu eesti rahva soovile, otsustas Eesti NSV vastu võtta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu koosseisu.

Seega oli jäädavalt tehtud lõpp eesti töörahva poolt vihatud kapitalistlikule orjusele ja eesti rahvas võis vabalt hakata arendama oma rahvamajandust ja rahvuslikku kultuuri.

ÜK(b)P, Nõukogude valitsus ja isiklikult seltsimees Stalin osutasid määratusuurt abi ja hoolt noore Eesti liiduvabariigi rahvamajanduse ja kultuuri arendamisel. Tänu sellele oli kohe võimalik anda Eesti kultuuri- ja haridusala arengule hoopis uus arengusuund. Eesti rahva ees avanes särav ja avar kultuurilise arengu perspektiiv, hakkas arenema eesti rahva vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik kultuur. Sellele arengule kaasaaitamisel seisis vabariigi parteiorganisatsioonide, valitsuse ja haridusorganite ees rida edasilükkamatuid, kiiret lahendamist nõudvaid ülesandeid. Oli vaja reorganiseerida koolisüsteem, laiendada koolivõrki kõikidele kooliealistele lastele hariduse andmise eesmärgil, hoolitseda koolimajade remontimise ja ehitamise eest, muretseda koolidele inventari, valmistada ette uut pedagoogilist kaadrit ja kasvatada ideelis-politiliselt vana, välja anda uued õpikud ja programmid, likvideerida kirjaoskamatus ja poolkirjaoskamatus Eesti NSV-s.

Kooli ümberkujundamisel uueks nõukogude kooliks võeti aluseks NSV Liidu tohutud haridusalased kogemused ja nõukogude pedagoogika printsiibid. Marksismi-leninismi varasalv sai selleks relvaks, mille abil eesti õpetajaskond alustas

võitlust kodanliku ideoloogiaga eesti koolis.

Õpetajaskonnas nagu kogu Eesti NSV intelligentsi hulgas toimus pärast nõukogude korra võitu ühistumisprotsess. Intelligentsi ladvik, kes oli kõige rohkem reestatud kodanlusega, läks üle nõukogude võimu vaenlaste leeri. Teine osa eitas küll sõnadega oma poolehoidu kodanlusele, kõhkles aga uue ^{orien} ~~pos~~tsiooni võtmisel ja asus äraootavale seisukohale, osutudes seega tegelikult kodanluse saavas sörkijateks.

Kuid Eesti õpetajaskonna määratu enamik läks kõhklemata seda teed, mida näitasid Lenin ja Stalin õpetajaskonnale veel nõukogude riigi esimestel aastatel.

Poliitilise hariduse tegelaste ülevenemaalisel nõupidamisel 1920.a. ütles Lenin: "sajad tuhanded õpetajad - see on aparaat, mis peab tööd edasi viima, äratama mõtet, võitlema eelarvamustega, mis veel kuni käesoleva ajani püsivad massides¹", "Rahvakooliõpetajate väesalk moodustab ühe kõige vajalikuma osa meie maa töörahva suurest armeest, kes ehitab uut elu sotsialismi alusel," kirjutas J.V.Stalin oma teravituses I ülevenemaalisele õpetajate kongressile 1925.a.²

Arusaamist nendest oma uutest ülesannetest ja asumist uuele teele väljendasid eesti õpetajad 27.VIII 1940.a. Tallinnas toimunud vabariigi õpetajate üldkongressil, millest võttis osa üle 2.700 õpetaja³. Siin kuulasid õpetajad ettekandeid nõukogude kooli ees seisvatest ülesannetest, õpetajate organiseerimisest, õpetaja uuest õiguslikust ja majanduslikust seisundist, õpetajaskonna ülesannetest noorte organisee-

---

1 B. U. Lenin, Cor. 7.31, comp. 344

2 J.V.Stalin, Teosed, 7 kd., lk. 2

3 Vt. Õpetajate leht nr. 35, 30.VIII 1940.

rimise ja rahvahariduse alal.

Kongress kiitis üksmeelselt heaks partei ja valitsuse kooli- ja hariduspoliitika.

Juba juuli algul saatsid eesti õpetajad uuele demokraatlikule valitsusele tervituse, milles lubavad oma kaasabi "valitsuse deklaratsioonis püstitatud õilsate sihtide taotlemisel"¹.

Harjumaa õpetajate päev saatis EK(b)P Keskkomiteele tervitustelegrammi, milles töötatakse üksmeelselt bakendada kogu oma jõud sotsialistliku kooli ülesehitamisele². Sellised õpetajate kongressid toimusid ka Saaremaal, Petserimaal ja paljudes teistes kohtades, kus kõikjal aktiivdelt arutati kooli reorganiseerimise küsimusi ja avaldati ka soovi sõita NSV Liidu koolioludega tutvuma³.

Nendes ja paljudes muudes avaldustes näitas eesti õpetajaskonna rõhuv enamus oma palavat soovi aktiivselt osa võtta uue sotsialistliku kooli ja sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisest.

Veel enne Eesti NSV vastuvõtmist NSV Liidu koosseisu alustati töötajate tungival soovil vana reaktsioonilise haridussüsteemi lammutamisega. Juba 1. augustist 1940.a. lõpetati usuõpetuse õpetamine kõikides õppeasutustes ja kaotati kõigist õppeasutustest usuliste talituste pidamine⁴.

Eraalg- ja keskkoolid, mis seniajani olid olnud reaktsiooniliste organisatsioonide otsese mõju all, likvideeriti ning muudeti riiklikeks⁵.

1 Vt. Õpetajate Leht nr. 27, 5.VII 1940

2 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 2, 10.I 1941

3 Vt. Õpetajate Leht nr. 30, 26.VII 1940

4 Vt. HRK Teataja nr.3, 14.IX 1940, lk.41

5 Vt. Postimees nr. 207, 3:VIII 1940

Kuid samaaegselt alustasid uue demokraatliku valitsuse koosseisu pugunud kodanlikud natsionalistid Kruus, Semper jt. oma rahvavaenulikke sepitsusi. Pooldades salaja vana kodanlikku korda Eestis ning püüdes takistada töörahva ja nende laste kasvatamist kommunismi vaimus, püüdsid nad vana, kodanlikku koolisüsteemi põhiliselt alles jätta, seda sälmakirjaks ainult pisut reformeerides.

See nähtub selgesti haridusminister Semperi jutuaajamisest Opetajate Lehele, kus ta märgib, et kavatseb "kalevi alt välja võtta selle õpetajate uue teenistusseaduse eelnõu, mille muutmisettepanekuid juba minu eelkäijate ajal ette valmistati¹". Samuti kavatses ta õppekavasid ja õpperaamatuid ainult "läbi vaadata" ega räägi sõnagi nende kui täiesti kõlbmatute kõrvaldamisest. Kogu "jutuaajamise" käigust nähtub, et haridusministeerium ei kavatsegi vana kodanlikku koolisüsteemi lammutada. Sama toon läbib ka Opetajate "lehele antud teisi informatsioonilisi teadaandeid. Nii planeeriti eelseisvaks uueks õppeaastaks "põhjaliku reformina" progümnaasiumide järkjärgulist muutumist reaalkoolideks²! Semper ainult "loodab" rahvakooli ulatuse avardumist üle 6 õppeaastaks piiri ja viitab sellele rakendamise võimalusena kodanluseaegse 2-aastase täienduskooli elustamisele³. Ka ei mõista haridusminister põrmugi hukka kodanluseaegset üht õpetaja inimväärlikuse alandamise häbiväärseimat vahendit "õpetajate laata", vaid annab sellele oma määrusega koguni seadusliku

---

1 Vt. Opetajate Leht nr.26(480), 28.VI 1940

2 Vt. Opetajate Leht nr.27 , 5.VII 1940

3 Vt. Opetajate Leht nr. 26(480), 28.VI 1940

aluse, teatades, et õppejõudude valimistest 1940.a. kalender-aastal tuleb kuulutada Tallinnas ilmuvas keskajalehes¹.

Ainult eesti töötava rahva palve rahuldamine NSV Liidu Ülemnõukogu poolt, millega Eesti NSV võeti vastu NSV Liidu koosseisu, andis kodanlike-natsionalistide rahvavaenulikale plaanidele purustava hoobi ega lasknud nendel oma kavatsusi ellu viia.

Stalinlik Konstitutsioon ning UK(b)P KK ja Nõukogude Valitsuse rahvahariduse alased seaduseendlikud aktid said nüüd eesti rahva haridus- ja kultuurielu edasise arenemise vankumatuks aluseks.

"NSV Liidu kodanikel on õigus haridusele.

Seda õigust kindlustab üldine kohuslik algharidus, tasuta seitsmeklassiline haridus, kõrgema kooli väljapaistvaile õpilastele riiklike stipendiumide andmise süsteem, emakeelne õpetus koolides, töörahvale tehastes, sovhoosides, masina-traktorijaamades ning kolhoosides tasuta tootmis-, tehnilise ja agronoomilise õpetuse organiseerimine"².

Nende põhimõtete rakendamiseks võttis EK(b)P KK ja Eesti NSV Valitsus vastu rea omapoolseid seadusi ja määrusi koolivõrgu laiendamiseks, uute programmide ja õppeplaanide kehtestamiseks jne.

Tähtsaimaks momendiks eesti rahvahariduse arengus oli 1941. a. 4.-5. veebr. toimunud EK(b)P kongress, mis tegi kokkuvõtte esimestest edusammudest sotsialistliku ülesehitustöö (sealhulgas ka rahvahariduse) alal Eesti NSV-s ja määras kindlaks va-

---

1 Vt. Postimees nr. 201, 28.VII 1940

2 Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Konstitutsioon (põhiseadus), Tln., 1953, lk.33

bariigi parteiorganisatsiooni edasised ülesanded sotsialistliku ülesehitustöö ja töötajate kommunistliku kasvatusel alal¹.

Rahvahariduse ja kultuurilise ülesehitustöö alalt märgitakse kongressi resolutsioonis puudusena Hariduse Rahvakomisariaadi lubamatult aeglast tööd rahvahariduse süsteemi ümberkorraldamise alal ja määratakse samuti ära lähemate ja tähtsamate ülesannetena.

"1. Alg-, kesk-, kutse- ja kõrgema hariduse ülemineku lõpuleviimise nõukogude rahvahariduse süsteemile põhimiselt 1941 - 1942. õppeaastal, taotlede üldist keskharidust linnas ja töölisasulais ning 7.-aastast üldharidust maal.

2. Koolide ja rahvahariduse organite kogu õppe- ja kasvatus-töö aluseks tuleb võtta noorpõlve kommunistliku kasvatusel põhimõte.

3. Kõik haridusasutused, koolid ja kõrgemad õppeasutused tuleb komplekteerida kõrgelt kvalifitseeritud ja poliitiliselt järäleproovitud kaadritega.

4. Rahvahariduse organitel tuleb kindlustada vene ja võõrkeelte laialdast õppimist ka väljaspool kooli.

5. Tuleb organiseerida koolidele ja kõrgematele õppeasutustele uute õpikute koostamist ja tõlkimist, pöörates erilist tähelepanu kesk- ja kõrgema kooli varustamisele õpikute ja kirjandusega²."

Need ja teised partei ja nõukogude valitsuse poolt tarvitusele võetud abinõud, aga ka õpetajaskonna ja kogu Eesti NSV elanikkonna loominguline aktiivsus viis Eesti kooli taseme ju-

---

1 Vt. Eesti NSV ajalugu, Tln., 1952, lk. 400

2 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 8, 21.II 1941.

ba 1941.a. kevadeks sellisele kõrgusele, nagu ta polnud veel olnud ega võinudki olla tsaristliku ja kodanlik-fašistliku režiimi tingimustes.

2. Uus nõukogulik koolisüsteem Eestis.

Nõukogude koolisüsteemi iseloomustab lakkamatu ja plaanipärane koolivõrgu kasv, tingituna vajadusest anda haridust kõikidele koolikohustuslikele lastele ja luua tingimised töötajate lastele kõikides koolitüüpides õppimiseks.

Eriti oli vajalik koolivõrku laiendada nõukogude võimu esimesel aastal, kus kodanliku koolipoliitika pühava pärandina oli tuhandeid koolikohustuslikke õpilasi jäämas kooliuste taha.

1938./39. õppeaastal oli keskkoolidesse astuda soovijaid 4.917, neist võeti vastu 2.962, uste taha jäi aga 1.855. Kutsekoolidesse soovis sisse astuda 7.258 noort, võeti vastu 5.309, uste taha jäi 1949 noort.

Kokku seega ei pääsenud tol ajal ei kesk- ega kutsekoolidesse 3.804 algkooli lõpetajat.

1940./41. õppeaasta alguseks kaotati selles osas kõige kisen-davamad puudused². Avati juurde kaheksakümmend kaheksa seits-mendat klassi õpilaste koguarvuga üle 2.000. Sellega tehti kool kättesaadavaks ka töötavate talupoegade lastele.

Koolivõrgu arengut nõukogude võimu esimesel aastal iseloo-mustavad järgmised andmed:

---

1 Vt. Nõukogude Kool nr. 5, 1941

2 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 7, 14.II 1941

Vrdl. Nõukogude Õpetaja nr. 11, 14.III 1941.

Alg - ja keskkoolides avati juurde 244 uut klassi, mille tõttu õpilaste arv võrreldes viimase nõukogudeeelse aastaga suurenes 11.000 võrra¹. Seega õppis 1940./41. õa. 1.420 üldhariduslikus koolis 137.400 last, tehnikumides ning kutsekoolides 17.800 õpilast, täiskasvanute koolides 3.000 inimest².

Kui viimasel kodanlikul kooliaastal 1939./40. oli Eestis ainult 3.712 klassikomplekti, siis 1940./41. õppeaastal töötas Eestis 3.921³ klassikomplekti ja 1941./42. õppeaastaks planeeriti juba 4.953 klassikomplekti. Peale selle oli kavas võtta erialalistesse keskkoolidesse vastu 7.500 inimest ja võimaldada keskhariduse saamine töölt puudumata umbes 3.000 inimesele⁴.

Koolikohustus kehtestati 7 õppeaasta ulatuses või 16 eluaastani.

Kuna kodanlikus Eestis kehtinud koolisüsteem täielikult ja printsipiaalselt erines NSV Liidus NSV Liidu RKN ja UK(b)P KK määrusega 1934.a. kehtestatud süsteemist, siis tegi Hariduse Rahvakomissariaadi Kooliosakond maa- ja linnavalitsustele ülesandeks ^{asu} anda koolivõrgu ümberkorraldamisele uuele süsteemile, võttes aluseks järgmised põhimõtted:

Üldharidusliku kooli tüüpe on kolm: algkool, mittetäielik keskkool ja keskkool. Algkoolil on 4 klassi (I, II, III, IV õppeaasta), mittetäielikul keskkoolil 7 klassi (I-VII õppeaasta),

1 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 9, 20.XII 1940

2 Vt. Nõukogude Kool nr. 5, 1941

3 Vt. Kommunist nr. 141, 15.VII 1941

4 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 15, 11.IV 1941

keskkoolil 10 klassi (I - X õppeaasta), kusjuures õppeaeg igas klassis on 1 aasta.

Algkooli programm ühtub mittetäieliku keskkooli ja keskkooli esimese nelja klassi programmiga. Täpselt samased on ka mittetäieliku keskkooli ja keskkooli 5., 6. ja 7. klassi programmid. Selletõttu on kindlustatud vaba üleminek ühest koolitüübist teise.

Mittetäieliku keskkooli või keskkooli 7. klassi lõpetamine kindlustab vaba võimaluse astuda mistahes erialasesse kutsekooli või keskkooli 8. klassi. Keskkooli lõpetamine avab võimaluse astumiseks igasse NSV Liidu kõrgemasse õppeasutusse.

Juhendis pööratakse erilist tähelepanu uute koolitüüpide asetusele.

Nõutakse mittetäielike keskkoolide planeerimist suurematesse keskustesse, algkoolide asutamist aga sellise arvestusega, et lapsed normaalselt ei tarvitaks internaati, s.o. et õpilase koolitee ei ületaks 3 kilomeetrit. Vajaduse korral tuleb mittetäielike keskkoolide ja keskkoolide juurde asutada internaadid.

Ühenduses koolide ümberkorraldamise ja uue koolivõrgu koostamisega nõutakse vastavalt sellele ka kooliruumide küsimuses ettepanekuid, määrates kindlaks uute ehituskruuntide või ümber ja juurdeehituste maht ja ehituste teostamise aeg.

Nendel alustel kohtadel koostatud koolivõrgu kava esitati Hariduse Rahvakomissariaadile 1. veebruariks 1941.a.

Hariduse Rahvakomissariaadi poolt koostatud Eesti NSV üldhariduslike koolide võrk 1941./42. õppeaastaks määrati lõplikult kindlaks Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu poolt.

Selle järele pidi Eesti NSV-s 1941./42. õppeaastal hak-
kama tööle 700 algkooli, 470 mittetäielikku keskkooli ja 54
keskkooli, kokku 4953 klassikomplektiga¹.

Kodanliku rahvavaenuliku koolipoliitika tättu oli maha-
järvus kodanlikes programmides võrreldes nõukogude program-
midega suur. Selletõttu üleminekuks nõukogude koolisüsteemi-
le ja endise kodanliku kooli ja nõukogude kooli õppeaine-
te vahel tekkinud vahe tasandamiseks lubati 1941.a. kevadel
lõpetada nii 11. kui 12. õppeaastat õppivatel õpilastel, kuid
uuel õppeaastal pidid alates 5-ndast õppeaastast jääma kõiki-
de klasside numbrid samadeks. Järelikult 1940./41. õppeaastal
viienda klassi lõpetanud õpilased pidid ka 1941./42. õppe-
aastal jääma viiendasse klassi, kuenda klassi lõpetajad
kuuendasse klassi jne.

Nõukogude kord kõrvaldas kõik raskused, mis takistasid
töötajatele või nende lastele teed hariduse saamisele. ENSV
RKN oma otsusega 25.IX 1940. a. kaotas kesk- ja kutsekoolide
õppemaksu². Selle otsusega kaotati senine kord hariduse pii-
ramiseks, kõrvaldati varanduslike klasside eesõigus hariduse
saamisel, tehti kesk- ja kutseharidus kättesaadavaks töötava
rahva noortele.

Sama eesmärgi taotles Eesti NSV valitsus igakuiststipen-
diümide kehtestamisega Eesti NSV kõrgemates ja erialastes
kesk-õppeasutustes (tehnikumides) neile üliõpilastele tööta-
jaskonna laste seast, kes vajavad toetust³, samuti suurte sum-
made määramisega alg- ja keskkoolide õpilaste toetamiseks.

Selle alusel määrati ainuüksi Tartu õpilaste toetamiseks
HRK poolt 1940.a. lõpul 14.650 rbl⁴.

---

1 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 23, 8.VI 1941.
2 Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja, nr. 7, 8.X 1940, lk.95
3 Vt. Nõukogude Opetaja nr.2, 10.I 1941
4 Vt. Nõukogude Opetaja nr.3, 17.II1941

Need valitsuse sammud kutsusid esile määratu vaimustuse õpilaskonnas¹.

"Võtame vastu ENSV RKN otsuse suurima rõõmuga. Omalt poolt rakendume täie innukusega õppetöösse, sest oleme teadlikud oma suurtest ülesannetest sotsialistliku kodumaa ülesehitamisel", kirjutasid Valga Tööstuskooli õpilased. Sellise sisuga kirju tuli hulgana "Noorte Hääle" toimetusse paljudest teistest koolidest - Abja Keskkoolist, Paide Keskkoolist, Türi Keskkoolist ja mujalt.

Nõukogude kool on töörahva kool, mille esimeseks ülesandeks on anda tasuta haridus töötava rahva noorsoole. Sellepärast Eesti NSV RKN kehtestas keskkooli vanemates klassides ja kõrgemates õppeasutustes õppemaksu nende kodanike lastele, kes elatavad end ilma tööta saadud tulust². Selliste kodanike hulka kuulusid pankade aktsionärid, natsionaliseeritud või kontrolli alla võetud tööstuslike, kaubanduslike või äriliste ettevõtete omanikud või kaasomanikud, natsionaliseeritud majade omanikud, käsitööstuslikud ettevõtjad alaliste palgatöölisega, põllumajanduslike ettevõtete pidajad l või enama alalise palgatöölisega, pastorid, endised politsei ja kaitseliidu juhtivas koosseisus olnud isikud ja teised töörahva vaenlased.

See määrus näitas veenvalt töötajatele, et sotsialistlikus riigis vastavad seadused ja korraldused niihästi majanduse kui ka hariduse alal töötava rahva huvidele. Opetajad hindasid seda ~~seda~~ sammu kui õiglast ja hädavajalikku revolutsioonilise võitluse abinõu.

---

1. Vt. Noorte Hääle nr. 14, 3.X 1940.

2. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr.10, 16.X 1940, lk.137-139

Nõukogude kord püüdis likvideerida ka selliseid kodanliku korra häbistavaid pärandeid rahvahariduse alal nagu kirjaoskamatus ja poolkirjaoskamatus. Üle kogu maa organiseeriti kirjaoskamatute täiskasvanute registreerimist ja nendele lugemise ja kirjutamise õpetamist sellekohastel kursustel. Näi näiteks üksi Tartumaal oli 303 kirjaoskamatut, kellele kirjaoskuse õpetamiseks loodi üle maakonna 41 punkti. Igas punktis oli õppijaid kuni 42 inimest. Punktid asusid koolimajades ja õpetajaiks olid sama kooli õpetajad. Õppimine toimus 1 kord nädalas à 3 tundi¹.

Tuleb märkida, et kui kirjaoskamatute arv Eestis nõukogude võimu taaskehtestamise ajaks, 1940. aastaks polnud siiski eriti suur, siis ei ole see mingil määral kodanlik-natsionalistliku valitsuse teene. Enam-vähem üldine kirjaoskus Eestis oli saavutatud juba nõukogude võimu esimeseks perioodiks. Seda märkis ära V.I.Lenin oma esinemistes 1918.a. jaanuaris².

Kodanliku korra ajal oli palju selliseid noori, kes majanduslike raskuste tõttu ei saanud keskkooli lõpetada. Nüüd andis nõukogude võim nendele noortele mitmesuguseid võimalusi oma poolelijäänud hariduse jätkamiseks.

Nendele töötava rahva noortele, kes olid lõpetanud vähemalt 9-nda õppeaasta kursuse üldhariduslikus keskkoolis, kuid olid pidanud õpinguid katkestama enne täieliku keskhariduse omandamist, avati Tallinna, Tartus ja Pärnus kuuekuised kursused keskkooli kiireks lõpetamiseks³. Kursuste õpilastele maksti igakuist stipendiumi ja neile oli kindlustatud internaat.

---

1 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 4, 24.I 1941

2 Vt. B. U. Kuuu, *kor.* T. 26, *imp.* 415, 449

3 Vt. Nõukogude Õpetaja nr.9, 28.II 1941

Õpilased olid kooliajal tööst vabastatud, kuid neile hoiti alles nende töökohad¹. Tallinnas oli kursante 75, nende hulgas vabrikutöölisi, amatnikke, asutuste teenistujaid jt.

Nendele aga, kes ühel või teisel põhjusel ei saanud olemasolevaid võimalusi kasutada, oli organiseeritud veel Tallinna XII Keskkooli juures kirjateeline õpe keskkooli kursuse ulatuses². Seda moodust kasutasid üle 1.000 inimese, kusjuures mõnel juhul olid õpilasteks terved perekonnad või ka ametiasutused peaaegu oma täies koosseisus.

Kõik eeltoodu peegeldab bolševike partei ja nõukogude riigi suurt hoolitsust töötajate haridusliku taseme tõstmise eest. Nõukogude Eestis loodud uut koolisüsteemi iseloomustab ühtne struktuur, kõigi töötajate lastele avatud tasuta ja selle juures vaba igasuguse religiooni mõjust, absoluutselt ilmlik kool; Need sügavalt printsipiaalsed erinevused tõstavad nõukogude koolisüsteemi mõttumatult kõrgemale kodanliku Eesti koolisüsteemist.

3. Opetuse ja kasvatuse uus sisu.

V.I.Lenin õpetab, et "meie kool peab andma noortele teadmiste alused, andma oskuse ise kujundada kommunistlike vaateid, peab tegema neist kultuurseid inimesi"³.

---

1 Vt. Noorte Hääl nr. 74, 28.II 1941

2 Vt. Nõukogude Opetaja nr.19, 9.V 1941

3 Vt. B. U. Lenin, *Cor.*, m. 31, comp. 270

Kool peab rikastama õpilasi "... kõikide nende rikkustega, mida on loonud inimkond"¹.

Need Lenini juhendid said Nõukogude Eesti koolihariduse sisu põhjaliku ümberkujundamise aluseks.

Nõukogude Eesti kooli jaoks koostati uus ülemineku õppeplaan² ja uued ajutised ülemineku programmid. Oppeplaanist jäeti välja kõik sellised õppeained, mis võiksid levitada eelarvamusi ja tumestada õpilaste teadvust. Nii jäeti õppeplaanist välja usuõpetus ja kodanikuõpetus kui peamised ained, mille abil kodanlus püüdis õngustada eksploateerimist ja kujundada idealistlikku maailmavaadet.

Selle asemele võeti plaani sellised uued õppeained, mis aitavad noorsugu kasvataja rahvaste sõpruse ja kommunismi vaimus, kujundavad nende marksistlikku-leninlikku maailmavaadet. NSV Liidu ja Eesti NSV konstitutsiooni, NSV Liidu ajaloo, darvinismi aluste ja vene keele õpetamine, aga samuti ka teiste ainete õpetamine eesrindliku nõukogude pedagoogika alusel loiid kindla aluse kasvava põlvkonna kasvatamiseks kommunistlikus vaimus. Hoopis enam tunde kui varem oli ette nähtud bioloogia, füüsika ja keemia õpetamiseks, samuti ajaloo õpetamiseks

Oppides NSV Liidu Konstitutsiooni peatükke ja paragrahve, mis käsitlevad "lihtsalt ja kokkuvõtlikult, peaaeguprotokollis stiilis fakte sotsialismi võidust NSV Liidus, fakte NSV Liidu töörahva vabastamisest kapitalistlikust orjusest, fakte laialdase, lõpuni järjekindla demokraatia võidust NSV Liidus"³. omandasid eesti õpilased teadmisi, mis on vajali-

---

1 Vt. B. U. Munn, Cor., m. 31, cmj. 262

2 Vt. Eesti NSV Üldrahvusliku kooli ülemineku tunnikava Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 3, 14. IX 1940

3 J. V. Stalin, Leninismi küsimusi, Tln., 1952, lk. 502

kud igale kodanikule teadlikuks osavõtmiseks maa ühiskondlik-poliitilisest elust ja veendusid NSV Liidu võimuses ja kommunismiidee õigsuses.

Ajaloo, eriti NSV Liidu ajaloo õppimisel on eriti suur tähtsus noorsoo kommunistliku kasvatuses seisukohalt, kuna ta tutvustab õpilasi ühiskonnaelu arenemise seadustega ja kasvatab armastust sotsialistliku kodumaa ning tema rahvaste vastu.

Aukohale Eesti NSV kooli õppeplaanis tõsteti vene keel kui keel, mis on ühine kogu NSV Liidu elanikkonnale ja mille oskus aitab kaasa NSV Liidu koosseisu kuuluvate rahvaste liitmiseks üheks vennalikuks rahvaste perekaks. Vene keeleõpetamine viidi nii algkoolidesse kui ka mittetäielikkude keskkoolide ja keskkoolide kõikidesse klassidesse, samuti kõrgetes koolidesse ja kutsekoolidesse. Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaat, instrueeris pidevalt õpetajaid õppeainete õpetamise kohta uues nõukogulikus koolis. Nii anti eriti üksikasjalikke juhendeid selliste õppeainete nagu emakeel, ajalugu ja maateadus õpetamiseks, kus programm võrreldes teiste ainetega põhjalikult muutus.¹

Õppekirjanduse koostamise ja programmide väljatöötamise ülesanne pandi Hariduse RK juures asutatud metoodilisele komisjonile.

Põhilised nõuded nõukogude kooli õpiku suhtes seadis üles juba V.I.Lenin: "Ja ainult see populaarne kirjandus ongi hea,

---

1 Vt. Opetajate Leht nr. 35, 30.VIII 1940

Vrdl. ka Nõukogude Opetaja nr.8, 21.III 1941.

ainult see kõlbabki, mis püsib aastakümneid. Sest populaarne kirjandus on rida õpikuid rahvale, õpikud aga ^{esi}akustavad algteadmisi, mis ei muutu iga poole sajandiga¹. Need Lenini näpunäited said ka Eesti NSV kooliõpikute autorite töö aluseks.

Kuna paljud seni koolides tarvitusel olnud õppe-, käsi- ja käsiraamatud osutusid ideoloogiliselt kõlbmatuks edaspidiseks tarvitamiseks, siis Hariduse Rahvakomissari otsusega tühistati kõik seni väljaantud load raamatute tarvitamiseks koolides õpikutena². Tarvitada lubati õppe- ja käsiraamatutena kõiki NSV Liidus väljaantud kooli õppe- ja käsiraamatuid.

See Hariduse RK korraldus oli täiesti õigustatud, kuna kodanlikul ajal koostatud õpikud olid ideeliselt täiesti kõlbmatud. Eesti keele lugemikud sisaldasid suurel hulgal töölisklassile vaenulikke lugemispalu. Ajalugu oli muudetud kapitalistliku korra ülistamiseks³. Maateaduses vaigiti NSV Liidust jne.

Õpikute küsimuse kiireks lahendamiseks loodi HRK juurde vastav komisjon kogenud õpetajatest, kes vaatas läbi kõik seni koolis kasutusel olnud õpikud⁴. Komisjoni töö tulemusena selgus, et täielikult kõrvaldada tulevad kõik õpikud ajaloo ja maateaduse alal, kõik senised emakeele õpikud, samuti lauludekogud. Muude ainete õpikuid (näit. matemaatika jt. ainete alalt) otsustati lubada tarvitada Hariduse Rahvako-

---

1 V.I.Lenin, Teosed, 6 kd., lk. 279

2 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 3, 14.IX 1940, lk. 5

3 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 7, 14.II 1941

4 Vt. Õpetajate Leht nr.38, 20.IX 1940

misariaadi sellekohaste juhendite alusel.

Nende järgi tuli koolijuhatajatel ja õpetajatele järjekindlalt silmas pidada, et lubatud kodanliku aja õpikute kasutamisel ei tarvitataks palu, lauseid ja väljendeid, mis ei ole kommunistliku kasvatuses põhimõttele vastuvõetavad. Sellise sisuga leheküljed pidid kuuluma õpikuist kõrvaldamisele.

Uutest õpikustest hakkasid ilmuma vihkude kaupa eesti keele lugemikud 1.-8- õppeaastani. Ajaloo ja maateaduse õpikute suhtes peeti otstarbekohaseks nende tõlkimist vene keelest. Ka need õpikud ilmusid üksikvihkudena, et töö koolides võiks takistamatult alata, kuni põhiteosed lõplikult valmivad.

1941.a. lõpus trükiti ja saadeti koolidesse laiali 1.317.650 eksemplari õpikuid.

Vaatamata mõningatele puudustele uutes õpikutes, saavutas eesti kool 1940./41. õppeaastal enneolematut edu. Rahvahariduse uus sotsialistlik sisu kujundas eesti noortes eesrindliku marksistlik-leninliku maailmavaate, kasvatas neis kohusetundlikku suhtumist oma töösse, nõukogude patriotismi ja piiritut andumist Lenini-Stalini parteile.

See kõik peegeldus eredalt esimese nõukoguliku õppeaasta töötulemustes.

Kodanliku režiimi aegse kooli töötulemused olid madalad: järelekaasjate saajate õpilaste % keskkoolis oli üle 25, peale selle veel klassikursust kordama jääjaid üle 10%¹. Ka alg-

---

1 Vt. Nõukogude Kool nr. 2, 1940

koolide vanemates klassides ei pääsenud väga paljud õpilased järgmisse klassi ja lahkusid koolist, saavutades küll koolikohustuse vanusepiiri (14 a) kuid jäädes pooliku põhiharidusega. Ajavahemikus 1934 - 1940 jättis algkooli lõpetamata 58.000 noort.

Eesti kool aga nõukogude võimu esimesel aastal saavutas just õppeedukuse osas suuri tulemusi. Juba I poolaasta õppetöö tulemusi analüüsides võis märkida puudulike hinnete % tunduvat vähenemist¹. Õppeaasta lõpul korraldatud eksamid näitasid, et eesti õppiv noorsugu oli oma õpetajate juhtimisel saavutanud tähelepanuväärset edu². Eksamite õnnestumisele aitas tunduvalt kaasa kõikides koolides korraldatud nõrgemate õpilaste järeleaitamine õpetajate ja paremate õpilaste poolt. Niisugust massilist ja organiseeritud nõrgemate õpilaste järeleaitamist ei tunnud kodanlik kool.

Head edukust saavutati matemaatikas, eesti- ja vene keeles. Rakvere I Keskkooli 56-st õpilasest ei saanud vene keele diktaadis ükski õpilane nõrka hinnet. Suulistel eksamitel Rakvere algkooli VI klassis sai enamik õpilasi head ja väga head hinded.

See kõik näitas, et enamik Eesti NSV õpetajatest olid töötanud täie vastutustundega noorte õpetamisel ja kasvatamisel, andes seega omapoolse tõhusa panuse sotsialistliku kultuuri ülesehitamiseks Eesti NSV-s.

---

1 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 9, 28.II 1941

2 Vt. Rahva Hääli nr. 134, lo. VII 1941

4. Nõukogude kooli kaadrid.

Talumatu oli õpetaja majanduslik ja õiguslik seisund kodanlikus Eestis. Õpetajat paigutati ümber ilma mõjuva põhjusega, paljud jäeti vanemõpetajaks kinnitamata, maaõpetajate ja maakooli juhatajate vahel aeti teravaks juhataja ülemuslikkuse toonitamise¹. Õpetajate palgaolud olid normeerimata, tema tulevik kindlustamata.

Ainult nõukogude korra ajal hinnatakse vääriliselt õpetajaskonna austavat ülesannet õpetada ning kasvatada võrsvaid sugupõlvi, ette valmistada õppivast nõõrsaaot kommunismi ülesehitajaid.

Õpetaja seisund sotsialistlikus ühiskonnas on kindlaks määratud V.I.Lenini ajalooliste sõnadega.

"Rahvakooliõpetaja tuleb meil tõsta sellisele kõrgusele, millisel ta kunagi pole seisnud, ei seisa ega saagi seista kodanlikus ühiskonnas," õpetab V.I.Lenin².

Nõukogude korra esimestest päevadest Eestis pööras partei ja valitsus suurt tähelepanu õpetajate olukorra kiirele parandamisele. Selleks aitasid kaasa ka õpetajad ise, arutades õpetajate kongressil oma olukorda ja tehes konkreetseid ettepanekuid oma seisundi parandamiseks.

Juba kohe pärast fašistliku diktatuuri kukutamist ning veel enne 1940.a. suve sotsialistliku revolutsiooni lõplikku võitu, 4. juulil, anti uuele demokraatlikule vabariigi valitsusele üle õpetajate märgukiri, kus juhiti tähelepanu õpetajaskonna raskele majanduslikule olukorrale ja vajadusele selles hädavajalikke parandusi teha³. Märgukirjas

1 Vt. Kommunist nr. 8, 11.VII 1940

2 B.U. Lenin, Col., m. 33, imp. 424

3 Vt. Õpetajate Leht nr.27, 5.VII 1940

viidati õpetajate suhteliselt madalatele töötasudele, võrreldes teiste ametikohtadega, mille tõttu õpetajad on surutud majanduslikult üsna raskesse olukorda.

Märgukirjas palutakse õpetajate tasunormide ühtlustamist, palgaastme tõstmist, õppejõududele töö eest kooli internaadis tasu maksmist.

Need taotlused rahuldati nõukogude võimu poolt.

Juba Hariduse RK Teatajas 7. detsembrist 1940.a. avaldatakse märkus alg-, kesk- ja kutsekoolide õppejõudude teenistustasu tõstmise kohta arvates 10. novembrist 1940., millega õpetaja seatakse majanduslikult kindlale järjele¹.

Kõikide koolikohustuslike õpilaste kooli suunamine ja sellega seotud koolivõrgu laienemine kutsus esile suure õpetajate vajaduse. Tänu partei ja valitsuse hoolitsusele lahendati õpetajate kaadrite küsimus põhiliselt positiivselt. Õpetajate kaadri ideelis-teoreetilise taseme tõstmiseks ja uute õpetajate kiireks ettevalmistamiseks algavaks esimeseks nõukogude õppeastaks organiseeriti laialdaselt lühiajalisi kursusi. Kursuste töö organiseerimise ning juhtimise keskuks sai Tartu Riikliku Ülikooli Pedagoogilise Instituudi Koduõppeline Osakond². Kursuste töö koosnes koduõppelisest osast ja samuti ühisest kursuse tööst. Kogu kursuste aines-
tik jagunes kahte rühma: humanitaarained ja reaalsained. Territoriaalselt toimus kursuste töö kolmes kohas: Tartus, Tallinna ja Pärnus. Pärnus toimus kursus ainult eesti keele õpetajaile, Tallinnas eesti keele, vene keele, loodusteaduse -
maateaduse ja matemaatika-füüsika õpetajatele, Tartus ajaloo-
konstitutsiooni, vene keele, loodusteadusmaateaduse ja mate-

---

1 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 15, 7.XII 1940, lk. 190-193

2 Vt. Õpetajate Leht nr. 25, 20.VI 1941

maatika-füüsika õpetajatele. Need olid suurimad täienduskursused, mis eesti kooli õpetajatel kunagi olid toimunud. Üldse võttis kursuste tööst osa 2.277 õpetajat, milline arv kohadel jagunes järgmiselt:

Tartus	1.056	osavõtjat
Tallinnas	851	osavõtjat
Pärnus	370	osavõtjat

Ainete järgi jagunes osavõtjate arv järgmiselt:

	Tartus	Tallinnas	Pärnus
vene keel	384	-	-
matemaatika-füüsika	310	340	-
ajalugu-konstitutsioon	243	-	-
loodusteadus-maateadus	119	135	-
eesti keel	-	376	370

Kursuste kava täiendati hiljem valitavate ainete osas vene keelega, milleks moodustati kaks rühma à 2 tundi päevas. Humanitaarrühmas planeeriti osa aega NSV Liidu ajaloo käsitlemisele, reaalarühmas NSV Liidu geograafia käsitlemisele. Nõusolek saadi ka partei ja valitsuse liikmetelt esinemiseks õpetajatele nõukogude kooli ees seisvatest ühest ülesannetest. Kursuste kavva planeeriti ka loengud marksismi-leninismi alustest¹. Suurt huvi tunti vene keele vastu. Soovijaid oli nii palju, et raskusi tekitas kõikide töölerakendamise.

kohalikud algkooli

22. juulil algasid^v õpetajate suvekursused Võrus, millistest osavõtt oli samuti väga suur (300) õpetajat). See oli tingitud asjaolust, et kunagi varem ei ole olnud suvekursuste aineks vene keele ja nõukogude kultuuri tundmaõppimine².

1 Vt. Õpetajate Leht nr. 30, 26.VII 1940

2 Vt. Samas

Kursuste kavast olid järgmised küsimused: 1) Matemaatika metoodika, 2) Hariduspoliitilisi päevasündmusi, 3) NSV Liidu kultuuri areng, 4) Ujumine, 5) Opperingide töö, 6) Internaatide korraldamine.

Tartus ja Tallinnas korraldati lühiajalise täienduskursused algkooliõpetajatele. Tartus võttis kursustest osa 700 õpetajat. Kursuste üldloengutel käsitleti Lenini ja Stalini elulugu, NSV Liidu konstitutsiooni, kultuuri- ja haridustööd NSV Liidus, marksismi-leninismi aluseid ja muid kasvatuslikke ja õpetuslikke küsimusi¹. Pärast lõunavaheajaga toimus vabatahtlik töö vene keele, ilmeka lugemise, joonistamise, naisvõimlemise jm. aladel. Kõige suurem osavõtt oli vene keele tundidest, kus kogusummas õppis 620 õpetajat, neist algusrühmas 170, keskmises 200 ja tugevate rühmas 250.

Taolised kursused toimusid ka Tallinnas 400 osavõtjaga.

Tartu Riikliku Ülikooli juures organiseeriti keskkoolide vene keele õpetajate ajutise kaadri ettevalmistamiseks vene keele kursused. 200 osavõtjale².

Lektoriteks olid ülikooli õppejõud. Kursuste lõppedes toimusid kõikidele kursuslastele kirjalikud katsed. Selliseid tavaliselt 5-päevaseid õpetajate suvekursusi korraldati ka Valgas, Rakveres, Tartumaal, Narvas ja teistes kohtades³.

---

1 Vt. Postimees, 14. VIII 1940

2 Vt. Kommunist nr. 41, 13. VIII 1940

3 Vt. Opetajate Leht nr. 34, 23. VIII 1940

Seega said õpetajad veel enne õppetöö algust vajaliku miinimumi juhendeid ja eelteadmisi esimese nõukoguliku õppeaasta algamiseks.

Õppeaasta keskel organiseeriti õpetajate ideelis-politilise ja metoodilise kvalifikatsiooni tõstmiseks veel mitmesuguseid uusi asutusi ja üritusi.

Tähtsat osa õpetajate kvalifikatsiooni tõstmisel etendasid pedagoogilised kabinetid, millised organiseeriti Hariduse Rahvakomissariaadi poolt iga koolivalitsuse piirkonna koolide ja õpetajate jaoks¹. Pedagoogiliste kabinetide ülesandeks sai:

1. pedagoogiliste ja metoodiliste kogemuste koondamine, arendamine ja levitamine,
2. sobivate õppevahendite väljatöötamine, muretsemine ning laenutamine,
3. raamatukogu - lugemislaua korraldamine, eeskätt pedagoogilise ja metoodilise kirjanduse alal, ning selle kättesaadavaks tegemine õpetajaskonnale.

NSV Liidu vanemate liiduvabariikide koolikorralduse küsimustega tutvumiseks korraldati mitmeid haridustegelaste ekskursioone Leningradi ja Moskvasse². Ekskursioonidest osavõtjad külastasid kooli, muuseumi ja teisi kultuurilisi asutusi, vestlesid haridus- ja kultuuriala juhtivate töötajatega ning omandasid palju väärtuslikke muljeid, mida hiljem oma töös ellu rakendasid.

Laialdaselt organiseeriti õpetajatele kohalike koolivalitsuste ja Haridus- ning Kunstitöölise Ametiühingute ko-

---

1 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 2/3, 1.XI 1940

2 Vt. Rahva Hääli nr. 79, 9.IX 1940

halike osakondade poolt süstemaatilisi pedagoogilis-metoodilisi ja poliitilise-likke kursusi ja õhtusi seminare¹. Kursuste kavas olid kommunistliku kasvatuse küsimused, UK(b)P ajalugu, NSV Liidu ja Eesti NSV konstitutsioonid, NSV Liidu rahvaste ajalugu ja majandusgeograafia. Kursustega alati novembri alguses.

Kuna üleminekuga NSV Liidus kehtivale koolisüsteemile järgmisest õppeaastast pidi alates 5-ndast õppeaastast õpetus toimuma ainesüsteemis, milleks eesti algkooli õpetajaskond põlnud küllaldaselt ettevalmistatud, korraldas Hariduse Rahvakomissariaat täieliku keskharidusega ja algkooliõpetajakutsega tegelikele õpetajatele täiendavad õpingud järgmistes ainetes ja ainerühmades oma valiku järgi: 1) eesti keel, 2) ajalugu ja konstitutsioon, 3) matemaatika ja füüsika, 4) loodusteadus, maateadus ja keemia². 1941.a. I poolel organiseeriti oma ala keskkoolikursuse iseseisev koduõppeline kordamine, eriti mittetäieliku keskkooli õppekava osas. Sellele järgnesid juunis 1941.a. vastavad katsed. Õpetajad, kes sooritasid katsed vähemalt rahuldavalt, pidid pääsema 3 nädalastele kursustele teadmiste täiendamiseks neis osades, kus iseseisev töötamine osutus raskeks (metoodika, praktilised tööd jne.). 1941./42. kooliaastal pidi toimuma koduõppelise töö jätkamine ja juunis 1942 veel täiendavad kursused. Sellele järgnevate eksamite sooritajatele pidi antama keskkooli õpetaja II järgu kutse.

---

1 Vt. Nõukogude Õpetaja nr.1, 25.X 1940

2 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 7, 6.XII 1940

Huvi mittetäielike keskkoolide ja keskkoolide õppejõudude koduõppelise ettevalmistuse vastu oli väga suur.

20. detsembriks oli tälendavatest õppustest osavõtuks soovi avaldanud juba 2.800 õppejõudu. Lõplikud andmed selgusid 31. jaanuariks 1941, millal lõppes osavõtta soovijate registreerimine. Selle järgi taotlesid õpetaja kutset

eesti keele alal	1050 õpetajat
vehe keele alal	1125 õpetajat
ajaloo ja konstitutsiooni alal	625 õpetajat
matemaatika ja füüsika alal	950 õpetajat
loodusteaduse, maateaduse ja keemia alal	500 õpetajat
Kokku	4250 inimest .

Samasugused võimalused loodi ka algkoolis (I - IV kl.) õpetaja kutse saamiseks. Selleks pidi korraldatama 1941.a. suvel kuni 4-nädalased kursused, kuhu oleks võetud algkoolides töötavaid kutseta õppejõude, samuti ka keskharidusega isikuid, kellel puudub pedagoogiline praktika, kuid kes vastavatel katsetel osutunuksid eeldusi pedagoogiliseks tööks¹. Kursuste kavva planeeriti veel peale algkoolisainete metoodika marksismi-leninismi alused, pedagoogika ja koolitervishoid.

Nende abinõudega tahtis Hariduse Rahvakomissariaat ületada hämmiselt suurt puudust õpetajatest, mida hinnati ülevabariigi 500-600 inimseksle ja mis oli seoses just paljude uute klassikomplektide avamisega 1940.a. sügisel².

Õpetajate puuduse leevendamiseks eelseisvaks õppeaastaks avati veel lisaks varem nimetatud ettevalmistamiskursustele

---

1 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 8, 21.II 1941

2 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 8, 13.XII 1940

Kuressaares üheaastane pedagoogiline klass ja organiseeriti töö ümber Opetajate Seminarides nii, et 1941.a. kevadel lõpetasid üheaegselt seminaride III ja IV klassid.

Talvisel koolivaheajal organiseeriti kõikjal üle maa kodanliku eesti koolisõnnitundmatu üritusena 2 - 4 päevased õpetajate päevad I poolaasta töö kokkuvõtete tegemiseks ja koolielu probleemide ühiseks arutamiseks¹. Parteitöötajate ettekanded ja paremate õpetajate kogemuste ärakuulamine ja läbi^{aru}vatamine aitas õpetajaskonnal paremini täita oma ülesandeid noorsoo kommunistlikul kasvatamisel.

Määratusuurt osa õpetajaskonna ideelis-poliitilise arenemise protsessis omas osavõtt ühiskondlikust tööst, eriti NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste läbiviimisest. Aktiivselt töötasid õpetajad agitaatoritena. Valimiselsetel päevadel külastasid klassijuhatajad oma klassi õpilaste vanemaid ja selgitasid isiklikus vestluses valimiste suurt poliitilist tähtsust ja sellest osavõtu vajadust².

Läänemaa haridustegelased võtsid vastu resolutsiooni, milles tervitasid NSV Liidu Ülemnõukogu valimisi ja töötasid sel puhul parandada õppetööd oma koolides ning teostada sihikindlat agitatsioonikommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt³.

Agitpunkte kasutasid õpetajad ka ulatusliku usuvastase kasvatustöö teostamiseks elanikkonna hulgas.

---

1 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 2, 9. I 1941

2 Vt. Noorte Hääl nr. 10, 12. I 1941

Vrdl. ka Rahva Hääl nr. 5, 7. I 1941

3 Vt. Noorte Hääl nr. 60, 28. XI 1940

Eesti õpetajaskonna määratu enamik, kes alati oli seisnud töölismasside kõrval nende võitluses kodanlik-fašistliku režiimi vastu ja alati suurt huvi tundnud NSV Liidu edusammude vastu hariduse alal, kohtas entusiasmiga nõukogude korra taastamist Eestis ja nägi selles eesti rahva kultuuri ja hariduse õitsengu panti.

Hulk õpetajaid oli valitud Eesti Töötava Rahva Liidu saadikukandidaatidena Riigivolikokku, mille koosseisus nad võtsid osa ülitähtsate otsuste tegemisest Eesti Nõukogude Vabariigiks kuulutamisel¹.

Ometi leidus õpetajaskonnas ka üksikuid selliseid tüüpe, kes läbiimbununa kodanlik-natsionalistlikust reaktioonilisest ideoloogiast suhtusid vaenulikult nõukogude korrasse. Selliste vaenulike elementide tegevus avaldus siinseal mitmesugusel kujul: jalgade trampimisega "noorkotkaste" ja "kodutütarde" militaristliku tegevuse arvustamise ajal², opositsioonilise hoiakuna valimiste ajal³, halvustavate märkuste tegemisena nõukogude korra kohta, töö laokile jätmisena jne.

Need ja teissugused klassivaenlase avaldused said nõukogude võimult väärilise vastulöögi. Kodanlikus koolis peamiselt juhtivatel kohtadel töötanud agarad kaitseliitlased, isamaaliitlased, vapsid, kirikuteenijad ja muud fašistliku klikivõimu suuremad usaldusmehed vallandati pedagoogiliselt töölt kui kõlbmatud isikud nõukogude koolis⁴.

---

1 Vt. Õpetajate Leht nr. 29, 19.VI 1940

2 Vt. Kommunist nr. 25, 28.VII 1940

3 Vt. Rahva Hääli nr. 28, 20.VII 1940

4 Vt. Postimees nr. 205, 1.VIII 1940

Suurim osa eesti intelligentsist ja seega ka õpetajaskonnast võitles aga koos laiade töörahva massidega nõukogude korra kindlustamise eest. Neisse kaadrisse osutasid kommunistlik partei ja nõukogude valitsus austavat ning hindavat suhtumist.

5. Komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonid

Eesti NSV koolides.

Määratusuurt osa kooliõpilaste õppe-kasvatustöö parandamisel omasid kommunistlike noorte ja pioneeride organisatsioonid, kes kõigiti abistasid õpetajaid eesti noorsoo ideelis-poliitilises mõjutamistöös ja distsipliini tugevdamisel koolides. Koolide komsomoli-organisatsioonid ilmutasid suurt initsiatiivi õpilaste massilise poliit- ja kultuuritöö organiseerimisel ja teostamisel.

Esimesed komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonid Eesti NSV-koolides moodustati kohe esimese nõukogude õppeaasta esimestest päevadest. Need lülitusid otsekoheselt aktiivsesse võitlusse õppe-kasvatustöö parandamise eest noores Nõukogude Eesti koolis. Kiiresti hakkasid kasvama komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonide read koolides paremate õpilaste arvel.

Juba esimese kahe kuu jooksul pärast nõukogude võimu kehtestamist Eestis oli ELKNU kasvanud võimsaks organisatsiooniks, kuhu astumiseks esitati massiliselt avaldusi: Tallinnas oli soovivavaldusi esitanud 2.600, Tartus 1.000, Narvas 600, Viljandis 250 noort jne.¹

Pioneere oli Tallinnas oktoobri lõpuks juba 2.700 mis

---

1 Vt. Noorte Hääl nr. 2, 19.IX 1940

moodustas 37% Tallinna algkoolide õpilaste üldarvust¹. Valgas ja Valgamaal oli pioneeride arv 60 - 80%. Riipalu algkoolis olid kõik õpilased 100%-liselt astunud pioneerorganisatsiooni ridadesse. Üle vabariigi oli organiseeritud oktoobri lõpuks ca 15.000 pioneeri, mis moodustas 37,5% algkoolide õpilaste üldarvust².

EK(b)P IV kongressi tervitas pioneeride delegatsioon juba 30.000 pioneeri nimel. Üks pioneeridest ütles oma tervituskõnes: "Pioneeride ja vaba Nõukogude Eesti õpilaste poolt toome tulise tervituse EK(b)P IV kongressi delegaatidele. Anname rõõmuga üle pioneeride ja õpilaste tervituse ja tänu Punaarmeele ja kõigi nõukogude laste parimale sõbrale J.V. Stalinile"³.

Olles kutsutud abistama koolijuhatajaid ja õpetajaid õppe- ning kasvatustöö kvaliteedi viimisel kõrgele tasemele, arendasid komsomoli- ja pioneerorganisatsioonid laialdast tegevust.

Kommunistlik noorsooühing tegi süstemaatiliselt tööd ideelis-poliitilise taseme tõstmiseks kommunistlike noorte ja kogu õpilaskonna hulgas, peamiselt EK(b)P ajaloo ja nõukogude rahva suurte juhtide - Lenini ja Stalini elu ja tegevuse sügavaks tundmaõppimiseks.

Valmistudes Lenini päevadeks korraldati kõikide ELKNU linna- ja maakonnakomiteede juures seminarid propagandisti-

---

1 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 2/3, 1.XI 1940

2 Vt. Noorte Hääl nr. 34, 26.X 1940

3 Kommunist nr. 34, 7.II 1941

de-agitaatorite ettevalmistamiseks¹. Seminäri kavva oli võetud V.I.Lenini elu ja tegevuse tundmaõppimine ja 1905. aasta 9. jaanuari sündmused. Kõikjal korraldati noorsoole samateemalisi koosolekuid.

Tabasalus toimus pioneeri juhtidele õppelaager, kus peale pioneeritööalaste küsimuste õpiti tundma ka ÜK(b)P ajalugu. Selliseid kursusi korraldati mujalgi: Tallinnas, Tartus, Pärnus, Viru-, Petserimaal jm.².

Kõikide koolide komsomoli- ja pioneerorganisatsioonid andsid välja seinalehti, kus avaldati artikleid kommunistlike noorte väljapaistvatest kangelastegudest, noorte elu ja olustikku puudutavatest probleemidest, samuti kohaliku kooli oludest, tõmmates seega kogu õpilaskonda aktiivselt kaasa osavõtule ühiskondlikust tegevusest³.

Kommunistlikud noored ja pioneerid olid sagedasti eeskujuandvate ürituste algatajaks, võttes endale kindlaid, konkreetseid ülesandeid. Nii osutasid ühiskonnale abi Pikaristi algkooli pioneerid, kes kogu talve jooksul aitasid hoida teed lumest lahti⁴,

Kõikides koolides olid moodud komsomoli ja pioneerorganisatsioonide poolt mitmesugused huviringid. Eriti suurt huvi tunti mudellennu küsimuste vastu⁵.

Ühes Tallinna keskkoolis kommunistlikud noored omal algatusel leidsid ja remontisid enestele mugava ruumi koos-

---

1 Vt. Noorte Hääl nr. 15(101), 17.I 1941

2 Vt. Noorte Hääl nr. 112, 15.V 1941

3 Vt. Noorte Hääl nr. 11, 29.IX 1941

4 Vt. Noorte Hääl nr. 108, 10.V 1941

5 Vt. Noorte Hääl nr. 28, 19.X 1940

olekute pidamiseks ja ürituste läbiviimiseks¹.

Suurt tähelepanu pöörasid komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonid õpilaste kehalise ettevalmistuse parandamisele. Kommunistlikud noored olid ise esimesed kehakultuurilased koolides, nad võtsid agaralt osa spordivõistlustest.

Massiline oli osavõtt III üleliidulisest sõjalis-keha-kultuurilisest võistlusest².

Suurt aktiivsust näitasid noored laupäevakutest osavõtmisel ja valimistele kaasaaitamisel³.

Kommunistlikud noored organiseerisid kõige mitmekesisemaid üritusi. Nii on toimunud Tartumaa ELKNU organisatsioonide vaheline võistlus kultuuri- kui ka poliitjaridusliku töö taseme tõstmiseks⁴, Haapsalus talvepäev ja sõjaline mäng⁵, huvitav matk Puka noortele.

On korraldatud võistlusi puhtuse, korra ja käitumise küsimustes⁶, sõlmitud sidemeid käitiste noortega, tähistatud NSV Liidu väljapaistvate riigimeeste sünnipäevi, korraldatud enesekriitika, kirjanduse ja isetegevusõhtuid jne.

Rõhuv enamus kommunistlikke noori ja pioneere olid oma väga hea õppeedukusega eeskujuks teistele õpilastele.

Pioneeriorganisatsiooni töö taseme tõstmiseks suunati paremaid ULKNU liikmeid pioneerirühmade juhtideks. Selle tõttu elavnes märgatavalt pioneerirühmade tegevus. Koon-

---

1 Vt. Noorte Hääl nr. 24, 15.X 1940

2 Vt. Noorte Hääl nr. 105, 7.II 1941

3 Vt. Noorte Hääl nr. 29, 4.II 1941

4 " Noorte Hääl nr. 48, 26.II 1941

5 " Noorte Hääl nr. 52, 2,III 1941

6 " Noorte Hääl nr. 27, 1.II 1941

dased muutusid huvitavamateks ja mitmekesisemateks, tõusis nende kasvatuslik tähtsus.

Suurt rõhku pandi ühtluse ja kooskõla kindlustamisele komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonide töö ning õpetajaskonna töö vahel. Sel eesmärgil moodustati ELKNÜ Linna ja Maakonnakomiteede juurde komisjonid, kuhu kuulusid nii komsomolitöötajad kui ka õpetajate esindajad ja mille ülesandeks oli kooskõlastatud abinõude rakendamine ühiste eesmärkide saavutamiseks¹. Samuti peeti kohtadel ühiseid nõupidamisi keskkoolide õpetajate ja komsomolitöötajate vahel komsomolitöö küsimustes².

Selle tagajärjel tugevnes märgatavalt ühelt poolt koostöö õpetajatega ja teiselt poolt kommunistlike noorte ning pioneeride vahel. Õpetajad hakkasid viimaste tööd enam abistama, komsomoli ja pioneeriorganisatsioonid said aga tõelisteks õpetaja abilisteks noorte kasvatamisel tulisteks Nõukogude Kodumaa patriootideks, igakülgsest arenenud sotsialismima kodanikeks.

Väga tähtsat osa etendas Pioneeride Maja asutamine Tallinnas, mille tegevuses erilist rõhku pandi noorte poliitlikule tööle³.

Bolševike partei ja Nõukogude valitsuse toetusel alustasid komsomoliorganisatsioonid koostöös haridusorganite ja ametiühingu organisatsioonidega suurejoonelisi ettevalmistusi õpilaste suvepuhkuse kultuurseks ja tervislikuks veetmiseks.

---

1 Vt. Noorte Hääl nr. 112, 15.V 1941

2 Vt. Noorte Hääl nr. 17, 6.X 1940

3 Vt. Noorte Hääl nr. 8, 5.IV 1941

Eesti NSV valitsuse otsusega moodustati Eesti NSV Vabariiklik Pioneerilaagrite komisjon, mille ülesandeks määrati pioneeride ja koolinoorte tervisliku ja kultuurse suvepuhkuse organiseerimine¹.

Eesti NSV-s hakkas töötama alates 7.VI 25 pioneerilaagrit². Suuremad laagrid asusid Vänas, Narva-Jõesuus, Toilas, Võsul. Laagritesse kavatseti suunata suve jooksul ca 10.000 last. Ametiühingute Kesknõukogu poolt oli ette nähtud ainuüksi laagrite sisustamiseks 1.500.000 rubla, millega muretseti laagritele uus mööbel, voodipesu, toidunõud, muusikariistad jm. vajalik. Laste toitlustamiseks laagrites määrati veel 2 milj. rubla. Peale selle sõitis üleliidulisse "Arteki" pioneerilaagrisse 29 Eesti NSV parimat pioneeri³.

Esimeses vahetuses sõitis pioneerilaagritesse üle 3.300 pioneeri ja kooliõpilase. Onnelik nõukogude eesti noorsugu alustas oma esimest tõeliselt vaba suvevaheajaga.

6. Klassi- ja kooliväline töö.

Kasvava põlvkonna kommunistliku kasvatuse süsteemis on tähtis koht klassi- ja koolivälisel töö. 1940./41. kooliaastal saavutas klassi- ja kooliväline töö eesti koolis erakordse õitsengu. Selle töö uus, nõukogulik sisu aitas õpilas-

---

1 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 21, 6.V 1941 lk.18
188

2 Vt. Noorte Hääl nr. 110, 13.V 1941

3 Vt. Noorte Hääl nr. 141, 18.VII 1941

te teadmisi süvendada, kasvatas noortes rahvusliku uhkuse ja nõukogude patriotismi tundeid. Klassi- ja koolivälisest tööd organiseeriti nüüd laste isetegevuse ja initsiatiivi maksimaalse arendamise alusel. Ta tõstis mäaratult õpilaste ühiskondlik-poliitilist aktiivsust ja tõmbas neid kaasa jõukohasele osavõtule ühiskondlikust elust.

Klassi- ja koolivälise töö vormid omandasid nüüd suure mitmekesisuse: masstöö (poliitinformatsioonid, loengud, isetegevusõhtud, punase kalendri päevade tähistamine jm.), tööaine- ja isetegevusringides, klassiväline lugemine ja palju teisi individuaalse klassi- ja koolivälise tegevuse vorme.

Arvesse võttes klassi- ja koolivälise ürituste ülisuurt tähtsust noorte ideelis-poliitilisel suunamisel, andis Hariduse Rahvakomissariaat õpetajatele hulgaliselt juhendeid selle kohta, kuidas just tuleb igasuguseid massilisi kultuuriüritusi korraldada, et nad täielikult vastaksid kommunistliku kasvatuses eesmärkidele ja ülesannetele. Hariduse Rahvakomissariaadi Teatajas avaldati juhendeid punase kalendri päevade tähistamiseks, kehakultuuritöö ja sporditöö organiseerimiseks, Osoviahimi jt. vabatahtlike ühingute algorganisatsioonide loomiseks koolides jne.

Eesti NSV koolides kutsuti komsomoliorganisatsioonide initsiatiivil ellu kõige mitmekesisemaid ringe: kunsti- ja kirjanduse, muusika-, kõneoskuse-, loodusteaduse-, filosoofia-, ajaloo-, spordi-, tehnika-, laskur-, mudellennu-, rahvatantsu-, male-, samariitlaste- ja palju muid ringe. Erilist huvi tundsid laskespordi ala vastu tütarlapsed, mille harrastamist kodanlikus Eestis peeti naistele häbistavaks¹.

---

¹ Vt. Rahva Hääl nr. 2, 3.1 1941.

Intensiivne töö ringides tiivustas süvendavalt õpilasi neid huvitavates küsimustes, rahuldab nende kultuurilisi tarbeid, arendas nende võimeid ja oskusi mitmesugustel aladel.

Mõningates koolides organiseeriti õpilastele kooli lektoriume. Nii organiseeris Tartus 14. algkool püüpanäeviti oma õpilastele populaarteaduslikke üldloenguid, kusjuures õpilaste osavõtt lektoriumist oli elav¹.

Suure poliitilise tõusutähe all pühitseti Eesti NSV koolides Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 23. aastapäeva, mille eesmärgiks oli näidata noortele eredas värvides, et marksismi-leninismi suured ideed viis ellu Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Selgitati kuidas Nõukogudemaatöötajad Lenini-Stalini partei juhtimisel tulid võidule laastavas ja halastamatus kodusõjas, ehitasid üles sotsialismi ja ulatasid oma abistava käe ka eesti töötavale rahvale. Õpilased kaunistasid kooliruumid NSV Liidu juhtide portreede ja loosungitega ja valmistasid ette kõrgel ideelis-poliitilisel tasemel olevaid kunstilisi ettekandeid. 6. novembril pühendati kõikides koolides 1 - 2 tundi hariliku õppetöö ajast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsuse selgitamisele². Väljaspool harilikku koolitööd organiseeriti pidustuste eelpäeval päevakohased pidulikud aktused, millest võtsid osa ka õpilaste vanemad ja juhtivad partei ja nõukogude töötajad. Ka said õpilased, alates 7. õppeaastast, osa võtta eesti töötajate üldisest rõõmudemonstratsioonist, mis toimus rongkäiguks 7. novembril. See kõik jättis noortesse kustumatud emotsioonid.

1 Vt. Noorte Hääl nr. 101, 30.IV 1941

2 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr.6, 5.II 1941, lk.33-3

Ulitähtsat kasvatuslikku mõju avaldas Punaarmee päeva tähistamine Eesti NSV koolis¹.

Kogu veebruarikuu jooksul, nii enne kui ka pärast 23. veebruari, korraldati loenguid, töökoosolekuid, ühiseid raadiokuulamisi, ühiseid pidulikke koosolekuid päevakohaste kõnedega ja isetegevuslike ettekannetega. Massiliselt korraldati suusapäevi ja laskevõistlusi, tehti ettevalmistusi sõjalis-kehakultuurilisteks võistlusteks, külastati muuseume ja anti välja seinalehtede erinevusi. Õpilastele selgitati eredate näidete varal Punaarmee surematuid kangelastegusid. Noored veendusid, et ükski teine armee maailmas ei ole suuteline võitma Punaarmee, kes oma kangelasliku ajaloo jooksul nii hiilgavalt on purustanud kõik oma hambuni relvastatud vaenlased.

Tähtsaks sündmuseks kujunes rahvusvahelise naistepäeva pühitsemine koolis². Kodanlikus Eestis oli püütud rahvusvahelist naistepäeva moonutada mingisuguseks väikekodanlikult sentimentaalseks naiste- või emadepäevaks. Nüüd tähistati aga rahvusvahelist naistepäeva uut alustel. Kontsert-aktused sisustati ettekannetega, mis esitasid naist kui võitlejat, töötajat, kasvatajat. Aktustel esinesid kõnedega oma tööst ja võitluskest kohalikud nais-lööktöölised. Oppe- ja ühiskondliku töö poolest silmapaistnud eesrindlike naisõpetajaid ja teenistujaid premeeriti ning asetati autahvlile. Ule vabariigi tõsteti esile ja avaldati tun-

---

1 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 6, 5.II 1941 lk. 96

2 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 9, 15.II 1941 lk. 49 - 51

nustust 48-le naiskoolijuhatajale¹.

Kõik see näitas õpilastele, et nõukogude riigis on naised meestega võrdõiguslikud kõikidel majanduselu, kultuurilise ja poliitilise ülesehitustöö aladel.

Eriilise pidulikkusega tähistasid eesti koolid kõikide maade võitlusjõudude ülevaatuspäeva 1. maid. Kõikjal toimusid kinoetendused, kunstilise isetegevuse õhtud, rahvapeod,² spordivõistlused, välkturniirid. Koolide ja pioneeride seinalehed andsid välja erinumbrid. Kooliruumid dekoreeriti kommunistlike noorte ja pioneeride poolt.

Kuid kõige meeliülendavam oli osavõtt 1. mai rongkäigust. Tallinnas võtsid 1. mai demonstratsioonist osa õpilased 100 %-liselt, alates V õppeaastast.

Suurejooneliselt tähistati 1. maid Tartus. Ettevalmistusi selleks alustati juba varakult. Opiti vastavasisuliselt ettekandeid, tehti ettevalmistusi mairongkäigust osavõtuks. Eriti meelejäävalt esinesid 1. mai rongkäigus pioneerid³.

1. mai õhtul toimus Töölismajas ELKNU Tartumaa komitee korraldusel Tartu noorte maikoosolek, kus peeti sütitavaid kõnesid ja kus kunstilises osas esinesid koolide parimad ansamblid, orkestrid ja solistid. Omaloomingulise klaveripalaga esines Tartu Opetajate Seminari algkooli väike pioneer Jaan Kõha (praegu Eesti NSV Riikliku Konservatooriumi üliõpilane ja tuntud noorkomponist), kujunedes noorte isetegevusõhtu lemmikuks.

---

1 Vt. Nõukogude Opetaja nr, 12, 21.III 1941
 2 Vt. 1. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 17, 9.IV 1941 lk. 154-155
 Vrdl. ka Nõukogude Opetaja nr.19, 19.V 1941 ja Noorte Hääl nr. 103, 4.V 1941
 3 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 19, 9.V 1941
 Vrdl. ka Noorte Hääl nr 104, 5.V 1941

Sel rõõmsal kevadpäeval kuulsid eesti koolinoored revolutsioonieelsetest maitähistamistest, töötajate raskest seisundist kapitalistlikes maades, kus 1. mai vastuvõtt toimus II Maailmasõja esimestes heitlustes, ja tööliisklassi võitlustest inimkonna helge tuleviku eest.

Aäretult avar ja mitmekesine oli eesti noorte klassi- ja kooliväline tegevus.

Kevadel, laululindude tagasituleku ajal korraldati koolides linnukaitsapäevad, mil pioneerid seadsid üles lindudele pesakaste ja õpetajad rääkisid õpilastele loomakaitsese küsimustest üldse¹.

Läbi viidi veel looduskaitsepäev, metsakuu, teostati parkide kaitset jne.

Hariduse Rahvakomissariaadi süsteemis ja isegi väljaspool seda oli loodud ka koolivälised lasteasutused, kes samuti korraldasid klassivälisist tööd õpilastega.

Hariduse Rahvakomissari käskkirjaga avati Tallinnas 1. jaanuarist 1941.a. "Noorte Keskmaja"². Sellised Noorte Majad avati ka Narvas, Pärnus ja Tartus. Noorte majade tööst lubati osa võtta kõige eeskujulikumatel koolinoortel kui ka käitisnoortel kes olid 15 - 26 aastat vanad. Töö toimus rohkearvuliste ringide kaudu. Nii oli ette nähtud UK(b)P ajaloo lühikursuse õpiring, Konstitutsiooni õpiring, ÜLKNÜ põhikirja ja ajaloo õpiring, marksismi-leninismi õpiring ja usuvastaste agitaatorite semi-

---

1 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 19, 25.IV 1941 lk. 169

2 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 4, 31.I 1941 lk. 27

nar¹.

Samuti organiseeriti Noorte Maja juures kirjandusring, ajakirjanduse ring, kõneoskuse ring, ühistegevusring, NSV Liidu geograafia ring, vene keele õpiring, NSV Liidu ajaloo õpiring, raadioring, näitering, rahvatantsude ring, naiskäsitööde ring ja rida teisi ringe.

Tallinna Noorte Keskmaja juures organiseeritud lennukite ja purilennukite mudelite ehitamise kursustest võttis osa üle 300 pioneeri ja kommunistliku noore. Ehitusmaterjal anti kursuslastele Vabariikliku Aeroklubi poolt tasuta².

Suuremates keskustes avati noorte lugejate teenendamiseks noorteraamatukogud, kus süstemaatiliselt korraldati raamatute väljaandmist, ettelugemist, organiseeriti lugejateringe ja kohtumisi kirjanikega³.

Tallinnas avati isegi spetsiaalne noorte kino laste paremaks teenendamiseks hääde nõukogude filmidega⁴.

Vabariigi teatrites korraldati regulaarselt odavahinnalisi teatrietendusi noorsoo maksimaalse osavõtu võimaldamiseks kõrgeväärtuslike lavateoste vaatamisest⁵.

Laialdaselt praktiseeriti kino ja teatrietenduste kollektiivset külastamist, sellele järgnesid ühised arutelud. Selliste ürituste suurema õppe-kasvatusliku efekti saavutamiseks, valmistasid õpetajad õpilasi ette, andes üksikutele

---

1 Vt. Noorte Hääl nr. 36, 12.II 1941

2 Vt. Kommunist nr. 26, 29.I 1941

3 Vt. Rahva Hääl nr. 131, 6.VII 1941

4 Vt. Noorte Hääl nr. 83, 28.XII 1940

5 Vt. Noorte Hääl nr. 20, 24.I 1941

õpilastele individuaalseid ülesandeid, vaadeldava etenduse suhtes, et hiljem arutelu oleks mitmekülgsem ja aktiivsem.

Suureks abiks noorte kommunistlikul kasvatamisel olid kooliraadiosaated, milliseid organiseeriti õppeaasta jooksul 62 korral¹. Saatekava oli koostatud nii, et ta oma kasvatusliku väärtuse kõrval oleks noortele ka maksimaalselt huvitav. Püüti ära märkida aktuaalseid sündmusi ja pidupäevi, oli saateid nõukogude rahva suurte juhtide elust ja tööst jne. 70% saadetest olid antud kuuldemängu vormis, kuid esines ka kuuldepilte, lasteopereid, põimikuid, vestlusi, ühislaulude õppimisi, reportaaže jt. saatevormide liike.

Massiliselt organiseeriti kooli õppekava ja tunniplaanide järgi teostatavate õppeekskursioonide kõrval suure hariva ja poliitiliselt kasvatava tähtsusega klassiväliseid lähija kaug- ekskursioone tööstustesse, muuseumidesse, näitustele jne.

Hariduse Rahvakomissariaadil oli isegi kavas korraldada 1941.a. juulis loo liikmeline õpilasekskursioon Leningradi tutvumiseks Lenini, Stalini ja Kirovi revolutsioonilise tegevusega seotud kohtadega, muude Leningradi vaatamisväärsustega ja Peterhofiga.² Sõit oleks olnud õpilastele täiesti tasuta. Alanud Suure Isamaasõja tõttu aga jäi üritus teostamata.

Suurt huvi tundsid õpilased tegevuse vastu vabatahtlikes kaitseühingutes, nagu Punase Pisti ja Punase Poolkuu ühing ja Osóviahim³.

---

1 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 24, 13.VI 1941

2 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 23, 8.VI 1941

3 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr.8, 12.II 1941, lk.41-42
Vrdl. ka Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 18, 17.IV 1941
lk. 161-162

Ühingute tööle aitasid kõigiti kaasa sõjalise ala, keemia, maateaduse, loodusõpetuse ja konstitutsiooni õpetajad.

Komsomoli ja osaviahimi keskorganite ühisel korraldusel toimus Kose-Lükatil sõjalise ettevalmistuse laager sõja olukorras kasutatavate teadmiste andmiseks kaagrist osavõtivatele noortele, kes omakorda saadud teadmisi andsid edasi käitiste, asutuste, ja koolide algorganisatsioonides.¹

Kõige paremad arengutingimused olid loodud klassivälise kehakultuuri ja sporditöö arendamiseks Eesti NSV koolides. Selle eesmärgiks oli kasvatada noortest terveid, tugevaid, igakülgsest arenenud, julgeid ja distsiplineeritud noormehi ja neidusid, kes oleksid hästi ettevalmistatud tööks ja NSV Liidu kaitseks.

Talispordi organiseerimiseks korraldati kõikides koolides talispordipäevi². Nende päevade organiseerimisele tõmmati kaasa kõik õpilased ja õpetajad.

Päevade heaks õnnestumiseks loodi kõik eeltingimused: muretseti tarvilikud spordivahendid, nähti ette puhke ja peatuskohad, harjutuskohad, toitlustamise võimalused jne. Päev sisustati omavaheliste suusatamisvõistlustega OVK ja VTK märgi normide täitmiseks, organiseeriti suusaretki, kelgutamist, uisutamist, talimänge, suusahüppeid jne.

Poliitkasvatuse eesmärgil täiendati päevakava veel selgitava loenguga NSV Liidu kehakultuurist ja talispordi tervishoiust ning hügieenist.

---

1 Vt. Noobe Hääli nr. 134, lo. VI 1941

2 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 4, 31.I 1941

Massiliselt võtsid noored osa 15 - 18 veebruarini toimunud üleliidulisest komsomoli suusakrossist. Juba esimesel päeval startis 4.500 kommunistlikku noort, kellest 85% täitis normi¹.

Üldse võttis Eesti NSV-s suusakrossist osa 10.000 noort.

Kommunistlikud noored võtsid krossist osa 100%-liselt, neist 87% täitis VTK normi².

Massiline oli noorte osavõtt ka III üleliidulisest sotsialis-kehakultuurilisest võistlusest, mille läbiviimisele koolide õppejõud kõigiti keasa aitasid³.

Huvitavateks klassivälisteks üritusteks olid koolide näitused. EK(b)P IV kongressi tähistamiseks toimus Tallinnas ülelinnaline koolide töö näitus⁴. Näitusel oli välja pandud hulgaliselt õpilaste töid, joonistusi, õppevahendeid, seinalehti ja muid õppe-kasvatustööd käsitlevaid eksponaate. Näituseid teemal: "Nõukogude kooli esimene aasta" toimus ka teistes linnades - Tartus jm.⁵.

Kogu ülihuvitav, mitmekesine ja tormiliselt arenev klassi- ja kooliväline töö katkes Eesti NSV koolis fašistlike hordide röövelliku kallaletungiga Nõukogude Liidule 22. juunil 1941.a.

1. Vt. Noorte Hääl nr. 41, 18.II 1941.

2 Vt. Noorte Hääl nr. 48, 26.II 1941

3 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr. 10, 17.II 1941 lk. 55-76

4 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 6, 2.II 1941

5 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 20, 16.V 1941

7. Kulutused koolile ja haridusele.

Juba käesoleva töö esimeses alapeatükis on kirjutatud kooli haletsemisvaarsest seisundist kodanlikus Eestis. Kodanliku klikivalitsuse rahvavaenuliku hariduspoliitika pärandikä oli hõre koolivõrk, väikesearvulised õpetajatekaadrid ja laostunud materiaalne baas koolides.

Kodanlik-fašistliku klikivalitsuse riigieelarves moodustasid kulutused haridusele tühise %, näidates seejuures järjekindla kahanemise tendentsi. Nii näiteks oli 1938./39.a. eelarves hariduskulude osatähtsus 11,3%, järgmisel 1939./40.a. langes see 11,1%-le ja 1940./41.a. oli see planeeritud koguni 10,3%-le.¹

Pole siis imestada, kui selliste tühiste assigneeringute tõttu koolivõrk ei kasvanud, vaid kahanes, olemasolevad koolid aga kiratsesid.

Plajudel koolidel ei olnud erianete kabinetite ega vajalikke õppevahendeid, mistõttu õpetamine toimus äärmiselt kuivalt, raamatulikult, kusjuures ainsaks näitlikustamisvahendiks oli kriit ja tahvel.

Nõukogude võim hakkas otsekohe hariduse ja koolialaste kulutuste jaoks eraldama suuri summasid.

Seda tõendab kujukalt järgmine tabel:² (järgmisel lehel)

---

1 Vt. Nõukogude Kool nr. 5, 1941

2 Vt. Samas

Eesti NSV riigieelarve 1941. a. Kulud

Kulude otstarve	Summa tuh. rbl.-des	Erikaal %
Kogukulud	535.792	100
Rahvamajandus	200.854	37,5
Sellest a) tööstus	26.120	4,9
b) põllumajandus	49.782	9,3
c) kaevandus	2.130	0,4
d) Kommunaal- ja elamu- majandus	74.860	14,0
Sotsiaal-kultuurilised üritu- sed	270.273	50,4
Valitsuse ja kohtuasutused	57.670	10,8
Muud kulud	6.995	1,3

Selles asjaolus, et tervelt 50,4 % kogu vabariigi eelarvest moodustavad kulutused sotsiaal-kultuurilistele üritustele, väljendub selgesti kommunistliku partei ja nõukogude valitsuse erandlik hool töötajate kultuurse arenemise ja materiaalse heaolu tõusu eest.

Sotsiaal-kultuurilisteks üritusteks ettenähtud summa 270.273.000 rbl. jaotus oli järgmine:

Haridusele	169.248.000 Rbl.
Tervishoiule	69.106.000 "
Kehakultuurile	1.653.000 "
Sotsiaalkindlustused	266.000 R

Nagu selgub tabelist on kulutatud ainuüksi haridusele selles kulurühmas kõige suuremad summad. Kodanliku Eesti 1939./40. aasta eelarves oli kulutusteks rahvaharidusele

ette nähtud ainult 15.431.600 rbl. s.o. 8 korda väiksem summa¹.

Haridusalaste kulutuste põhiline jaotus oli järgmine:

Üldharidus ja lastekasvatatus	76.373.000 Rbl
Kaadrite ettevalmistus	44.430.000 "
Teadus	8.377.000 "
Kunst	8.093.000 ""
Poliitharidus	14.349.000 "
Kirjastused	4.800.000 "

Peale selle anti väljaspool kapitaalmahutuste plaani veel 6.000.000 rbl. maakoolimajade ehitamiseks².

1941.a. plaanis oli ette nähtud 7 linna ja 20 uue maakoolimaja ehitamine ning peale selle asuti lõpuleviima 12 maakooli ehitustööd³.

Uusi keskkoolihooneid hakati ehitama Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Saugastes⁴.

Suurte assigneeringute tagajärjel paranes märgatavalt Eesti NSV koolide majanduslik baas. Koolide kabinetid täienevad uute näitlike õppevahenditega, kooliraamatukogud rikastusid uute nõukogude raamatutega, ajalehtede- ja ajakirjadega.

8

1. Vt. J. Laubistini kõne NSV Liidu Ülemnõukogu VIII istungjärgul.

Nõukogude Kool nr. 4, 1941

2 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 15, Ll. IV 1941

3 Vt. Samas

4 Vt. Rahva Hääli, 10. VII 1941

Koolides sai võimalikuks laialdaselt organiseerida tööd mitmesugustes ringides, arendada isetegevust ja sporti. Vabariigis loodud koolivälised noorsooasutused said küllaldase materiaalse aluse noorte klassi- ja koolivälise töö kõige sisukamaks organiseerimiseks.

Suured summad õpetajate kaadrite ettevalmistamiseks, nende kvalifikatsiooni tõstmiseks võimaldasid lühikese aja jooksul massiliselt õpetajaskonda ette valmistada tööks nõukogulikus koolis.

Eesti rahva vabastamine kapitalistlikust ikkest, nõukogude korra võit ja Eesti NSV vastuvõtmine NSV Liidu rahvaste sõbralikku perre panid aluse uuele ajastule eesti rahva ajaloo.

Eesti NSV eksisteerimise esimesel aastal saavutas eesti rahvas partei ja valitsuse juhtimisel ja NSV Liidu vanemate vennasvabariikide abiga grandioosseid edusamme nii majanduse kui ka kultuuri arendamisel.

Hariduse ja kultuurielu võimas tõus näitas, milliseid kolossaalseid võimalusi avas eesti rahvale nõukogude kord. Teadus ja kunst hakkas teenima töötajate huvisid. Tööliste ja talupoegade lastele avanesid ukSED kesk- ja kõrgematesse koolidesse. Nõukogude Eesti kool muutus uue, nõukoguliku intelligentsi ettevalmistamise sepikojaks.

Kõik see räägib veenvalt hariduse ja kultuuri tormilisest ja loomingulisest arengust Eesti NSV-s aastail 1940-1941.

Kuid õnnelik ja rahulik elu noores Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis ei kestnud kaua. Hitlerliku Saksa-maa ja tema vasallide reetlik kallaletung katkestas ka eesti rahva loova töö.

Fašistlike mörvarite lennukite pommimürin katkestas eesti noorte vastalanud suveröömu. Süütu pioneeri Helju Piiri ver värvis punaseks kalli kodumaa pinna¹.

Hirmus viha vaenlase vastu puhkes kommunistlike neer-
te ja pioneeride rinnas, kättemaksutung tumestas kõik
teised tunded.

Üle kogu meie kodumaa astusid kommunistlikud noored
vabatahtlikult Nõukogude Armeesse. ELKNU Tartumaa komi-
tee liige Ed. Mikhelsaar kirjutas: "Tahan astuda Puna-
armeesse vabatahtlikuna . . . Tahan olla üks tuhandeist,
kellele osutatakse uhkusetundega: Vaadake - Stalini kot-
kas"².

Toila pioneerilaagris astus rivist välja 10 vaprat
pioneeri, avaldades vankumatut soovi astuda samariitlas-
tena Punaarmeesse³.

Toila pioneerilaagris töötavad kommunistlikud noored
võtsid vastu järgmise resolutsiooni: "Meie, Toila pio-
neerilaagris töötavad kommunistlikud noored, teada saa-
nud fašistide jultunud kallaletungist meie sotsialistli-
kule kodumaale, otsustasime vabatahtlikult astuda T.T.
Punaarmee ja paluda ELKNU Keskkomiteed, et meid kohe
kui võimalik saadetakse rindele, et fašistidele näidata,
kuidas võitlevad eesti kommunistlikud noored".

Kõikide koolide juurde asutati sanitaarmalevad, koos-
seisus 15 - 20 õpilast. Õpilased registreerusid massili-
selt kooli kantseleides Punase Risti poolt korraldatava-
tele sanitaarkursustele⁴.

---

1 Vt. Noorte Hääl nr. 181, 31.VII 1941

2 Vt. Noorte Hääl nr. 152, 29.VII 1941

3 Vt. Kommunist nr. 154, 29.VII 1941

4 Vt. Noorte Hääl nr. 176, 25.VII 1941

Pioneerid ja kooliõpilased võtsid jõudumööda osa kindlustustöödest: kleepisid koolimajade akendele paberist kaitseribasid, vedasid liiva, kaevasid kaevikuid¹, kogusid vanarauda. Lugematuid teisi ülesandeid aetasid võitlusküllased päevad koolinoortele.

Kommunistlikud noored, pioneerid, kooliõpilased asusid oma kodumaa kaitsele.

Magu kogu Eesti NSV töötav rahvas, nii ka Eesti õpetajaskond võttis teate sõnamurdlikust kallaletungist vastu sügava vihatundega. Suure Stalini üleskutsel koos tööliste, töötava talurahva ja intelligentsiga asus eesti õpetajaskond Nõukogude kodumaa kaitsele². Võitlusvõimelised meesõpetajad alustasid relvastatud võitlust Nõukogude Eesti rahvaväepataljonide ja Nõukogude armee ridades.

Otseste sõjaliste ülesannete täitmise kõrval aitasid õpetajad oma distsiplineeritud käitumisega ja külmaverelise tasakaalukusega ning selgitavate asjafakkude selëtustega kurnutada kuulujutte ja vältida paanikat.

Kõik maal asuvad õpetajad, kellel ei olnud kiireid eriülesandeid, andsid oma tööjõu kohalike täitevkomiteede käsutusse viljakoristamise edukaks läbiviimiseks³. Õpetajad võtsid osa korjandusest riigikaitsefondi ja kingituste saatmisest Nõukogude Armee võitlejatele. Eesrindlikum osa õpetajaskonnast evakueerus NSV Liidu tagalasse, et ennastsal-

---

1 Vt. Noorte Hääl nr. 195, 14. VIII 1941

2 Vt. Nõukogude Õpetaja nr. 26, 27. VI 1941

3 Vt. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja nr, 33, 5. VIII 1941

gava tööga tagalas abistada Nõukogude Armeed vaenlase pustrustamisel.

Agedad võitlused Eesti NSV territooriumil kestsid 5 kuud. Alles 6. dets. 1941.a. lõppesid võitlused saarte pärast¹.

Nõukogude Eesti territoorium oli ajutiselt okupeeritud saksa fašistlike vägede poolt. Algas raske saksa fašistliku okupatsiooni periood.

II P E A T Ü K K .

Saksa fašistlike võimude poliitika eesti

kooli lammutamisel.

"Hitlerlikud röövlid tungisid Eesti NSV-sse, omades juba valmis, kuni üksikasjadeni välja töötatud programmi. Selles oli ette nähtud eesti rahvusriikluse ja rahvusliku kultuuri täielik hävitamine, eesti rahva suurema osa füüsiline hävitamine ja ülejäänute orjastamine. Eesti pidi saama fašistliku Saksamaa kolooniaks. Nimetused "Eesti" ja "eestlased" pidid kaduma. Seda koletislikku programmi hakkasid fašistid viivitamatult ellu viima"².

---

1 Vt. Eesti NSV ajalugu, Tln., 1952, lk. 406

2 Vt. Samas, lk.407

Juba okupatsiooni esimestest päevadest algas kõige hoolimatum vägivallategemine ja sealhulgas ka Nõukogude Eesti haridusalaste saavutuste lõhkumine. "Haridusdirektori", paadunud isamaareeturi H.Mäe 30.sept.1941.a. antud koolide tegevuse korraldamise määrusega tühistati kõik nõukogudeaegsed koolialased seadused ja määrused, millega likvideeriti kõik nõukogudeajal ülesehitatud progressiivne¹.

Tuldi tagasi kodanl^{use}ksaegse 6.-aastase algkooli juurde ja taas kehtestati kõik kitsendused hariduse saamisel.

Fašistliku "haridusdirektori" abi Pallon teatab küüniliselt, et haridusdirektoorium on oma ülesandeks võtnud kujundada gümnaasiumide võrk nii, et see tõeliselt vastaks tegeliku elu vajadustele².

Millised olid need "tõelised tegeliku elu vajadused" selle kohta annab avameelse vastuse fašistlik ajakiri "Eesti Kool". Siit selgub, et okupandid säilitasid mingisuguse armetu koolisüsteemi mitte selleks, et noori õpetada, vaid selleks, et mürgitada nende teadvust ja kujundada seda fašistliku ideoloogia kohaselt. Saksa rahvas olevat olemas "rassilised alused": selektsiooni ja kasvatuse alusel pidi sakslastest kujunema "valitsev, vormiandev rass"². Fašistid tunnistasid ka Eestis selekteerimise vajalikkust, et eraldada järkjärguliselt eesti noorte massist need, kes võiksid fašistide arvates oma rassiliste omaduste poolest kujuneda tulevikus oma orjastatud rahva timukate käsilasteks. Nendele oli ette nähtud sellekohane haridus ja kasvatus.

---

1 Vt. Eesti Kool I, Tln., 1943, lk. 3 - 8

2 Vt. Samas, lk.60

Kõige iseloomulikumalt väljendab fašistide kavatsusi eesti rahva tuleviku suhtes Saksa julgeolekupolitsei kindral Stahlecker oma aruandes, kus ta refereerib peatimuka Himmleri poolt antud direktiivi selle viibimisel Tallinnas 19. - 20. sept. 1941.a. "Eestimaa saksastamine peab toimuma pikema aja (ümmarguselt 20 aasta) kestel, ja see peab toimuma sellisel kujul, et eesti rahva rassiliselt väärtuslik osa peab kultuuriliselt ja poliitiliselt saksastuma ja tema sekka peab asustatama riigisakslasi" ¹.

Lähtudes nendest põhimõtetest asutigi siis eesti kooli ümber kujundama.

Esmajoones vähendati koolikohustust kuni 6. klassi lõpetamiseni ehk 14. aastaseks saamiseni.

Koolisüsteemis seati uuesti sisse dualism. Üks koolisüsteem oli määratud tulevaste orjade jaoks, põhimõttel "õpeta, aga ära tee targaks". See koosnes 6 aastast algkoolist ja sellele baseeruvast mittekohustuslikust 1 - 2 aastasest täienduskoolist, olles ühtlasi ümik-kooliks ilma edasipääsu võimalusteta. Teine süsteem oli orjaperemeeste tulevaste käsilaste jaoks. See koosnes algkooli 4. klassile baseeruvast kahest gümnaasiumi eelklassist (5. ja 6. õppeaasta), I ning II gümnaasiumi klassist (7. ja 8. õppeaasta) mis kokku moodustas nn. gümnaasiumi alamastme. III, IV ja V klass (9.; 10. ja 11. õppeaasta) moodustasid gümnaasiumi ülemastme.

---

1. Vt. J. Saat, Ulevaade saksa fašistlikust okupatsioonist Eestis, Tln., 1947., lk. 51

Igal üleminekul järgmisse kõrgemasse astmesse pidi toimuma jällegi selektsioon tunnuste alusel, mis pidid olema omased tulevasele fašistliku härrasrahva kuulekale kannupoisile.

1942/43. aa.

Kui koolivõrgus oli ette nähtud gümnaasiumide alamastme lõppklasse 75 ja gümnaasiumide ülemastme algklassse ainult 45 siis just sellise selekteerimise edukateostumise eesmärgil.

Kui nõukogude võimu esimesel aastal oli keskkooli klasside arvu tunduvalt suurendatud, siis fašistid nüüd võtsid ette suuri kärpimisi. Neli gümnaasiumi likvideeriti otsekohe (Tallinna XI Gümnaasium, Tartu VI Gümnaasium, Türi ja Vändra Gümnaasium) samuti pidid likvideerimisele tulema Lihula ja Mustvee gümnaasiumid¹.

Koolist kõrvaldatud õpilasi lohutas reetur Pallon sellega, et praegu olevat kooliuste taha jäämine palju kergem, "kui olla kord gümnaasiumi lõpetanu ja siis mitte leida endale vastavat tööd²".

Algkoolilõpetajate suhtes soovitab haridusdirektooriumi ringkiri teha selgitustööd, et need ei tahakski edasi õppida gümnaasiumides².

Kutsekoolide suhtes peeti haridusdirektooriumi juhendamisel seda paremaks, mida suuremal arvul ja mida varem asuvad kooli lõpetajad kutsetöö juurde. Edasiõppimise õiguse andmist keskastme kutsekooli lõpetajale peetakse täiesti asjatuks ajakulutuseks. Kui aga mingisugust õigust kellelegi anda siis "sellele ^{andmi} üksel ei või olla õpi-

1 Vt. Eesti Sõna nr. 108, 8.V 1942

2 Vt. HD Teataja nr. 1, 13.IV 1942

lase teadmiste ja õskuste lõpphinded ainumäärava tä-
hendusega"¹.

Ilmselt peetakse siin silmas sellise võimaluse
andmist ainult sakslaste sabarakkudele, kellel on tee-
neid oma kodumaa ja rahva reetnisel.

Muude piiramisabinõude kõrval seatakse gümnaasiumi-
des uuesti sisse õppemaks, mis 1942.a. on veel 40 - 60
riigimarka, 1943.a. aga juba 108 riigimarka aastas.

Saksa äsistlike kõrilõikajate ja nende käsilaste
kodanlike-natsionalistide julmustel ei olnud mingeid
piire. Nad hävitasid hoolimatult hulga paremaid eesti
õpetajaid, laostasid põhjalikult eesti kooli majandus-
likku baasi, püüdsid eesti kooli ideoloogiliselt faši-
seerida ja löid õppetööks kõige talumatumad tingimused
kogu oma kolmeaastase võimutsemise vältel.

Vastavalt oma plaanile - hävitada füüsiliselt eesti
rahva suurem osa - asusid hitlerlased nõukogude inimes-
te massilisele tapmisele. Erilise vihaga tormasid nad
eesti õpetajaskonna paremiku, progressiivsete õpetajate
ja koolitegelaste kallale, tahtes seega õpetajaskonda
terroriga hirmutada.

Sadasid õpetajaid üle vabariigi mõnitati või piinati

---

1 Vt. HD Teataja nr. 18, 1943, lk. 133

kontsentratsioonilaagris. Fašistlike timukate, peamiselt eesti fašistide, käe läbi hukkusid eesti õpetajaskonna parimad esindajad - Võrumaa õpetaja Karl Siilivask, Tallinna I Keskkooli direktor Vassili Peet, haridusosakonna inspektorid Ruut Ruus ja Viktor Alop, Saaremaa haridusosakonna juhataja Ain Saarët ja palju teisi¹.

Kõige rohkem mõrvati hitlerlaste poolt õpetajaid Tartumaal ja Saaremaal. Vanglaissse ja kontsentratsioonilaagrisse paigutatud progressiivsete ja nõukogude-sõbralike õpetajate olukord oli kohutav. Vangistatuid aeti sageli suurel hulgal kitsa sisse, tihedasti suletud ustega keldreisse, kus inimesed õhupuuduses minestasid.

Areteerijate, valvurite ja ülekuulajate käitumine oli jõhker ja toores. Linnavanglaiss või koonduslaagris tundsid vangistatud alalist hirmu mahakskmise pärast, mida teostati pidevalt. Kontsentratsioonilaagrist vabanemise korral õpetajakohata enam ei ootud vaid tuli minna kas metsatöödele või selle ülejõu küümise korral olla hoopis ilma tööta.

Palju eesrindlikke õpetajaid kõrvaldati koolitööst või neid vintsutati alaliselt ühest töökohast teise saates. Ainuüksi Virumaal kõrvaldati tööst üle 600 haritlase.

Haridusdirektooriumi 1942.a. 19.mai ringkirja alusel vallandati kõik ametisolevad õppejõud. 1.augustist 1942.a. ja määrati uuesti tööle pärast selekteerimist, s.o. puhastamist õppejõududest, kes olid põhjustanud kahtluse usstavuses sotsialistlikule kodumaale.

---

1 Vt. ENSV RKN ja EK(b)P Keskkomitee määrus koolide töö parandamise abinõudest 27. dets. 1944.

Kohad, mis olid vabastatud sel kombel nõukogude korra pooldajaist, täideti saksa fašistide käsilastega.

Kogu selle koletusliku tegevuse eesmärgiks oli eesti kultuurielu ja eesti intelligentsi eesrindlikuma osa hävitamine.

Laialdaselt kasutasid fašistid eesti kooli tööjõuallikana ja fašistlikku armeesse kahuriliha värbamise spaadina.

Haridusministeeriumi poolt on välja antud kümnekond ringkirja, mis kindralkomissari ülesandel rakendasid õpetajad ja õpilased laiaulatuslikult tööle seente, marjade, vanapaberi, värviliste metallide, vanade kaltsude jaemuu- de tekstiiljäätmete ning igasuguse muu vanamaterjali kogumisel, samuti saksa sõjaväehobustele aluspõhuks puulehtede kogumisel¹. Ergutuseks lubati preemiaid ja tekstiilpunkte, mis aga enamikus saamata jäid-

Igal okupatsioonisuvel jäid õpilased ja õpetajad ilma oma suvepuhkusest.

Linnalapsed saadeti maale kulakutaludesse karja ja muudele majapidamis- ja põllutöödele². See kohustus keh- tis kõigi gümnaasiumide ja kutse- ning täienduskoolide õpilaste kohta. Et sügisel õppetöö algust edasi lükati, siis pikendati ka töökohustust nelja nädala võrra. Korralduse täitmatajätjaid sügisel enam kooli ei võetud, vaid kustutati õpilaste nimestikust.

---

1 Vt. HD Teataja nr. 2, 9, 11, 12, 13, 16, 25, 1942-1943
2 Vt. HD Teataja nr. 3, 6.V 1942, lk.22

Õpetajad rakendati samuti tööle ilma lisapalgata maa-
le minevate laste ülevaatajatena või ka põllutöölisena¹.

Samuti töötas hulgaliselt õpilasi ja õpetajaid metsa-
töödel ja seda koguni niigi lühikese õppeaja kestusel (tal-
vekuudel)².

1942.a. suvel hakati õpilasi värbama Saksamaale töö-
teenistusse saatmiseks ja fašistlikku armeesse. Ka siin
toimisid fašistid suurima hoolimatusega, kasutades oma
kuritegelike plaanide varjamiseks silmakirjalikke meeli-
tusi.

Nii lubatakse 1921, 1922 ja 1923.a. sündinud gümnaa-
siumide V klassi õpilastele, kes vabatahtlikult siirduvad
Saksamaale riigitöteenistusse, välja anda pärast töö-
teenistuse lõppu küpsustunnistused³. Põsuti hiljem lubati
sama soodustust ka neile, kes siirduvad vabatahtlikult
Saksa sõjaväkke⁴.

Õppenõukogudele tehakse ülesandeks klassi- või kooli-
kursus lõpetatuks lugeda neil õpilastel, kes pärast 1.veeb-
ruari 1943.a. on vabatahtlikult astunud või astuvad veel
fašistlikku Eesti leegioni, samuti nendel, kes siirdusid
töteenistusse⁵.

Need gümnaasiumiõpilased aga, kes olid teeninud "Ees-
ti leegionis", "Eesti julgeolukupataljonis" või Saksa sõ-
javäes vähemalt 6 kuud, vabastati õppemaksust.

---

1 Vt. HD Teataja nr. 19, 1943, lk. 135

2 Vt. Eesti Sõna nr. 72, 29.III 1942

3 Vt. HD Teataja nr. 8, 1942, lk. 66

4 Vt. HD Teataja nr. 9 1942, lk.71-72

5 Vt. HD Teataja nr. 17, 1943, lk.125

Kindralkomissari, kultuurpoliitika osakonna ülem, Weise teeb lo. jaan. 1944. eesti koolinoortele teatavaks füüreri "Suurmeelse" ja "armuliku" otsuse: "Füüreri eriloal on iga noor eestlane (mees- ja naissoost) õigustatud sooritama Riigis üheaastase tööteenistuse, kui ta on selleks sobiv. Sellega on antud võimalus ära kasutada eesti rahva heaks riigi-tööteenistuse suured kasvatuslikud väärtused"¹.

Et aga eesti noored neist "õigustest" ja "võimalustest" ühtigi ei hoolinud, siis seoti meelitused kitsendustega. Haridusdirektori juhendi kohaselt võeti Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooli vastu üksnes neid 1921.-1924.a. sündinuid, kes olid läbi teinud aastase tööteenistuse². Selle kohustusega võrdsustati $\frac{1}{2}$ aastane teenistus "Eesti leegionis", "Eesti julgeolekupataljonis", "julgestuspolitseis", organisatsioon "Tõdt", samuti teenimine "Eesti Omakaitstes" koosseisulisel kohal, kui see õnn ühenduses aktiivse osavõtuga bolševismi-vastasest võitlusest". Nimetatud bandiitlikes üksustes teeninud mõrtsukad võeti vastu ilma võistluseksamiteta, neil polnud õppemaksu, polnud vaja kuulata loenguid, nad võisid lõpetada ülikooli lühendatud ajaga.

Sellised "vabatahtlikud" ja sunniviisilised noorte värbamised riigiteenistusse ja fašistlikku armeesse kestsid kogu okupatsiooniaja ja nõudsid Eesti noorsoolt suuri ohvreid.

---

1 Vt. A. Valsiner, Saksa fašistlikud okupandid ja nende

käsilased eesti kooli laostajatena, Tln., 1947, lk.351

2 Vt. HD Teataja nr. 9, 1942, lk. 70-71

Kui enne sõda õppis eesti keskkoolide vanemates klassides 51,2% poisse ja 48,8% tütarlapsi, siis 1944/45. õppeaastal oli poiste % langenud kümnendates ja üheteistkümnendates klassides 20-33-ni¹.

Ainult tänu Nõukogude Armeel kiirele pealetungile ja Eesti NSV okupatsioonist vabastamisele ei suutnud fašistid ja nende eesti soost kannupoisid lõpule viia eesti noorsoo füüsilise hävitamise jubedat plaani.

Väga suur oli fašistide poolt eesti koolidele tehtud majanduslik kahju.

Kogu Eesti NSV ulatuses hävitati okupantide poolt 275 koolimaja, kuhu kahes vahetuses oleks mahtunud õppima 40.000 õpilast². Mitusada koolihoonet said suuremaid kahjustusi, mistõttu alles pärast põhjalikku remonti vabastatud Eesti NSV-a võis nendes alustada õppetööd.

Saksa hospitalide ja muude sõjaväeasutuste kasutuses olnud koolimajades toimisid sakslased barbaarselt. Hoolimatu suhtumise tõttu lõhuti ära seinad ja põrandad, köeti puruks ahjud, müüriti kinni uksi ja aknaid ning raiuti sisse uusi. Lahkudes koolimajast jäeti maha lõhutud elektriseadmed, käepidemete ja lukkudeta ukсед, klassiruumidesse sissenaelutatud narid ja ääretu hulk igasugust mustust,

1 Vt. Valsiner, lk.351

2 Vt. ENSV RKN ja EK(b)P KK määrus koolide töö parandamise abinõude kohta 27. dets. 1944.a.

koli ja räbalaid.

Suureulatuslikult hävitasid hitlerlased koolimööblit, õppevahendeid ja kooliraamatukogusid. Sõjaväe alla võetud koolimajadest loobiti kooliinventar lihtsalt õuele, kus see ilmastiku mõjude all rängalt kannatas, katki lõhuti või laiali kanti.

Põgenedes paaniliselt Nõukogude Armees hoopide all, suutsid fašistid siiski paljudes kohtades endaga kaasa viia kõik väärtusliku: optilised riistad, raadioaparaadid, muusikariistad, õmblusmasinad, käsitööriistad jm.

Fašistliku kindralkomissari määruse põhjal 25.III 1942.a keelustati ja konfiskeeriti väärtuslikum osa kooliraamatukogudest - nõukogudeaegsed raamatud, brošüürid, ajakirjad, plakatid jne.¹. Peale selle hävitati raamatukogud lihtsalt raamatuid ahjus põletades, lõhkudes ja laiali kandes. Nii jäi Valga I kooli 3.000 köitelisest raamatukogust järele vaid 1.640 eksemplari, Võru Keskkooli 11.000 raamatust säilis ümmarguselt vaid $\frac{1}{3}$, Saaremaa Keskkooli maja purustamisel hävis 12.000-köiteline raamatukogu täielikult jne.

---

1 Vt. HD Teataja nr. 2, 29.IV 1942

Tõelisest tulemusrikkast õppetööst ei võinud eesti oku-
patsiooniaegsetes koolides juttugi olla. Juba õppetöö amet-
lik kestvus oli tunduvalt lühendatud. Nii kestis õppetöö
keskkoolides 1941./42. õppeaastal 2. jaanuarist kuni 15. mai-
ni.

1942./43. õppeaastal pidi õppetöö algama 1. septembril,
lükati aga haridusdirektooriumi ringkirja alusel edasi 1. ok-
toobrile¹. Oli tarvis kooliõpilaste tööjõudu ära kasutada ku-
laklikes majapidamistes viljakoristamiseks.

Samal õppeaastal lõppes õppetöö juba 8. mail².

1943./44. õppeaastal algas õppetöö alles 18. oktoobril ja
lõpetati juba 25. märtsil. Tallinna algkoolides katkes õppe-
töö juba 31. jaanuaril. Ülemineku ja lõppkatsed jäid hoopis
ära³.

Tegelik õppeaasta kestus oli aga paljudes koolides hoopis
lühem ja kestis paljudes koolides ainult mõnikümne päeva.

Koolitööd takistas peamiselt asjaolu, et koolimajad võe-
ti hoolimatult kasarmute, saksa soldatite haiglate ja muude
sõjaväeasutuste alla, kuna kooli inventar heideti hoolima-
tult lihtsalt koolimajade üksest välja.

Paljudes kohtades töötasid koolid sobimatutes eramajades,
õpilased puudusid sageli koolist riietuse ja jalatsite puudu-
se tõttu. Laialdaselt levisid nakkushaigused nagu difteeria
ja sarlak⁴. Kooliarstide hinnangu järgi lapsed olid üldiselt
märksa nõrgemad kui varem ja nimelt suvepuhkuse ärajäämise ja
eelkõige toitluskitsikuse tõttu⁵. Kõige sagedamini esines kop-

---

1 Vt. HD Teataja nr. 8, 1942, lk.65

2 Vt. HD Teataja nr. 17, 1943, lk.119

3 Vt. HD Teataja nr. 23, 1943, lk. 156 ja HD Teataja nr.29,
1944, lk.201

4 Vt. HD Teataja nr. 27, 1943, lk.187

5 Vt. Eesti Sõna nr. 113, 19.V 1942

sunäärmete põletikku, verevaesust ja üldist kehalist nõrkust. Kütet said koolid korraldult. Esines vaheaegu kütmatu ruumide tõttu. Valgustuspetrooleumi puudus takistas laste tundideks ettevalmistamist ja põhjustas õppetundide lühendamist. Koolimaja ei remonditud üldse. Äärmiselt piiratud oli pabermaterjalide, sulgede ja pliiatsite tarvitamine koolides. Nii oli 1942./43. kooliaastaks iga algkooliõpilase kohta määratud maksimaalselt 9 vihikut, 1 kaustik, 3 joonistusblokki, 10 sulge ja 5 pliiatsit. Hiljem vähendati sedagi normi.

Olukorra täbarust on sunnitud tunnistama fašistide peamine häälatoru Eestis "Eesti sõna", kus kirjutatakse, et õppetöö ei ole rahuldav paberipuuduse, õpikute vähesuse, ruumide kitsikuse, kütteainete puuduse, toitlustus- ja varustusraskuste tõttu¹. Kõige selle tõttu oli õppetöö koolides äärmiselt pääliskaudne, kuna õppekava ei suudetud täita isegi lühendatud kujul.

Iseloomulik on siinjuures, et okupandid ei teinud olukorra parandamiseks katsetki, vaid aktsepteerisid seda kõrguni oma amatlike korraldustega. Haridusdirektori korraldusega 8. septembrist 1942.a. lubatakse: 1) töötada kuni nelja vahetusega ühes koolimajas, 2) õppetunni pikkust lühendada kuni 30 minutini, 3) kärpida õppekavasid, 4) vähendada tundide arvu, 5) korraldada koolitööd klassidele vahelduvalt ülepäeviti. Vajaduse korral lubati kõrguni kõiki koondamisi teostada korraga².

---

1 Vt. Eesti Sõna nr. 68, 25.III 1942

2 Vt. HD Teataja nr. 9, 1942, lk.77

Masendavat pilti õppimistingimustest okupatsiooniaegses koolis peegeldab Tartu IX Algkooli õppenõukogu protokoll 26. maist 1942.¹. Nimetatud kool oli okupantide poolt oma majast välja tõstetud, koolimööbel õuele vedelema jäetud, võimalike traatvõrgust kaitsesid seakuutideks tehtud ja kogu hoone ümber ehitatud saksa sõjaväehospitali jaoks.

Õppenõukogus on arutatud 1941./42. õppeaasta kokkuvõtteid ja märgitud järgmist: IX Algkool töötas väikeses Kesktänavas koolimajas, kus peale nimetatud kooli töötas veel kaks vahetust. Selletõttu õppetunni pikkus oli lühendatud 35 minutile, mistõttu kell 12.20 alatu nelja -õppetunnine tööpäev lõppes juba kell 15.10. Igal õpetajal tuli ~~kärs~~ pida normaalõppekava. Kuna õppeaasta lõpetati paar nädalat varemini esialgselt teadaolevast, jäid kordamised ära. Õppetöö käiku pidurdasid veel järgmised asjaolud: õpikud saadi enamikus alles jaanuarikuul, vihikute ja paberi nappus ei võimaldanud anda kirjalikke harjutusi sel määral, kui see oleks olnud vajalik. Eriti andis see end tunda nõrgemate õpilaste suhtes. Õppevahendeid koolil endal ei olnud, laenatud vahendite tarvitamine oli seotud tülikusega. Kooliruumide kinniolek kolmes vahetuses töötamise tõttu ei võimaldanud õpilasi järeleaitamiseks pärast tunde jätta. Jalaõudega oli olukord väga halb, eriti talvel ja kevadel. Õpilaste korterite alal oli kurtmisi küttevahesuse üle. Koolis ei saadud korraldada mingit õpilas-isetegevust. Kooli raamatukogu oli suurelt osalt hävinud.

---

1 Vt. Tartu IX Algkooli õppenõukogu protokolliraamat, lk.

Järgmise õppeaasta algul leidub protokolliraamatus märkus, et õpikud pole veel ilmunud, pole kindlaks kujunenud õpetajate koosseis, pole õppekavasid, pole saabunud vihikuid, kuigi õppetöö algusest on möödunud juba kuu¹.

1942./43. õppeaasta kokkuvõttena märgitakse, et õppetööd on takistanud õppematerjalide puudus, jalatsite, üli-riiete ja pesu puudus. Väga sageli on esinenud juhud, kus Koolivalitsusele pidi saadetama kiires korras mitmesuguseid andmeid, mida tuli hankida õppetundide ajal, ja see omakorda takistas tööplaanide täitmist². 1943.a. minnakse ka siin ülepäeviti töötamise süsteemile³.

Mingit rõhku ei pandud okupatsioonivõimude poolt koolikohustuse täitmisele ja selle kontrollile. 1941./42.a. oli näiteks Pärnumaal 900 alatist koolist puudujat, kui olukorra parandamiseks ei võetud midagi ette.

Tahtes kooli muuta orjade ettevalmistuse kasarmuks, püüdsid hitlerlased lastes maña suruda huvi ning armastust teadmiste ja tõeliste teaduste vastu ja neile külge pookida jampslikku "rassiteooriat", mis kinnitab, et ainult sakslane kui "kõrgema rassi" esindaja on täisväärtuslik inimene, kõik teised rahvused on aga alaväärtuslikud ning peavad orjad olema. Nad katsusid Eesti noorsoole lapseast

---

1 Vt. Tartu IX Algkooli õppenõukogu protokolliraamat, lk. 352

2 Vt. Samas, lk. 367

3 Vt. Samas, lk. 368

alates külge pookida alandlikkust sakslaste vastu, asetades eestlasi "pärismaalaste" seisundisse.

Fašistliku ideoloogia, rassiteooria ja muude fašistlike väärdõpetuste noortesse sisendamise eesmärgil fašiseeriti õppeprogrammid ning õpikud. Eriti puudutab see ajalugu ja maateadust, muutumata ei jäänud aga teisedki õppeained.

Usuõpetusele, kui kõige reaktsioonilise parimale sisendamisevahendile, anti õppeplaanis aukoht, 2 nädalatunniga isegi gümnaasiumiklassides. Juba algklassidest peale pandi rõhku just saksa keele õpetamisele, et selle kaudu noori "läbistada suure germaani impeeriumi vaimuga".

Tarvituselevõetud õpikud olid härmiselt reaktsioonilise sisuga ning sisaldasid rohkesti Nõukogude korda halvustavaid ning usulist laadi lugemispalu ja luuletusi.

Gümnaasiumi põhilaulukavas olid loetletud ^{religioosete} ~~sekulaarsete~~ laulude kõrval ka sellised laulud nagu "Deutschland, Deutschland, über alles", "Die Fahne hoch" ja "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm".

Geograafiaõpikud olid põhjalikult fašiseeritud. Naeruväärsuseni kiideti ja ülistati hitlerlikku Suur-Saksamaad, mille õppimiseks oli pühendatud lõviosa tunde kogu maateaduse kursusest. Nõukogude Liidu majanduslikku võimsust, Nõukogude valitsuse sise- ja välispoliitikat aga võltsiti ja halvustati sihikindlalt ja teadlikult.

Peamiseks eesti noorust fašiseerida püüdva õppeaineks oli muudetud ajalugu. Tsentraalselte ajalooteguritena püüti kujutada saksa rahvast, saksa "rassi", Saksa riiki ja eriti selle fašistlike juhte. Teise Maailmasõja ülesandena nimetati "uue korra" kehtestamist Euroopas Saksa-maa ülemvalitsuse all.

Haridusdirektooriumi korraldusel kehtestati ajakoo

õpetamise kohta järgmised põhimõtted:

- 1) Esiaja ja vanaaja osas tuleb rask tõsta ajaloolise are-
nemise faktoriks.
- 2) Tuleb rangelt hoiduda germaanlusevastastest tendentsi-
dest.
- 3) Maailmasõja eellugu, "Versailles" diktaati ja sõjajärg-
set ajastut vaadeldagu natsionaalsotsialistliku ajalookä-
sitluse vaimus.
- 4) Natsionaalsotsialismi hinnatagu kui Euroopa päästjat
vältimatust kaosest.
- 5) Pärisorjuse käsitlemist tuleks kärpida jne.

Fašistlik ajakiri "Eesti Kool" avaldab kellegi Kuusi-
ku artikli "Ajalooõpetuse aktuaalsetest probleemidest",
kus pikalt-laialt käsitletakse fašistliku ajalookäsitluse
ideoloogilisi aluseid ning näidatakse, kuidas tuleb Eesti
ajalugu kohandada Saksa ajalooa. Eesti ajaloo osas oldi
üldiselt suures kimbatuses, kuna ei olnud kuidagi võimalik
kaotada eesti noorte sügavat ja põlist ^{vaenutunnet} ~~vaenutunnet~~ saksa
parunite vastu. Seepärast tunnistas ki autor, et "Eesti aja-
loos on saksa parunite ja saksa imperialistide vastu olnud
ikka teatavaid vaenujooni". Tehes abituid katseid neid
vaenujooni leevendada kirjutab autor, et jutt mõisnike era-
kordsest karmusest ning 700-aastasest orjusest olla muis-
tend ning eestlaste ja sakslaste vaheline võitlus olla
suur ajalooline arusaamatus". Kuusik soovib Eesti ajaloo
käsitlemiseks samasuguseid ajaloovältsinguid, mida eesti
kodanlikud natsionalistid olid saksa imperialismi huvides
levitanud juba 1930-nendate aastate algusest peale. Sellise
ajaloovältsimise eesmärgiks oli veenda eesti noordugu,

nagu oleks koloniaalne ekslus Eesti ajaloolise arengu huvides paratamatu tegur. Koostöö saksa fašistidega kindlustavat eesti rahvale auväärse koha natsionaalsotsialistlikus Euroopas.

Tahtlikult eesti rahva ajalugu moonutades külvasid fašistid rahvuslikku vaenu, püüdes purustada Nõukogude Liidu rahvaste sõprust, mille arengule on kaasa aidanud sajaditepikkunxe ühine võitlus välismaiste röövvalutajate vastu. Eesti rahva tõelise ajaloo leheküljed, mis jutustavad eestlaste sangarlikkudest võitlustest saksa orjastajate vastu ja sellest ahvist, mida neile nende võitluses andis vene rahvas, kustutati fašistide poolt fabritseeritud pseudoteaduslikust ajalooõpikust. Et aga eesti rahvas põlvest-põlve neid sündmusi pühalikult meeles peab, siis käskisidki fašistid õpetajail seletada õpilastele eesti rahva mineviku-ülestõuse saksa parunite vastu kui "arusaamatusi".

Koolinoorte fašiseerimiseks kasutati peale koolitöö ka "noorsoofilmide" etendusid¹ ja

Loodi fašistlik noorteorganisatsioon "Eesti noored".

See oli "juhprintsipi" rakendav organisatsioon, mis allus otseselt "Eesti Omavalitsuse Juhile"².

Selle organisatsiooni tõeliseks eesmärgiks oli mürgistada noorte ajusid fašistliku jampsi, inimvihkava "rassiteooria" jm. taolise abil. See organisatsioon pidi ahistama noorte ettevalmistamist fašistliku sõjamasina söödaks.

---

1 Vt. Eesti Sõna nr. 10, 13.XII 1941

2 Vt. HD Teataja nr. 13, 1942, lk. 98-99

"Suurimaks ülesandeks oli möödunud suvel noorte abiteenis-
tusse saatmine, kirjutatakse fašistlikus noorteajakirjas
"Eesti Noored" organisatsiooni tegevuse kohta¹. Neist ees-
märkidest juhenduses oli koostatud organisatsiooni põhikiri
ja põhitöökavad.

Et kasvatada noortest sõnakuulelike tööriistu "saksa
ja eesti rahva võitlus- ja saatusühtsuse kindlustamisel",
s.o. eesti rahva orjastamisel saksa fašistide poolt, sel-
leks oli väljatöötatud terve programm² mille läbitööta-
mist kontrolliti vastavate katsetega.

Katsete sooritajad pidid teadma "Eesti Noorte" juhte,
tundma saksa rahvushünni, Saksa lippu, selle tähendust ja
tarvitamist, oskama nimetada "praeguse sõja tähtsaid sünd-
musi ühenduses Eesti "vabanemisega", oskama rääkida "Uue
Euroopa" kujundamise algusest, "Eesti leegionist" kui rah-
vusväeosast ja muud sarnast fašistlikku jampsi.

Esialgsest püüti organiseerida ainult poisse, tütarlap-
si hakati fašistlikku noorteorganisatsiooni kaasa tõmbama
alles alates 1944.a. algusest.

Eesti koolinoorsoo hitlerlikus vaimus kasvatamise ees-
märke teenis ka fašistliku organisatsiooni ERÜ (Eesti Rahva
Ühisabi) noorsoo sektsioon, kes juhendus saksa "Volkswohlfahr-
ti" ("Saksa Rahvussotsialistlik Rahvaheolu") eeskujust ja
kogemustest³.

Eesti rahva reeturid on uhkelt seletanud, et kindralko-
missar Litžmanni lähemad kaastöölised olevat noorsoo kasvata-

---

1 Vt. Eesti Noored nr. 1, 1944, lk. 15

2 Vt. Eesti Noored nr. 1, 1944, lk. 17-18

3 Vt. Veimer, lk. 168

misel alati lahkest oma abi pakkunud hitlerismi ideede ja kasvatusmeetodite rakendamiseks Eestis.

Kuna eestlaste seas puudus fašismimeelne kasvatajate kaader, avati Tallinnas vastav seminar, mille lõpetanud pidid hakkama eesti lastest kujundama hitlerjungesid. Hitlerlased lootsid sellistest fašistlikult kasvatatud eksemplaridest kasvatada kiltmeid või kupjaid eesti rahvale.

Et fašistlik kasvatamisprotsess oleks kiirem, selleks saadeti ERU vahetajal 2.000 last suvevaheajaks Ida-Preisimaale. Samal eesmärgil korraldati ka laste "suvepuhkus" Haapsalus. Uritusi finantseeris "Volkswohlfahrt".

Koolides, suvekolooniates ja üldse igal võimalikul juhul püüti lapsi veenda selles, et eesti rahva põlised verivaenlased - saksa mõisnikud - olevat eesti rahva sõbrad.

Nü seletas reetur Mäe isegi

"Estõnias" korraldati laste jõulupuu 1941.a., et "... ka meid ei oleks enam olnud, kui meid ei oleks füüreri tahtel vabastanud Saksa sõjavägi...".

Fašistlikud reseedmed aga ei idanenud eesti koolinoortes, kes nõukogude korra ajal olid maitanud vabadust ja kasutanud nõukogude korra hüvesid. Organisatsioon kasvab äärmiselt aeglaselt vähete kergeusklike ja kodumaareetjate arvel, ning ei saavutanud noorte silmis mingisugust autoriteeti.

Ei õnnestunud fašistidel ka Nõukogude Eesti õpetajaskonda enda poole meelitada. Opetajate suur enamus, olles ustav oma kutsele ja täies teadvuses oma kohusest rahva ees, kes oli oma saatuse sidunud nõukogude võimuga, pidas auga vastu kõikidele katsumistele. Opetajad võitlesid koolide ja sisseseadete alalhoidmiseks, peitsid fašistide eest ja säilitasid nõukogude kirjandust. Opetajad ignoreerisid tavaliselt fašistide korraldusi ja jätsid need passiivse vastupanu korras sageli täitmata. Kohati tuli õpetajatel isegi astuda riisuvatele sakslastele aktiivselt vastu. Nii on üks Valgjärve õpetaja läinud käsitsi kokku lahkuvate sakslastega ja võtnud lahkuvalt saksa veoautolt maha sületäie kooli seinakaarte¹. Ennastsalgavalt on kaitsnud oma kooli rüüstamise eest Võrumaa Kõrgepalu kooli juhataja. Aktiivselt säilitasid kooli varandust kooliteenijad, kellest paljud autasustati hiljem nõukogude võimu poolt medalitega (Tartu II Mittetäielikus Keskkoolis, Tartu 6. Keskkoolis jm.)².

Koolinoorte hulgas ilmnas massiliselt vaenuavaldusi saksa fašistlike okupantide vastu. Tavalised olid fašistlike võimusümbolite, Hitleri piltide, rikkumine ja haakristlippude maharebimine. Esines ka saksa soldatite pilkamist (Pärnus) ja tööteenistusse värbajatele vastuhakkamist. Tõrvas on arenenud vaen saksa soldatite ja koolipoiste vahel korraliku lööminguni. "Fritsude kolkimist" on esinenud ka teistes kohtades (Paides, Tartus jm.).

---

1 Vt. Valsiner, lk. 344

2 Autori isiklikud andmed

Laialdaselt levinesid koolinoorte hulgas igasugused pilkelaulud, anakdoodid ja venmalvärsid fašistide nina-meeste ja nende käsilaste aadressil.

Mobilisatsioonil puhul aga varjasid koolipoisid endid metsades ja soodes ning teostasid sakslastele kallaletu-ge, oodates Nõukogude Armeed saabumist.

Eesti kooli ajalukku jäävad igaveseks ajaks kõige kurvemate lehekülgedena püsima kirjeldused fašistlikust okupatsioonist 1941 - 1944. Fašistide kuritegelik kooli-politiika näitab ilmekalt ühelt poolt nende koledat kul-tuuri- ja haridusvaenulikkust ja teiselt poolt nende re-soluutset püuet välja suretada füüsiliselt ja moraalselt eesti rahvas ning muuta tema riismed kuulekateks orjadeks "äravalitud" saksa rassile.

Saksa hariduspoliitikat Baltimail iseloomustab sel-gesti Ida-ala riigikomissariaadi kultuuriosakonna juha-taja Neugebaueri artikkel "Berliner Börsenzeitung'is" 10. märtsil 1943.a., kus peale muu öeldakse:

"Baltimaade kindralkomissariaatides on koolikorraldus võimalik vaid saksa kultuuri alusel. Praegu algab Ida-alal suurte kavade teostamine koolide ümberkorraldamiseks. Need plaanid taotleavad esmajoones seda, et s u m m u t a d a Ida - a l a e l a n i k k o n n a p ü ü d l u s i h a -
(minusõrendus.K.K.)
r i d u s e p o o l e . On tingimata tarvis jagu saada neist demokraatlikest mõjutustest, millele Ida-ala rahvad on väga vastuvõtlikud."

Samas kirjutuses käratsetakse veel, et sakslaste poolt okupeeritud alade elanikkond peab juba koolipingil unustama oma rahvusliku päritolu ja õppima mõtlema ning rääkima ainult saksa keeles¹.

Selle kava teostamiseks loodigi kaheastmeline gümnaasium suurte kitsendustega üleminekul ühest astmest teise, kuid sedagi "üleminekuvormina", mis hiljem kavatseti likvideerida. Tehes eestlastele võimatuks kesk- ja kõrgema hariduse saamise, tahtsid fašistid luua olukorra, et eestlane tulevikus ei saaks juba hariduse ja teadmiste puudumise tõttu osa võtta teaduslike ja ühiskondlike asutuste juhtimisest, vaid need alad oleksid jäänud sakslastest koosneva ülemkihi kätte.

Üldhariduslike keskkoolide asemele luua kavatsetavad 3-aastase õppeajaga ametikoolid pidid produtseerima teatavale kitsale alale kohandatud tööjõude, kes orjalikult täidavad fašistlike orjaperemeeste vabrikutes ja mõisades teatud kitsapiirilisi ülesandeid, omamata ülevaadet sügavamatest tehnilistest, majanduslikest või poliitilistest probleemidest. Selliseid poliitiliselt pimistatud oskustöölisi kavatsesid fašistid ära kasutada kubjastena laiemate orjamaaside töölesundimiseks.

Neid oma tõelisi eesmärke püüdsid fašistid mitmel viisil varjata, ent need varjamiskatsed olid niivõrd pinnalised, et suutsid petta väga väheseid. Eesti rahvas nägi läbi fašistide kindla tahte laostada Eesti koolisüsteem ja vägistada eesti rahvalik kultuur ja hävitada eesti rahvas, ning ta jätkas võitlust hitlerliku vägivalga vastu, kiirendades seega Eesti NSV vabastamist Nõukogude Armees väeosade poolt.

---

1 Vt. Rahva Hääl nr.18, 6.V 1943.

III P E A T Ü K K.

Eesti kool Nõukogude tagalas ja kaadrite et-

tevalmistamine tööks vabastatud Eestis.

Kui 1941.a. suvel saksa okupantide väed asusid vallutama Eesti NSV-d, siis evakueerusid tuhanded eesti töötavad inimesed, kes olid nõukogude korra ülesehitamisest aktiivselt osa võtnud, meie kodumaa idarajoonidesse, kus nad aitasid aktiivse ja ennastsalgava tööga kaasa võidu saavutamiseks.

Ilma kogu rahva toetuseta, nõukogude inimeste tööta tagalas, ei oleks Nõukogude Armee võitluses hitlerlike rööv-
vallutajate vastu saanud olla edukas.

"...Nõukogude inimeste ennastsalgav töö tagalas läheb ajalukku - kõrvuti Punaarmee sangarliku võitlusega - kui rahva enneolematu kangelastegu Kodumaa kaitsel"¹.

Kolm aastat pingelist tööd tagalas õlg-õla kõrval teiste NSV Liidu rahvaste töötajatega, näitasid eesti töötajatele isikliku kogemuse varal, mis tähendab nõukogude rahvaste stalinlik sõprus ja valmisolek üksteise aitamiseks ka kõige raskematel aegadel.

---

1 J.V.Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tln.,

Nõukogude vennasrahvaste abi said evakueerunud eestlased tunda nii igapäevaste elamistingimuste loomisel kui ka mitmesuguste kultuuriliste ürituste teostamisel ja ettevalmistuste tegemisel Eesti NSV-sse tagasipöördumiseks.

Täiskasvanud töötajate kõrval evakueerus Eestist NSV Liidu tagalasse ka hulk kooliealisi noori, kellele normaalsete arengutingimuste loomisel oli üheks esmaseks ülesandeks võimaldada neile õpingute jätkamist emakeelsetes koolides.

Eestikeelesete koolide loomise ja organiseerimisega alustati juba 1941./42. kooliaastal.

NSV Liidu valitsus omistas suurt tähelepanu evakueerunud eesti töötajate materiaalsele abistamisele ja nende materiaalse vajaduste rahuldamisele. Selle tunnistuseks on ka emakeelsete koolide loomine evakueerunud eesti lastele. Hinnatavalt abistasid selles küsimuses nii kohalikud Haridusosakonnad kui ka Vene NFSV Hariduse Rahvakomissariaat. Juba esimesel evakuatsioonitalvel tegi Tšeljabinski oblasti Haridusosakonna juhataja Dudkin ära ootamata keskusest tulevaid juhendeid korralduse rajoonidesse eesti õppekeelega klasside organiseerimiseks kohalike koolide juurde. Tšeljabinski, Magnitogorski ja Nevjanski suurtes tööstuslinnades ja Tšeljabinski oblasti Dalmatovi, Uvalka, Verhne-Uralski, Tšesma, Varna, Makušino jt. rajoonides alustasid 1941./42.a. tööd esimesed eesti õppekeelega klassid¹.

1942.a. suvel antud Vene NFSV Hariduse Rahvakomissariaadi korralduse kohaselt avati kõikides oblastites ja autonoomsetes vabariikides, kuhu ilmus suurel arvul Eestist evakuee-

---

1 Vt. Nõukogude Kooli nr. 6, 1945, lk. 259

runud noori, eesti õppekeelega koolid ja klassid. Kohalike täitevkomiteede vastutuse^{leku}l avati eesti õppekeelega klassid isegi niisugustes asulates, kus kooliealisi eesti noori leidis vaid 8 - 10.

Nii avati Uraalis, Tšeljabinski, Kuibõševi, Sverdlovski ja Volga-äärsetes oblastites ning autonoomsetes vabariikides (Tškalovi oblast, Mari ANSV, Tšuvassi ANSV, Tatarsi ANSV) laialdane võrk eesti õppekeelega kooli ja klasse. 1942./43. aastal töötas Vene NFSV territooriumil üldse 35 eesti kooli ja klassikomplekti¹.

Algul oli raskusi eestikeelsete õppevahendite ja lugemisvara muretsemisega, kuna evakueerimisel polnud neid küllaldasel määral kaasa võetud. Ometi, täielikult ära kasutades kõiki avanevaid võimalusi, suudeti luua kõikide koolide juures eestikeelsed raamatud õppekirjanduseks ja lugemisvaraks. See oli võimalik peamiselt evakueerimisel kaasavõetud eestikeelse kirjanduse aga ka kohalike eestlaste eestikeelsete raamatute kokkukogumise teel. Palju aitas kaasa tagalas ilmunud eesti-keelne ilu- ja poliitiline kirjandus, Tšeljabinskis ja Moskvas ilmunud eesti ajalehed ja muu eestikeelne trükisõna. Leidlikult rakendasid õpetajad õppetöös olukorrahaseid tööviise ja meetodilisi võtteid. Laialdaselt kasutades kohalike koolide õppevahendeid suutsid eesti koolid ja klassid saavutada päris tõhusaid töötulemusi. Selleks aitas suuresti kaasa ka õpilaste küllalt kõrge teadlikkus. Lastele oli selge, et klassitubades tehtud töö oli sama vajalik, nagu nende Nõukogude Armees võitlevate isade ja vendade pin-

---

1 Vt. Eesti NSV ajalugu, Tln., 1952, lk. 415

gutused rindel. Seepärast töötasid nii õpilased kui ka kasvatajad maksimaalse pingega ning pälvisid sagedasti kohaliku elanikkonna ja haridusorganite tähelepanu ja lugupidamise.

Eesti koolile nõukogude tagalas tulid kasuks kõik need uued eeskirjad, mis rakendati Isamaasõja päevil Nõukogude kooli sisemise korralduse alal. Koolidele anti õpilaste distsipliini ja töökuse tõstmise eesmärgil õpi- lasreeglid. Vaadati läbi koolide programmid ja täiendati keskkooli kursust psühholoogia ja loogikaga. Vaadati läbi kooliõpikud, parandati vanu ja koostati uusi õpi- kuid. Kõik see mõjustas viljastavalt ka tagalas töötavaid eesti õppekeelega koole, kus õppe-kasvatustliku töö tase pidevalt tõusis.

Üheks suuremaks eesti õppekeelega kooliks nõukogude tagalas oli Verhne-Uralski Eesti Keskkool, kus õppis üle 120 õpilase¹. Kool töötas vilunud pedagoogide juhtimisel ja saavutas selletõttu häid tulemusi nii õppe- kui ka klassivälises töös. Nii kõnelevad 1941./42. õ.a. töötule- mused, et õppekava oli läbi töötatud ning õppeedukuse % küllalt kõrge: 91,8% kooli õpilastest jõudsid edasi vä- hemalt rahuldavalt. Sellejuures kevadised eksamid näita- sid veelgi paremaid tulemusi, kuna õpilased enamikus vas- tasid hindetele hea ja väga hea. Kõikidele õpilastele anti klassi lõpetamise kohta tunnistused, kusjuures neljenda klassi lõpetajad said algkooli lõputunnistus, seitsmen-

---

1 Vt. Rahva Hääl nr. 36, 10.IX 1943

da klassi lõpetajad mittetäieliku keskkooli lõputunnistuse. Kaheksa õpilast said kiituskirjad ja preemiad raamatute näol väga hea edukuse ja käitumise eest.

Koolis olid loodud kõik eeldused edukaks klassiväliseks tööks, mida juhtis suhteliselt arvukas komsomoli ja pioneerorganisatsioon¹. Kooli juures töötasid laulu-, tantsu-, muusika - ja draamakollektiivid ning kehakultuurikollektiiv. Koolil oli tihe side lastevanematega ja ümbruskonnaga. Nii korraldasid õpilased kolhoosis "17. parteikongress" 6. veebruaril peo, mille sissetulek läks tankikolooni "Nõukogude Eesti eest" ehitamiseks. Õpilaskollektiivid esinesid ka punase-kalendripäevade tähistamisaktustel ja muudel isetegevusõhtutel.

Uureks saavutuseks tuleb pidada Verhno-Uraliski linnas koolidevahelisest kunstilise isetegevuse olümpisadist osavõttu ja aukohale tulekut. Nimelt võitis eesti keskkool oma rahvatantsude, koorilaulude ja deklamatsioonidega esikoha ja sai auhinnaks punase rändlipu².

Koolil oli omaette maja ja internaat, mis suvel said korraliku remondi. Kooli ja internaadi ülalpidamiskulud kandis Tšeljabinski oblasti rahvahariduse osakond, kuna internaadi toiduasinetega varustamise kulud kaeti Eesti NSV RKN eelarve summadest.

Tškalovi oblasti Mustajevski rajoonis töötas samuti eesti kool I - IV klassiga kahes komplektis³. Siin kuju-

---

1 Vt. Rahva Hääl nr. 11, 20.III 1943

2 Vt. Rahva Hääl nr. 22, 4.VI 1943

3 Vt. Rahva Hääl nr. 36, 10.IX 1943

nes kool kõigi evakueerunud eestlaste vaimseks tsentrumiks, kus peale õppetöö organiseeriti pidulikke koosolekuid, poliitilisi loenguid jne. Ka siin tegelesid õpilased laisaldaselt isetegevusega: töötas laulukoor, rahvatantsurühm, kõnekoor ja deklamaatorite grupp. Õppetöös saavutati ka siin häid tulemusi, kuna klassikursuse lõpetasid kõik õpilased, neist pooled kiitusega. Pioneeride toimetusel anti välja seinalehte "Võitlus". Suvevaheajal axitasid õpilased jõudumööda kaasa kolhoositööl. Koolimajas teostati suvel kerralik remont ning varuti talve küte. Kõigi ümbruskonna evakueeritud eestlaste poliitiliseks arendamiseks ja tähtsamate sündmuste tähistamiseks ilmus kooli juures seinaleht "Edasi võidule".

Hästi töötas Nizne-Uvelka Eesti algkool, kus saavutati häid tulemusi lugemis- ja kirjutamisoskuse arendamises¹. Ka siin viljeldi laisaldaselt isetegevust, organiseeriti riikiike pühade tähistamiseks kunstilist isetegevust võitlevatel teemadel. Repertuaaris olid P. Rummo "Võta relv, ja kätte tasu", J. Schmuuli "Noorimale õele" jt.

Edukalt töötati ka Sverdlovski oblasti Nevõjanski linna kool-lastekodus, kus elasid Vaivarast ja Narvast evakueeritud lapsed, ja Magnitogorski Eesti kool-lastekodus, kus elasid Tartu Linna Kaagvere lastekodust

---

1 Vt. Rahva Hääl nr. 48, 3.XII 1943.

Vrdl. ka Rahva Hääl nr. 47, 26.XI 1943

evakueeritud lapsed. Esialgselt evakueerunud kaugveer-
 lastekodu töötas Magnitogorski linna 3. lastekodu juu-
 res, kuna vastavad eestikeelsed klassid organiseeriti
 Magnitogorski 21. Keskkooli juures. Hiljem, 1943.a. su-
 vel organiseeriti Tšeljabinski oblasti Uvelskaja rajoonis
 iseseisev eesti lastekodu, kuhu koondati peale Kaag-
 verest evakueerunud laste ka hulgaliselt teisi evakuee-
 runud lapsi. Lastekodu juures töötas emakeelne 7-aasta-
 ne kool. Uvelski kool-lastekodu asus kauni stepijõe
 kaldal roheliste männisalude läheduses ja meenutas
 mitmeti kuurobti. Lastekodu kasutuses oli suur abima-
 jand mistõttu õpilased-kasvandikud olid hästi varusta-
 tud nii toidu kui riietusega.

Kooli õppetöö taset iseloomustavad järgmised andmed
 1943./44.a. III veerandist¹:

I kl	edasijõudmine	90%
II kl	"	94%
III kl	"	100%
IV kl	"	90%
V kl	"	85%

84 õpilase kohta lõpetas III õppeveerandil 29 last
 hindega "väga hea" ja 21 last hindega "hea".

1943.a. organiseeriti Moskva lähedal Jegorjevski lin-
 nas Eesti õppekombinaat, mis loodi peamiselt Eesti NSV
 vabariiklikele keskasutustele kaadrite ettevalmistamiseks
 evakueerunud eestlaste hulgast². Eesti õppekombinaadi ka-

---

1 Vt. Rahva Hääl nr. 26, 19.VI 1944

2 Vt. Nõukogude Opetaja nr. 28, 21. juulil 1945

utususes oli suur neljakordne moodne koolihoone õpperuumide ja ühiselamuga. Eesti õppekombinaat kujutas endast suurt organisatsiooni, mille süsteemis peale erialaste kursuste töötasid ka eestikeelsed keskkooli vanema astme klassid. 1944.a. kevadel lõpetasid siin keskkooli 23 noort, kes pingsas õppuses olid läbi võtnud ühe õppeperioodi jooksul 2 õppeaasta kursuse. Peale selle oli siin kursantide ja teenistujate lastele organiseeritud eesti algkool ja mittetäielik keskkool. See tagas, et evakueerunute lastel sõjaaegsed õppeaastad kaduma ei läinud ja et nad said korraliku üldhariduse.

Peale üldhariduslike õppeasutuste töötasid Sverdlovs-ki, Kaasani ja Tšeljabinski tööstuskoolides suured eesti rühmad eesti meistrite, kasvatajate ja õpetajate juhtimisel ning hratasid siin tähelepanu oma töökuse ja distsipliiniga.

Eesti ja vene ning teiste kohalike rahvaste vahel süvenesid sügavad sõprussidemed.¹ Edukalt õppisid eesti lapsed vene keelt, vene ja teiste rahvaste lastes kasvas huvi eesti keele ja rahva vastu.

Eesti koolinoored võtsid innukalt osa kõrjendusaktioonidest tankikolonnade ja lennueskadrillide heaks.

1941.a. süvel "Arteki" sõitnud 25 eesti pioneeri evakueerusid ~~siis~~ edasi Stalingradi, kus nad õppisid 1941./42. õppeaasta talvel, olles eeskujulikud ja usinad õpilased. Siit evakueerusid lapsed edasi Altaisse, kus samuti õppisid eeskujulikena koolis. Tankikolonni "Nõukogude Eesti eest" toetamiseks andsid "Arteki" eesti pioneerid ligi 3000 rub-²

---

1 Vt. Rahva Hääl nr. 3, 22.I 1943

2 Vt. Rahva Hääl nr.11, 20.III 1943

Mitmed eesti noored, olles omandanud suurepäraselt vene keele, astusid õppima vene õppekeelega keskkoolidesse kus jõudsid kassist klassi eesrindlike õpilastena.

Suurt tööd tehti NSV Liidu tagalas Suure Isamaasõja päevil eesti õpetajate kvalifikatsiooni tõstmiseks.

1942.a. novembri algul toimusid Tšeljabinski oblasti Haridusosakonna juures eesti õpetajate päevad, samal ajal kui oküpeeritud Eestis õpetajad pidid taluma okupantide ränka ideoloogilist ja poliitilist survet, võisid eesti õpetajad kaugel NSV Liidu tagalas vabalt arutada eesti noorte õpetamisega ja kasvatamisega seoses olevaid küsimusi. Eesti õpetajate päevadest võttis osa ka oblasti Haridusosakonna juhataja Duffin, kes oma ettekandes eesti õpetajatele südamele pani kasvatada noortest ustavaid nõukogude patrioote ja vapraid võitlejaid oma kodumaa vabaduse eest.

Õpetajate päevade päevakorras oli ettekandeid eesti õpetajate ülesannetest nõukogude tagalas, eesti ja vene keele metoodikast, NSV Liidu rahvaste Suure Isamaasõja käsitlemisest üksikutes õppeainetes, maateaduse metoodikast ja mitmesugustest õppetöö korraldamisega seoses olevatest praktilistest küsimustest.

Järgnevas elavas kogemustevahetamises määrati kändlaks need põhimõtted, kuidas uutes, normaalsetest töötin-
gimustest mitmeti erinevates oludes maksimaalse viljakusega töötada.

Suurt tähtsust omas kvalifitseeritud õpetajate kaadri ettevalmistamine tööks vabastatud Eestis. Selleks organiseeriti Moskva linna Pedagoogilise Instituudi juures üheaastase kestvusega kursused 7-klasnilise kooli ainete

de õpetajate ettevalmistamiseks. Kursustele kutsuti õpetajad endise õpetajateseminari ettevalmistusega ja õpetajapraktikaga kõigist tagelaoblastitest - Omski, Novosibirski, Arhangelski, Tšeljabinski ja teistest oblastitest. Kursused avati 1943.a. detsembri algpäevil ning olid planeeritud 8 kuuks. Kavas oli 1.200 loengutundi. Töö toimus Moskva-Linna Pedagoogilise Instituudi ruumides, kusjuures kursandid võrdsetel alustel instituudi üliõpilastega võisid kasutada instituudi sööklad, kauplust ning kõiki õppevahendeid, raamatukogu ja õppekabinette. Kursantide majandusliku külje eest oli hästi hooldatud, kuna neile lisaks tasuta korterile ja küttele oli määratud küllalt soliidne igakuine stipendium¹.

Kursuste vältel loeti järgmisi distsipliine²:

1. Marksismi-leninismi alused	95	loengutundi
2. NSV Liidu rahvaste ajalugu	125	"
3. NSV Liidu geograafia	10	"
4. Vene keel.....	180	"
5. Vene kirjandus	110	"
6. Eesti keel	140	"
7. Eesti kirjandus	140	"
8. Pedagoogika ja pedaggogika ajalugu	130	"
9. Psühholoogia	60	"
10. Eesti keele õpetamise metoodika	40	"
11. Eesti kirjanduse õpetamise metoodika	40	"
12. Ajaloo õpetamise metoodika	30	"
13. Pedagoogiline praktika	50	"

---

1 Autori isiklikud andmed

2 Samas

Kursuste lektoriteks olid kutsutud Moskva parimad pedagoogid-õpetlased. Nii luges NSV Liidu rahvaste ajalugu Stalini preemia laureaat professor P.P. Smirnov, marksismi-leninismi aluseid professor I.G. Markov, psühholoogiat professor G.A. Fortunatov, NSV Liidu majandusgeograafiat professor N.P. Nikitin, vene kirjandust dotsent V.S. Sidorin, pedagoogikat ja pedagoogika ajalugu dotsent S.A. Frumov, ajaloo õpetamise metoodikat dotsent Č.G. Aramovitš jt.

Sellise tugeva lektoritegrupi poolt viidi loengud läbi eranditult kõrgel ideelis-teoreetilisel tasemel, mistõttu omandatud teoreetilised teadmised muutusid kursantide isiklikuks veendeks. Kriti tuleb siin ära märkida dotsent Sidorini loenguid vene kirjandusest, kelle loengutunnid, vastamata sellele, et nad olid tööpäeva lõppu planeeritud, äratasid kuulajates vaimustust ja kaotasid isegi väsimustunde.

Pedagoogiline praktika viidi läbi parimates koolides nagu Moskva 105 Kool (dir. Novikov) jt. Kursantidel ei olnud tundide andmise võimalust, kuna nende vene keele oskus oli selleks mitteküllaldane, kuid selle asemel kuulati paljude väga häade õpetajate tunde ning tutvuti põhjalikult kooli juhtimise ning administratsiooniga ja koolielu teiste aladega nagu klassi- ja kooliväliline töö, komsomoli- ja pioneeritöö jne. Kooli küllastades olid tööloigud kursantide vahel ära jagatud: nii tutvus üks põhjalikult direktori, teine õppealajuhataja, kolmas klassijuhataja, neljas raamatukogu, viies pioneerijuhit jne. tööga. Samuti võeti osa mitmesuguste ³ erinevate ülesannete praktilisest teostamisest. Hiljem toimunud arutluskoosolekutel arutati saadud muljeid põhjalikult läbi ning

võeti oma tulevase töö kindlaks aluseks.

Loengutest vabal ajal organiseeriti kursantidele hulgaliselt ekskursioone mitmesugustesse Moskva koolivälis-tesse asutustesse nagu noorsooteater, nukuteater, Pionee-ride maja jne. Põhjalikult tutvuti Moskva Ajaloomuuseumi juures tegutseva ajalooingi tööga, ning noorte ajaloolas-
te professionaalse tasemäni ulatuva teadusliku tasemega.

Avarad võimalused olid ka Moskva suurtes raamatukogu-des töötamiseks; teatrite, kontsertide, populaarteadusli-ke loengute jne. külastamiseks, mida ka ohtrasti kasutati.

Kõige selle tõttu said kursandid põhjaliku ideelis-teoreetilise ja praktilise ettevalmistuse edukaks pedagoogiliseks tööks okupantidest vabastatud Nõukogude Eestis. Kursandid suunati tööle kas Hariduse Rahvakomissariaadi keskaparaati või kohtadele koolidirektorite või õpetajate-na, kus nad enamikus on töötanud hästi ja loovalt, osali-selt isegi väljapaistva eduga (Tartu IV Seitsmeaastane Kool, kus töötab 3 nimetatud kursuste lõpetajat).

Kulgi kõnedolevad õpetajate ettevalmistuskursused ei saanud haarata laiu õpetajate masse, oli nendel ometi suur tähtsus. Kursuste lõpetajad tutvusid siin põhjalikult eesrindliku nõukogude pedagoogikaga nii teoreetiliselt kui praktiliselt ning töötades hiljem juhtivatel kohtadel Saksa okupatsioonist vabastatud Eesti haridussüsteemis, avaldasid positiivset mõju Nõukogude Eesti kooli uuesti ülesehitamisel.

IV P E A T Ü K K .

Põhijooni eesti nõukogude üldharidusliku

kooli võimsast tõusust sõjajärgsel perioodil.

1. Eesti nõukogude üldharidusliku

kooli saavutusi neljandal viisaastakul.

Eesti rahvas ei kaotanud iial usku oma vabanemise peatsesse saabumisse. Eesti rahva kiirema vabastamise eest fašistlike okupantide rängast ikkest hoolitses isiklikult seltsimees Stalin, kes 1943.a. novembris ütles: "Ei ole kaugel see aeg, kus meie viime lõpule Ukraina ja Valgevene, Leningradi ja Kalinini oblasti puhastamise vaenlastest ning vabastame saksa röövvalutajaid Krimmi, Leedu, Läti, Eesti, Moldaavia ja Karjala-Soome vabariigi rahvad"¹.

Leningradi rinde väed, kelle koosseisus tegutses ka Eesti Laskurkorpus, murdsid läbi vaenlase kindlustusliinidest ja vabastasid 26. juulil 1944.a. Narva linna. 25. augustil 1944.a. vabastasid 3. Balti rinde väed Tartu. 1944.a. septembris-oktoobris andis Nõukogude Armeed saksa fašistlikele vägedele uue, sel aastal arvult kaheksanda stalinliku löögi, mille tulemusena täielikult vabastati Eesti NSV ja tema pealinn Tallinn.

---

1 J. V. Stalin, Nõukogude Liidu suurest Isamaasõjast, Tln.,

Nõukogude rahvas, kangelaslik Nõukogude Armeed purustas suure Stalini juhtimisel hitlerlike röövvalitajate jõugud, päästis hukkumisest maailma kultuuri ja tsivilisatsiooni ja puhastas Nõukogudemaa fašistlikust saastast.

Vabastatud Eesti NSV töötajad asusid otsekohe võitluse rahvamajanduse ja kultuuri taastamise ja arendamise eest. Nõukogude Eesti töötajate patriotism ning töövalimustus, suure vene rahva ja teiste vennasrahvaste abi, purustamatu stalinlik rahvaste sõprus, NLKP ja Nõukogude valitsuse juhtimine - need on tegurid mis kindlustasid ajaloo seninõhtamatult kiire ja igakülgse rahvamajanduse ja kultuuri arengu Eesti NSV-s.

Kohe pärast okupantide väljakihutamist 1944.a. sügisel algas intensiivne hariduselu taastamine. Juba üks kuu pärast Eesti mandri vabastamist alustasid kõik koolid tööd.

NLKP KK ja NSV Liidu valitsuse pideva tähelepanu ja abi tõttu on sellest ajast alates üldhariduslike koolide võrk Eesti NSV-s järjekindlalt kasvanud, mida kujukalt tõendavad järgmised arvud¹:

	1944./45.õa.	1948./49.õa.
Üldse üldhariduslike koole	1026	1164
Üldse õpilasi neis	108600	149700
Koolilõpetajaid üldse	19413	29801
neist: algkooli lõpetajaid	11725	18854
Mittetäieliku Keskkooli lõpetajaid	6616	8939
Keskkooli lõpetajaid	1071	2108

1 Vt. A.Raud, Saavutusid ja edusamme Nõukogude Eestis hariduse ~~alal~~ alal, Nõukogude Kool, nr.7, 1950, lk.390

Seega suurenes üldhariduslike koolide arv nelja aasta jooksul 138 võrra ehk 12%, õpilaste arv 31.100 võrra ehk 38%, võrreldes 1944./45. õppeaastaga. Õpilaste arvu suurenemine oli tingitud peamiselt seitsmeaastase koolikohustuse seaduse peaaegu täielikust täitmisest ning tõi enesega kaasa koolide märgatava suurenemise.

1950. aastal töötasid Eesti NSV-s juba 6 kõrgemat õppeasutust: riiklik ülikool, polütehniline instituut, kunstinstituut, 2 õpetajate instituuti ja konservatoorium. Peale selle oli vabariigis veel 47 tehnikumi ja teisi erialaseid koole.

NLKP KK ja NSV Liidu valitsus andsid Eesti NSV koolidele suurt abi kaadrite, ehitusmaterjalide, õppekirjanduse ja näitlike õppevahendite näol.

Üheks tähtsamaks ülesandeks, mille lahendamiseks sõltus koolivõrgu taastamine ja arendamine, oli pedagoogiliste kaadrite ettevalmistamise küsimus. Seoses koolivõrgu ja õpilaste arvu suure kasvuga kasvas ka õpetajate kaader¹.

	1945./46.õa		% 1949./50.õa. %	
Õpetajate arv üldhariduslikes koolides	5308	100	7205	100
Neist: kõrgema haridusega	489	9,2	626	8,6
Keskpedagoogilise haridusega	1915	36,1	2410	33,4
Üldkeskharidusega	2170	40,9	3823	53,2
Keskhariduseta	734	13,8	346	4,8

1 Vt. Roud, lk.396 jj.

Seega näeme, et viie aasta jooksul kasvas õpetajate arv 1897 inimese võrra ehk 36%, kusjuures keskharidusega õpetajate arv vähenes 388 inimese võrra ehk 53%.

Alju tähelepanu pühendab nõukogude valitsus kõrge kvalifikatsiooniga kaadrite ettevalmistamisele.

Õpetajaid ettevalmistavad asutused on aastail 1945.-1949 andnud õpetajaid koolidesse järgmiselt¹:

Õpetajate seminaridest	446	inimest
Õpetajate Instituutidest	303	"
Tartu Riiklikust Ülikoolist	79	"
Pedagoogilistest klassidest	100	"
Teistest liiduvabariikidest	1179	"
Keskoolide lõpetajatena	2000	"

K o k k u : 4109 isikut

neist 930 pedagoogiliste õppeasutuste lõpetajad.

Need arvud näitavad, et kuigi Eesti NSV-s pedagoogilise kaadri kvalifikatsioon tunduvalt paranes, oli ometi kõrgema haridusega õpetajate arv suhteliselt väike. Selle puuduse likvideerimiseks avati 1952.a. Tallinna Pedagoogiline Instituut, samuti suunati massiliselt 1.-7. klassis töötavaid õpetajaid kõrgemate koolide mittestatsionaarsesse osakondadesse. Nende abinõude tõttu kõrgema haridusega õpetajate puudus on lahenevas, kuna juba 1950.a. ligi 3.000 õpetajat täiendas oma kvalifikatsiooni kaugõppe teel kesk- ja kõrgemates õppeasutustes.

1 Vt. Raud, lk. 397

Kutseta õpetajatele pedagoogilise ettevalmistuse andmiseks ja pedagoogilise ~~pedagoogilise~~ ettevalmistusega õpetajate erialase kvalifikatsiooni tõstmiseks on aga Haridusministeerium alates 1945. aastast igal suvel korraldanud täienduskursusi, millest kuni 1950. a. on osa võtnud üle 10.000 õppejõu.

ÜK(b)P Keskkomitee ajaloolised otsused ideoloogilise töö parandamise kohta omasid määratu suurt tähtsust õppekasvatustöö taseme edasisele tõstmisele Eesti NSV koolides.

Need otsused andsid õige suuna Eesti nõukogulikule kirjanduslikule loomingule aga ka kirjanduse õpetamisele Eesti NSV koolides.

Erilist tähtsust Eesti NSV pedagoogilise töö ideoloogilise taseme tõstmisel omab EK(b)P Keskkomitee büroo otsus J. Käisi raamatu "Valitud tööd" kohta¹. Nimetatud raamat sisaldas kodanlikus Eestis ajavahemikus 1932 - 1935 ilmunud ja ainult uuesti redigeeritud kirjutusi, olles seega partei poolt taunitud kodanluse teooriate kahjulik retsidiiv pedagoogika alal. Raamatus propageeriti partei poolt hukkamõistetud laboratoorseid brigadide meetodit, kompleksi, teste jne. Raamat jättis täiesti kõrgale nõukogude kooli põhiülesande: õpilaste kommunistliku kasvatus. Ta ei suunenud pedagooge apoliitilisuse väljajäänisele Nõukogude Eesti õpetajaskonna tööst ega mobiliseerinud neid võitlusele eesti kodanliku natsionalismi iganditega.

EK(b)P Keskkomitee ^{büroo} teises otsuses märgiti ära mitmete vastutavate töötajate poliitilist lähinägelikkust, kes vaa-

---

1 Vt. Eestimaal EK(b)P Keskkomitees J. Käisi raamatust "Valitud tööd", Nõukogude Kool nr. 11. 1946

tamata UK(b)P Keskkomitee tähtsatele otsustele ideoloogilise töö kohta olid võimaldanud sellise kahjuliku raamatu ilmumist ning määras kindlaks rea abinõusid õpetajaskonna ideelis-poliitilise taseme tõstmiseks ja J. Käisi raamatus propageeritavate kahjulike kodanlike teooriate ja kodanliku praktika väljajuurimiseks koolitööst.

Suurt mõju Eesti NSV koolide bioloogiaõpetuse ümberkujutamisel omas Lenini nimelise Üleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia teaduslik sessioon ja otsused. Kõikide koolide juures loodi elvanurgad, suurt tähelepanu pöörati oma kodurajooni fauna ja floora tundmaõppimisele, kooliaedade asutamisele.

Kõik see innustas õpetajaid sügavamalt uurima marksismi-leninismi aluseid, nõukogude pedagoogika printsiipe, mobiliseerima kõik oma jõud võitluseks kapitalistlike igandite vastu noorte teadvuses ja kodanlik-natsionalistlike avalduste vastu koolis.

Otsustavat osa võitluse tugevdamisel kodanliku-natsionalismi vastu etendas UK(b)P Keskkomitee otsus 20. veebruarist 1950. a. "Vigadest ja puudustest Eestis K(b)P Keskkomitee töös". Selle otsuse alusel summas EK(b)P KK VIII pleenum vabariigi parteiorganisatsiooni otsustavale võitlusele kodanliku natsionalismi vastu. Kodanlike natsionalistide rahvavaenulik rühm purustati ja kõrvaldati ^{kõikidelt} ~~kõikidelt~~ ideoloogilise töö juhtpositsioonidelt, sealhulgas ka koolide juhtimiselt.

Nõukogude Eesti õpetajad koondusid veel tihedamalt kommunistliku partei ümber ja ühendasid kogu oma jõu võitluseks nende meie noorsoo ideelis-poliitilise kasvatuse ülesaannete eest, mis seltsimees Ždanovi klassikalise sel-

gusega formuleeris, kõneldes Leningradis UK(b)P Keskkomitee määrustest ajakirjade "Zvezda" ja "Leningrad" kohta.

"Noorel nõukogude sugupõlvel tuleb kindlustada sotsialistliku nõukogude korra jõudu ja võimsust, täielikult kasutada nõukogude ühiskonna liikumpanevaid jõude meie heaolu ja kultuuri uueks enneolematuks õitsenguks. Nende suurte ülesannete täitmiseks tuleb noor sugupõlv kasvatada vastupidavaks, elujulgeks, kes ei karda takistusi, sammub neile takistustele vastu ja oskab neist üle saada. Meie inimesed peavad olema haritud, kõrgete ideedega inimesed, kõrgete kultuuriliste ja moraalsete mõtete ja maitsetega"¹.

Pärast UK(b)P Keskkomitee ja EK(b)P Keskkomitee ajaloolisi otsuseid on õpetajate, partei ja rahvahariduse organite poolt palju tehtud õppe-kasvatustöö kvaliteedi parendamiseks Eesti NSV koolides. Otsustavat võitlust peetakse koolikohustussenduse 100%-liseks täitmiseks, väheneb klassikursust kordajate arv, tugevneb võitlus formalismi vastu ja kõrge ideelis-teoreetilise taseme eest õppetundides.

Eesti NSV koolides üha suureneb selliste õpetajate arv, kellel ei ole oma aines või klassis teisesks aastaks klassikursust kordama jäänud ega ka järeleksamiga õpilasi, s.o. nende õpilaste õppeedukus on kõrgele nõudlikkusele vaatamata saajaprotsendiline. Aastast-aastasse kas-

---

1. Seltsimees Ždanovi kõne ajakirjade "Zvezda" ja "Leningrad" kohta, Looming, X-XI 1946, lk. 1123

Vab pedagoogilise töö meistrite arv. Sadu Eesti NSV õpetajaid on autasustatud NSV Liidu orgenitega ja medalitega, paljudele on antud Eesti NSV teenelise õpetaja austav nimetus.

Kevadised eksamid koolides näitavad, et paljud Eesti NSV koolid annavad õpilastele sügavaid ja kindlaid teadmisi. Hulgaliselt antakse igal aastal välja parimatele keskkoolilõpetajatele kuld- ja hõbemedaleid.

Koolides on paranenud distsipliin, õpilaste aktiivsus ühiskondlikuks tööks.

Ideelis-poliitilise kasvatuse paranemisest Eesti NSV koolides annab tunnustust asjaolu, et vabariigi koolide komsomoli- ja pioneerorganisatsioonid on tugevnenud organisatsiooniliselt, kasvanud arvuliselt ja ühiskondlik-poliitiliselt aktiivsusest.

Kui 1. jaanuaril 1945.a. oli koolides 5 komsomolorganisatsiooni 39 kommunistliku noorega, siis 1949./50.õa. lõpuks oli vabariigi üldhariduslikes koolides 421 komsomolorganisatsiooni üle 7.000 kommunistliku noorega¹. Üksnes 1949./50. õppeaastal astus üle 4.000 õpilase komsomoli ridadesse.

1945./46. õa. algul oli Eesti NSV koolides 170 pioneerimalevat ca 19.000 pioneeriga, 1949./50 õppeaastal lõpul töötas vabariigi koolides juba 1.181 pioneerimale-

---

1 Vt. R. Viies, Õpetaja lähim abiline, Nõukogude Kool, nr. 7, 1950, lk. 403

vat enam kui 56.000 pioneeriga¹.

Eriti tugevnes komsomoli töö koolides pärast ULKNU XI kongressi aprillis 1949.a., kui komsomoliorganisatsioonid asusid kongressi otsuste täitmisele. ULKNU XI kongressi otsustes rõhutatakse, et kooli komsomoliorganisatsioonide kogu tegevus peab olema allutatud õppe-kasvatustööle, mida teostavad direktorid ja õpetajad koolides, et "koolide komsomoliorganisatsioonid on kutsutud abistama direktoreid, õpetajaid ja klassijuhatajaid selles, et õpilased hästi valmistuksid igaks tunniks, ausalt täidaksid koduseid ülesandeid, väärikalt käituksid tundides, ilmitingimata täidaksid õpetaja nõudmised."

Komsomoliorganisatsioonide abil koolidele on suur tähtsus õppe-kasvatustöö taseme tõstmisel, Kommunistlikud noored ja pioneerid on Eesti NSV koolide eesringlased teadmiste omandamisel, kes isikliku eeskujuga innustavad kaasõpilasi 1948./49. õppeaastal lõpetas üle 4.000 kommunistliku noore ja pioneeri klassi- või koolikursuse kiituskirjaga.

Tähtis koht üldrahvalike koolide süsteemis on töölis- ja maanoorte koolidel. Suure Isamsõja aastatel palju alaealisi oli sunnitud ajutiselt katkestama oma õpingud koolis, mitte tõttu nii linnades kui ka maal leidis hulk noo-

---

1. Vt. R. Viies, lk.403

ri, kes tahtsid oma katkestatud hariduskäiku jätkata. Sel-
 lepärast juba sõja ajal, 1943./44. aastal nõukogude valit-
 suse määruse alusel loodi uus koolitüüp töölis- ja maanoor-
 te õpetamiseks ilma nende töötva töö katkestamiseta.

Töölis ja maanoorte koolide loomine on veel üheks
 liigseks tõendiks kommunistliku partei ja nõukogude valit-
 suse hoolitsemisest noorsoo eest. Erilist tähtsust oma-
 vad seda tüüpi koolid Eesti NSV-s, kus saksa fašistliku
 okupatsiooni aastail väga palju noori pidid jätma oma
 õpingud pooleli.

Töölis- ja maanoorte koolid, täiskasvanute koolid ja
 mittestatsionaarsed osakonnad keskkoolide juures loodi
 kohe pärast Eesti NSV vabastamist fašistlikest okupanti-
 dest. Nende koolide arenemist iseloomustavad järgmised
 arvud¹:

	1945./46.õa.		1949./50.õa.	
	koole	õpilasi	koole	õpilasi
tööisnoorte koole	1	35	29	4764
maanoorte koole	3	50	33	493
täiskasvanute koole	3	700	5	1177
Keskkoolide mittestatsio- naarseid osakondi	-	-	9	1117
K o k k u :	7	785	76	7551

Uus koolitüüp on ennast täiesti õigustanud. Igal aas-
 tal sajad noored saavad siin hariduse ja lähevad kesk-eri-
 õppeasutustesse, kõrgematesse koolidesse või jätkavad tööd
 rahvamajanduse erinevates harudes.

¹ vt. Raud, lk.390

Nõukogude koolis arendatakse õpilast igakülgsest, lüues kõik tingimused kõikide tema annete ja võimete väljakujunemiseks. Seepärast on õppetöö kõrval antud väga tähtis koht klassi- ja koolivälisele tööle. Laste annete arendamiseks ja nende õppetööst vaba aja kultuurseks veetmiseks on Eesti NSV-s loodud mitmesuguseid kooliväliseid asutusi: Vabariiklik Pioneeride Pääle Tallinnas, pioneeride majad Rakveres, Haapsalus, Viljandis, Tartus, Pärnus, Valgas, Võrus. Pioneeride Pääle ja pioneerimajade kabinetid, ringid, laboratooriumid, raamatukogud, mängu- ja lugemistoad on nendeks abistavateks keskusteks, kus noored talendid saavad vajalikku nõu ja abi.

Eesti NSV 1950.a. üldlaulupeol esines üle 8.000 õpilase ja pealeselle täiskasvanute kollektiivides üle 5000 õpilase ja üliõpilase.

Järjekindlalt on tõusnud kehakultuuri ja sporditöö, olles meie noorsoo kommunistliku kasvatusel lahutamatuks osaks. VTK märklasi oli 1946.a. 2.200, 1947.a. 4.200, 1948.a. 12.500, 1949.a. 13.500, järelkult VTK märklaste arv 4 aasta jooksul on 7-kordistunud¹.

Hoogsalt on kasvanud noorte arv spordikoolides, kehakultuurikollektiivides, väljapaistvaid tulemusi on Eesti NSV noored saavutanud üleliidulistel võistlustel.

---

1 Vt. Raud, lk.394

Tunduval määral on laiendatud koolide õppe-ma-
teeriaalset baasi. Eesti NSV Haridusministeeriumi

liinis 1946.a.	kulutati haridusele	112,9 milj. rbl.
1947.a.	" "	154,7 " "
1948.a.	" "	180,7 " "
1949.a.	" "	199,2 " "
1950.a.	" "	208,0 " "

Laialdaselt teostatakse uute koolimajade ehitamist ja taastamist¹.

Aastail 1945 - 1949 taastati ja ehitati linnades 28 koolihoonet 12.010 õpilaskohaga, maal 27 hoonet 3.969 õpilaskohaga². Kapitaalremondiga saadi juurde 3.700 õpilaskohta. Põlevkivirajoonis ehitati 6 uut keskkoolihoonet 2.400 õpilaskohaga. Kokku seega aastail 1945 - 1949 on eksploatatsiooni antud 61 koolimaja 22.079 õpilaskohaga. Sõjajärgse viisaastaku lõpuks oli taastatud ja ehitatud Eesti NSV-s üle saja alg- ja keskkoolihoone.

Tohutult on kasvanud õpikute ja õppevahendite hulk. Seejuures on järjekindlalt tõusnud õpikute ideeline ja teaduslik tase: on kasutusel tõelised nõukogulikud õpikud, mis pakuvad väärtuslikke teaduslikke teadmisi. Aasta aastalt kasvab väljaantavate õpikute nimetuste arv, üldtiraaž ja nende kvaliteet³:

1947.a.	trükiti 51 nimetust	üldtiraažiga ca 847.000 eks.
1948.a.	" 77 "	" 954.000 "
1949.a.	" 88 "	" 950.000 "

1 Vt. Raud, lk. 400

2 Vt. Samas, lk. 390

3 Vt. Samas, lk. 393

Viimasel ajal väljaantud õpikud on oma sisu ja ka
väljumuse poolest palju kvaliteetsemad õpikuist, mis
ilmusid vahetult sõjale järgnenud aastail.

seaduse

7-aastase koolikohustuse täitmisele on pööratud
Eesti NSV koolides eriti suurt rõhku, mille tõttu koo-
likohustuse täitmine on aasta-aastalt tõusnud.

1945./46. õppeaasta algul oli koolikohustust mit-
tetäitjate õpilaste arv 7.022, mis õppeaasta vältel
langes ca 5.000 õpilasele, moodustades 3,5% koolikohus-
tuslike õpilaste üldarvust¹.

1947.a. 1. jaanuaril oli koolikohustust mittetäit-
jate % umbes 1,5, 1948./49. õppeaastal juba 0,6, 1950.a.
0,4.

Selles peaaegu 100%-lises koolikohustuse teostami-
ses avaldub kultuurirevolutsioon Nõukogude Eestis, mil-
le tulemusena saab vähemalt seitsmeklassilise hariduse
kogu kasvav nõukogude noorsugu. Selles väljendub ka Nõu-
kogude Eesti töötava rahva materiaalse ja kultuurilise
taseme pidev tõus.

---

1 Vt. Raud, lk.391

2. Eesti nõukogude üldharidusliku kooli arengu-

perspektiivid viiendal viisaastakul.

Need grandioossed edusammud, mida eesti rahvas on saavutanud rahvahariduse alal nõukogude võimu kehtivuse esimese aastakümne jooksul, näitavad veenvalt, et ainult nõukogude kord on avanud piiramatud võimalused eest rahva kultuuri arenemiseks. Eesti natsionalistlik kodanlus ei suutnud oma võimutsemise 20 aasta jooksul teostada isegi üldhariduslikku algharidust, aga Nõukogude Eestis on juba ellu viidud 7-aastase koolikohustuse seadus.

1952. a. oktoobri algul, UK(b)P XIX kongressi eel, ilmus J. V. Stalini teoreetiline teos "Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus". Selles geniaalses teoses juhatab J. V. Stalin parteile ja kogu rahvale kätte sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku teed.

Ühena kolmest põhilisest eeltingimusest, mis on vajalikud täita kommunismile ülemineku ettevalmistamiseks, on vaja "saavutada niisugune ühiskonna kultuuriline tõus, mis kindlustaks ühiskonna kõigile liikmeile nende füüsiliste ja vaimsete võimete igakülgse arenemise, et ühiskonna liikmel oleks võimalik saada haridus, mis on küllaldane selleks, et saada ühiskonna arendamise aktiivseks tegelaseks, et neil oleks võimalik vabalt valida elukutset, mitte aga olla olemasoleva töögaotuse tõttu eluajaks mingi ühe elukutse külge

aheldatud¹.

Selle saavutamiseks aga, nagu õpetab J. V. Stalin, tuleb lühendada tööpäeva, parandada korteritingimusi, tõsta töötajate reaalpalka ja sisse seada üldkohustuslik polütehniline õppus.

ÜK(b)P XIX kongress, kinnitades üksmeelselt NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani direktiivid 1951 -1955. aasta kohta märkis, et viienda viie aasta plaani täitmine tähendab NSV Liidu rahvamajanduse uut suurt tõusu ning kindlustab rahva materiaalse heaolu ja kultuuri taseme edasise tunduva kasvu, et uue viie aasta plaani täitmine on suurimaks sammuks edasi sotsialismilt kommunismile arenemise teel.

Partei XIX kongressi direktiividel on kolossaalne tähtsus kogu NSV Liidu, sealhulgas ka Eesti NSV kultuuri ja hariduse arengu edasisele suunale. Nimelt püstitas partei ülesande "viia lõpule viisaastaku lõpuks üleminek seitsmeklassiliselt hariduselt üldisele keskharidusele (10 aastat) vabariikide pealinnades, vabariikliku alluvusega linnades, oblastite ja krai-
de keskustes ning suuremates tööstuskeskustes. Valmistada ette tingimused järgmisel viisaastakul üldisele keskharidusele täielikuks üleminekuks teistes linnades ja maal.

Kasvava koolivõrgu varustamiseks vajaliku hulga õpetajatega suurendada vastuvõttu pedagoogilistesse instituutidesse aastail 1951 - 1955 45%, võrreldes vastuvõtmisega aastail 1946 - 1950; näha ette vastuvõtmise

---

1 J. V. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV, Liidus,

suurendamine pedagoogilistesse instituutidesse ... Eesti NSV-s 60%.

Suurendada linnas ja maal koolide ehitamist umbes 70%, võrreldes eelmise viisaastakuga.

Üldharidusliku kooli sotsialistliku kasvatusliku tähtsuse edasise tõusu eesmärgil ja keskkooli lõpetavatele õpilastele kutseala vabaks valimiseks tingimuste kindlustamise eesmärgil asuda teostama polütehnilist õpetamist keskkoolis ja võtta tarvitusele abinõud, mis on vajalikud üleminekuks üldisele polütehnilisele õpetamisele"¹.

Eesti NSV haridusala töötajad kogu nõukogude rahvaga on alustanud võitlust nende suurimate ajalooliste ülesannete teostamise eest, mida nende ette on seadnud Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei.

Nõukogude Liidu koossõprus läheneb Eesti NSV vastu uutele edusammudele rahvamajanduse kui ka kultuuri aladel. Kasvab veelgi Eesti NSV-s koolivõrk. Haridustöö juhtimine kommunistliku partei poolt Lenini ja Stalini ideede vaimus tagab ka selle sisulise taseme edasise tõusu.

---

1 Partei XIX kongressi direktiivid NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani kohta aastaks 1951-1955, Tln., 1952, lk. 24 - 25

K O K K U V O T E.

=====

Eesti töötava rahva haridusliku taseme tõus on vahe-
tult seotud Vene^{maa} tööliklassi revolutsioonilise võitluse-
ga ja saavutustega.

Bolševike partei, kes juhtis Venemaa tööliklassi võit-
luses tsarismi ja kõiandluse vastu proletariaadi poliitilis-
te ja majanduslike õiguste eest, nõudis oma programmi 8.
paragrahvis "rahvastikule emakeelse hariduse saamise õigust,
mida kindlustab selleks vaj^alike koolide asutamine riigi
ja omavalitsuse organite arvel; igale kodanikule õigust
aval^aduda koosolekui^l oma emakeeles; emakeele tarvitusele-
võtmist, võrdselt riigikeelega, kõigis kohalikes ühiskond-
likes ja riiklikes asutustes"¹.

Vene 1905.- 1907. a. revolutsiooni tagajärjel mõnevõrra
avardunud ja paranenud kooliolude tõttu pääsesidki eesti
tööraha lapsed haridusele ligemale, kasvas ka eesti ha-
ridusseltside poolt asutatud ja ülalpeetavate koolide arv.²

Tänu vene proletariaadi võidule Suures Sotsialistlikus
Oktoobrirevolutsioonis 1917. a. sai eesti töörahas astuda
oma esimesed sammud rahvahariduse ja kultuuri andmiseks
tööraha teenistusse

Kui eesti töörahas vaevl^{is} saksa imperialistide oku-
patsiooni all, siis Oktoobrirevolutsiooni võidu kindluste-

---

1 J. V. Stalin, Teosed, I kd., lk. 42 - 43

2 Vt. Eesti NSV ajalugu, Tln., 1952, lk. 248

mine Vene NFSV-s tööliste ja talupoegade poolt bolševike partei juhtimisel andis eesti töötajatele võidulootust ja usku oma jõusse ning vaimustas ja innustas neid võitlusele nõukogude võimu taaskehtestamise eest.

"Vene töörahva võit koõusõjas ameerika-, inglise ja sisemaise kontrrevolutsiooni üle kindlustas omakõrda tulevikus nõukogude võimu taastamise Eesti"¹

Kuigi interventidel läks korda eesti rahvast ajutiselt eraldada Nõukogudemaa teistest rahvastest, et lakanud hetkekski võitlus kahe Eesti, kahe "orientatsioon" vahel.

Kodanlik-natsionalistlik Eesti orienteerus oma aja ära elanud kapitalistliku korra edasisele kehtimisele ja rahva mittetõõtava vähemuse rikastumisele tema tõõtava enamiku ekspluatermise arvel. Tõõlismasside surve kehtestatud üldise alghariduse kohustust ei viidud ellu, alghariduse tase oli madal. Rahvakool kodanlik-natsionalistlikus Eestispidi andma tõõlislastele vaid kirjaõskuse ja arvutamise algeid ning kõige elementaarsemaid teadmisi, millele poleks olnud mõeldav tõõlise või põõllutõõlise edukas tõõtev tegevus. Selle kõõrval püüdis kodanlik-natsionalistlik kool harjutada õpilasi ^{orjalikule} kuukusele ja distsipliinile, ning sõõsendada neisse kodanlikku moraali.

Kodanlik-natsionalistliku diktatuuriaegse kooli klassi-iseloom avaldus nii antidemokraatlikus koolisüsteemis kui ka kogu koolitõõ sisus, õppemeetodites ja kooli kasvatusgevuses. "Kool oli tervikuna muudetud kodanluse klassivalitsuse vahendiks, ta oli täielikult läbi imbunud

---

1 V. Eesti NSV ajalugu, Tln., 1952, lk 314

kastilisest kodanlikust vaimust, tema eesmärgiks oli anda kapitulaistidele abivalmis orje ja taibukaid töölisi! ¹.

Eesti natsionalistlik kodanlus, saades krediitid ja juhised võitluseks töörahva vastu imperialistlikust Läänest, orienteerus ka oma hariduspoliitikas imperialistlikule Läänele, orjalikult omaks võttes kõik seal-
sed reaktsioonilised pedagoogilised ideed.

Töörahva Eesti aga eesotsas töölisklassi ja tema kommunistliku parteiga, kes juhindus oma tegevuses töötava rahva enamuse elulistest huvidest, võitles lak-
kamatult nõukogude võimu taastamise eest.

Töörahva Eesti sunnas oma pilgud Nõukogudema poole, jälgides sügava tähelepanu ja poolehoiduga Nõukogudema edusamme.

Eesti progressiivne intelligents ja õpetajaskond jälgis erilise tähelepanuga, kuidas nõukogude võimu aastatel leninlik-stalinliku rahvuspoliitika teostamise tulemusena NSV Liit, kattudes tiheda koolivõrguga, muutus maailma kulturseimaks maaks, kuidas hariduse saamine muutus nõukogude kodanike konstitutsiooniliseks õiguseks.

Nõukogude töötajate edusammud sisendasid Eesti töörahvale kindla veendumuse, et tingimata ja paratamatult saabub aeg, kus töörahvas saab oma maa ja saatuse pere-
meheks ning Eesti ühineb taas suure paljurahvuselise Nõukogude Liiduga.

---

1 B. H. Mann, Cor., T. 28, cap. 68

Kui 1940.a. eesti töötav rahvas kukutas fašistliku diktatuuri ja kehtestas nõukogude võimu, algas Eestis rahvahariduse täieliku demokratideerumise protsess. Eesti kool vabanes nüüd läänest pärinevatest rahvavaenulikest pedagoogilistest ideedest. Kõigisse õppeasutusse viidi sisse nõukogulik õppesüsteem, mis tagas õpilaste kasvatamise kommunismi vaimus. Koolides hakati õpetama vene keelt. Haridus tehti kättesaadavaks kõigile töötajatele. Kehtestati tasuta kooliõpetus ja stipendiumid tehnikumides ja kõrgemates koolides. Selle tulemusena ainuüksi keskkoolides suurenes õpilaste arv 13.500-lt 1939./1940. õppeaastal 18.100-ni 1940./1941. õppeaastal¹. Tunduvalt laiendati koolikohustust.

Eesti kommunistid, juhendudes 1941.a. veebruari algul toimunud EK(b)P IV kongressi otsustest, juhtisid õpetajaskonna võitlust nõukoguliku kooli ülesehitamisel, kooliõpetuse vabastamisel kodanliku ideoloogia mõjudest, eesmärgiga järele jõuda teistele vennasvabariikidele ka rahvahariduse alal.

Selles võitluses uue, demokraatliku nõukogude koolisüsteemi eest sai eesti rahvas hindamatut abi eeskätt suurelt vene rahvalt.

Saksa fašistlike vallutajate röövelliku peremehetsemise ja okupatsiooniaastail hävitati täielikult või osaliselt ligi 600 õppeasutust, õppevahendid, õppekabinetid, laboratooriumid ja väärtuslikum osa koolide raamatufondist. Määratud kahju tegid fašistid eesti õpetajaskonna ja koolinoorsoo füüsilise hävitamise ja fašistliku ideoloogiaga mürgitamise teel.

---

¹ Vt. БСЭ, СССР, II., 1947, стр. 1936

Pärast fašistlike okupantide minemakihutamist taastas eesti rahvas kommunistliku partei juhtimisel ja suure vene rahva ning nõukogude valitsuse biga täielikult koolivõrgu. Eesti NSV 10. aastapäevaks oli sõjajärelne koolivõrk mitte ainult taastatud vaid ka tunduvalt laiendatud. Oli kindlustatud 7-klassilise kohustusliku alghariduse saamine kõikidele õpilastele. Oli loodud lühikese ajaga sisult ja kasvatusmeetodidelt nõukogude koolisüsteem, kus teostatakse noorsoo kommunistlikku kasvatust. Kodanlike natsionalistide meeleheitlik katse pidurdada Nõukogude Eesti hariduselu hoogsat arenemist oli saanud purustava vastulöögi EK(b)P Keskkomitee VIII pleenumil.

Partei XIX kongressi direktiivid NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani kohta aastaiks 1951 - 1955 on seadnud Nõukogude Eesti kooli ette uued väga suured ja vastutusrikkad ülesanded.

Lenini-Stalini lipu all, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei juhtimisel, suure vene rahva abiga ületab ka eesti rahvas kõik viienda viie aasta plaani täitmisega seotud taskused ja liigub vääramatult edasi mööda kommunismiohitajate austavat teed.

Kasutatud kirjandus.

I Marksismi-leninismi klassikud.

1. Энгельс, Ф., Положение рабочего класса в Англии, Соч., т. III, стр. 493 - 573.
2. Lenin, V.I., Mõningaid mõtteid 7 ts. 6 f. kirja puhul, Teosed, 6. köide, lk. 278 - 284
3. Ленин, В.И., Третий всероссийский съезд советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов, доклад о деятельности Совета Народных Комиссаров 11(24) января, Соч., т. 26, стр. 413 - 437.
4. Ленин, В.И., Чрезвычайный всероссийский железнодорожный съезд заседание 13(26) января 1918 г, доклад Совета Народных Комиссаров, Соч., т. 26, стр. 439 - 456.
5. Ленин, В.И., Речь на I всероссийском съезде по просвещению 28 августа 1918 г, Соч., т. 28, стр. 66 - 69.
6. Ленин, В.И., Задачи союзов молодежи, Соч., т. 31, стр. 258 - 275.
7. Ленин, В.И., Речь на всероссийском совещании политпросветов губернских и уездных отделов народного образования 3 ноября 1920 г, Соч., т. 31, стр. 338 - 348.
8. Ленин, В.И., Странички из дневника, Соч., т. 33, стр. 422 - 426.
9. Stalin, J.V., Kuidas käsitleb sotsiaaldemokraatia rahvusküsimust, Teosed, 1. köide, lk. 31 - 53
10. Stalin, J.V., Üks järjekordseid ülesandeid, Teosed, 4. köide, lk. 71 - 75
11. Stalin, J.V., Opetajate kongressile, Teosed, 7. köide, lk. 2
12. Stalin, J.V., NSV Liidu Konstitutsiooni projektist, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1952, lk. 478-502
13. Stalin, J.V., N õukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1946.
14. Stalin, J.V., Sm. L.D. Jarošenko vigadest, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, Tallinn, 1953, lk. 125 - 175

II Allikad

a) Seadused, määrused, otsused

1. Eesti NSV RKN ja EK(b)P Keskkomitee määrus koolide töö pa-

- randamise abinõudest 27. dets. 1944, Bahmat, I. Käsi-
raamat haridusalal töötajale, Tallinn, 1946.
2. Eestima K(b)P Keskkomitees J.Käisi raamatust "Valitud
tööd", Nõukogude Kool, 1946.
  3. Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Konstitutsioon
(põhiseadus), Tallinn, 1953, lk. 33
  4. Partei XIX kongressi direktiivid NSV Liidu arendamise
viienda viie aasta plaani kohta aastaks 1951 - 1955,
Tallinn, 1952, lk. 24 - 25.

b) Nõukogude ajakirjandus

1. Hariduse Rahvakomissariaadi Teataja, 1940, 1941
2. Kommunist 1940, 1941
3. Looming, oktoober-november 1946, lk. 1123
4. Noorte Hää 1940
5. Nõukogude Opetaja 1940, 1941
6. Nõukogude Opetaja nr. 1, 25.X 1950
7. Postimees 1940
8. Rahva Hää 1940, 1941, 1943, 1944
9. Opetajate Leht 1940

c) Kodanlikud allikad arhiivimaterjalid

1. Eesti Entsüklopeedia II, Tartu, 1933
2. Eesti Statistika 1937
3. Eesti Kool I, Tallinn, 1943
4. Eesti Noored 1944
5. Eesti Sõna 1941, 1942
6. Haridusdirektooriumi Teataja 1942, 1943, 1944 = HD Teataja
7. Tartu IX Algkooli õppenõukogu protokollisaamat, Tartu
IV Seltsmeestase Kooli arhiiv, säilitusühik nr.9

III Käsitlused

1. Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1952
2. Raud, A., Saavutusi ja edusamme Nõukogude Eestis hariduse alal, Nõukogude Kool nr.7, 1950 = Raud
3. Reiman, V., Võitlus nõukogude võimu eest Eestis aastail 1917 - 1918, Eesti Bolševik nr. 10 ja 11, 1950
4. Saat, J., Ülevaade saksa fašistlikust okupatsioonist Eestis, Tallinn, 1947
5. Valsiner, A., Saksa fašistlikud okupandid ja nende käsilased eesti kooli laostajatena, Tallinn, 1947 = Valsiner
6. Veimer, B., Mis ülesanded olid saksa okupantide ja nende käsilaste organisatsioonil nn. "Eesti Rahva Ühisabil" (ERÜ-1), Tallinn, 1947 = Veimer
7. Viies, R., Opetaja lähim abiline, Nõukogude Kool nr.7 1950
8. Эстонская Советская Социалистическая Республика, Большая Советская Энциклопедия. Совет Советских Социалистических Республик, Москва, 1947.

D I S U K O R D

	Lk.
Eessõna	3

S i s s e j u h a t u s

1. Rahvaharidussüsteemi ümberkujundamine nõukogude võimu esimesel perioodil Eestis	5
2. Rahvahariduse mandumine Eestis natsionalistliku kodanluse võimutsemise päevil	8

I p e a t ü k k

Eesti üldharidusliku kooli saavutused aastail 1940./1941.

1. Nõukogude võimu esimesed sammud rahvahariduse alal	17
2. Uus nõukogude koolisüsteem Eestis	24
3. Opetuse ja kasvatuse uus sisu	30
4. Nõukogude kooli kaadrid	36
5. Komsomol- ja pioneeriorganisatsioonid Eesti NSV koolides	45
6. Klassi-jakooliväline töö	50
7. Kulutused koolile ja haridusele	60

II p e a t ü k k

Saksa fašistlike võimude poliitika eesti kooli lammutamisel	66
---	----

III p e a t ü k k

Lk.

Eesti kool nõukogude tagalas ja kaadrite ettevalmistamine tööks vabastatud Eestis	89
---	----

IV p e a t ü k k

Põhijooni eesti nõukogude üldharidusliku kooli võimsast tõusust sõjajärgsel perioodil.

1. Eesti nõukogude üldharidusliku kooli saavutusi neljandal viisaastakul	101
2. Eesti nõukogude üldharidusliku kooli arenguperspektiivid viiendal viisaastakul	114
K o k k u v ö t e	117
Kasutatud kirjandus	122